

Ивана Роаня

## Защита на правото на зачитане на личния и семейния живот по Европейската конвенция за правата на човека

Наръчници по правата на човека на Съвета на Европа

Съвет на Европа  
Страсбург, 2012

Ивана Роаня е адвокат по наказателни дела и експерт по правата на човека/върховенството на закона. Тя е работила в Съвета на Европа, включително в Европейския съд по правата на човека, както и като представител на ОССЕ в Босня и Херцеговина. Извършила е множество оценки по отношение на проекти, занимаващи се с правосъдните и пенитенциарни системи, за Бюрото на ООН за борба с наркотиците и престъпността (UNODC), офис Афганистан, консултирала е Съвета на Европа, Международната организация по миграция (IOM), Бюрото на ОССЕ за демократичните институции и правата на човека (ODHIR), Междурегионалния институт на ООН за изследване на престъпността и правосъдието (UNICRI) и италианското посолство в Афганистан по редица въпроси, свързани с правата на човека, като независимостта на съдебната власт, трафика на хора, защитата на свидетелите и международното наказателно право. Тя е изготвила и експертни становища и експертизи на законодателството по отношение на Молдова, Турция, Украйна и Италия. По искане на Съвета на Европа авторката е провела и подробни обучения по правата на човека за адвокати, съдии, прокурори, полицейски служители и активисти на НПО в Югоизточна Европа. Понастоящем работеща като старши специалист по обучението в UNICRI, тя е развила обучителни програми и е осъществила обучения по правото на човешките права и европейските стандарти за професионалисти от Италия, Египет, Бразилия и Ангола, както и за членове на мироопазващите мисии на ООН и ЕС.

*Изразените в тази публикация мнения са на авторката и Съветът на Европа не отговаря за тях. Те не следва да се смятат за даващи на споменатите в публикацията правни актове официално тълкуване, способно да обвърже правителствата на държавите – членки, органите на Съвета на Европа или институциите, създадени по силата на Европейската конвенция за правата на човека.*

Генерална дирекция по правата на човека и върховенството на закона  
Съвет на Европа  
F-67075StrasbourgCedexwww.coe.int/justice

© Council of Europe, 2012  
Coverillustration@rolffimages-Fotolia.com

Първо отпечатване, януари 2012

Съдържание

Въведение	5
Част I – Общ преглед	66
Конкретизирането на защитените права	66
Попада ли оплакването в приложното поле на член 8?	66
Двуетапният тест	66
Етап 1 (член 8, §1) – Попада ли оплакването в обхвата на член 8?	77
Етап 2 (член 8, §2) – Осъществена ли е намеса?	77
Четирите измерения на член 8	77
Какво е личен живот?	77
Кои връзки съставляват личен живот?	88
Правото на установяване на връзки с външния свят	88
Съществува ли право на самоопределение и лична свобода по член 8? Слагане край на живота и разпореждания за след смъртта	99
Попадат ли сексуалните действия в обхвата на личния живот?	99
Многоаспектното понятие за личен живот	104
Защитава ли член 8 социалната полова идентичност?	104
Съществува ли право на определено име?	104
Съществува ли право на етническа идентичност?	104
Снимки	114
Правото на репутация	114
Събиране на лични данни и достъп до тях	114
Личната сфера в публичен контекст	124
Претърсвания и наблюдение на работното място	124
Съществува ли право или задължение да се стане родител? Прилагане на член 8 към аборта и репродуктивните права	134
Обхваща ли член 8 определянето на правни връзки?	144
Отнасят ли се до личния живот наложените от държавата ограничителни мерки за безопасност?	144
Какво означава правото на физически и психически интегритет?	144
Взаимодействие между член 8 и член 3	144
Естеството на семейния живот	164
Кое съставлява семеен живот за целта на член 8?	164
Необходими и достатъчни ли са бракът и съжителството, за да се установи семейна връзка?	174
Необходима и достатъчна ли е кръвната връзка, за да се установи семеен живот?	174
Кога свършва семейният живот?	184
Семеен живот, установен чрез осиновяване	184
Какво е „жилище“?	184
Необходима и достатъчна ли е собствеността, за да съставлява мястото жилище?	194
Правото на кореспонденция: кои са обхванатите форми на комуникация?	194
От значение ли е самоличността на изпращача или получателя?	204
Има ли значение съдържанието на комуникацията?	204
Част II – Разпоредбата, допускаща ограничения	214
Кое съставлява намеса в права по член 8?	214
Кой носи тежестта на доказване, че е била осъществена намеса?	224
Оправдана ли е намесата? Общи бележки	224
Била ли е намесата “в съответствие със закона”?	224
Какво е закон от гледна точка на Конвенцията?	234

Formatted: English (United States)

Field Code Changed

## ЗАЩИТА НА ПРАВОТО НА ЗАЧИТАНЕ НА ЛИЧНИЯ И СЕМЕЙНИЯ ЖИВОТ

Практическо прилагане на принципа за законност	2323
Социални мерки за закрила на деца	2323
Контролирането на кореспонденцията на затворниците и регулирането на свижданията им	2424
Прилагането на мерки за тайно наблюдение	2424
Прилагане на правомощия за спиране и обиск от полицията	2525
Имиграционни случаи	2525
Легитимността на намесата	2525
Националната сигурност	2625
Обществената сигурност	2626
Икономическото благосъстояние на страната	2626
Предотвратяване на безредици или престъпления	2626
Защита на здравето или морала	2626
Защита на правата или свободите на другите	2726
Изискването за необходимост	2727
Съразмерността и свободата на преценка	2727
Практическо прилагане на доктрината за свободата на преценка	2828
При осъществяването на намеса в личния и семеен живот на затворници	2828
При осъществяването на намеса в правото на собствения образ и на репутация	2828
По отношение на отказа за издаване на документи за самоличност	2929
При настаняването на деца извън семейството	2929
При определяне на съразмерността на ограниченията, наложени по отношение на искан аборт	3030
По отношение на изкуствената репродукция	3030
По отношение намерките за тайно наблюдение	3131
По отношение на правото да се знае собственият произход	3131
По отношение на осиновяването	3232
При обработването на лични данни	3232
В контекста на трудовите отношения	3333
При защитата на личния живот	3433
По отношение на правата, свързани с околната среда	3434
Част III – Позитивни задължения	3535
При защитата на личния живот	3535
Половата идентичност	3636
Правото да се знае собственият произход	3737
При определянето на правни връзки	3737
Защита на „социалния личен живот“	3737
При регулирането на частната промишленост	3837
При предоставянето на информация относно рисковете за околната среда и здравето	3838
При предоставянето на алтернативи на нездравословни места за живот	3939
При защитата на семейния живот	3939
При признаването на семейните връзки	3939
При опазването на семейния живот	4040
При защитата от външни заплахи	4141
При защитата на жилището	4242
При защитата на кореспонденцията	4443
Част IV – Подбрани проблемни области	4545
Защитата на околната среда по Конвенцията	4545
Член 8 и правото на околна среда	4545
Член 8 и правото на <i>здравословна</i> околна среда	4545

## СЪВЕТ НА ЕВРОПА, НАРЪЧНИЦИ ПО ПРАВАТА НА ЧОВЕКА

Прилагането на член 8 в имиграционни случаи	<a href="#">4646</a>
Експулсиране и депортиране	<a href="#">4646</a>
Експулсиране след присъда: “критериите Voultif” и тяхното развитие	<a href="#">4747</a>
Правото на имигрантите да се съберат със семействата си	<a href="#">4949</a>
Условия за издаване на разрешения за пребиваване и узаконяване на положението на дългосрочно незаконно пребиваващи лица: приложим ли е член 8?	<a href="#">5151</a>
Взаимодействие между член 8 и Хагската конвенция за гражданските аспекти на международното отвлечане на деца	<a href="#">5252</a>
Индекс на делата	<a href="#">5454</a>

## Член 8 от Европейската конвенция за правата на човека

### Право на зачитане на личния и семейния живот

1. Всеки има право на зачитане на неговия личен и семеен живот, на неговото жилище и тайната на неговата кореспонденция.

2. Намесата на държавните власти в ползването на това право е недопустима освен в случаите, предвидени в закона и необходими в едно демократично общество в интерес на националната и обществената сигурност или на икономическото благосъстояние на страната, за предотвратяване на безредици или престъпления, за защита на здравето и морала или на правата и свободите на другите.

Formatted: Bulgarian (Bulgaria)



## Част I – Общ преглед

Целта на разглежданото право е „индивидът да бъде защитен срещу произволни действия от страна на властите“. Тази цел се постига чрез закрила на четирите измерения на личната свобода на индивида, а именно личния му живот, семейния му живот, жилището и кореспонденцията му. Член 8 споделя една и съща структура с всички права, които търпят ограничения по Конвенцията: първият параграф формулира съдържанието на гаранцията, а допускът за ограничения разпоредба във втория параграф излага както общи условия, така и конкретни основания, които държава – страна по Конвенцията може да изтъкне, за да ограничи действието на въпросните права и свободи. В повечето случаи Съдът не поставя под съмнение законността на правна намеса от страна на държавата при упражняването на правото от дадено лице, но той изисква страната да докаже, че оспорваната мярка е необходима в едно демократично общество, тъй като задоволява належаща обществена нужда и съответства на споделени ценности. Следователно понятието за необходимост, съставна част от което е съразмерността с преследваната цел, представлява бойното поле, на което в повечето случаи се разразява спорът между лицата държавите. Периметърът на това поле обаче е вариал през годините, повлиян от постоянното социално и икономическо развитие на обществото. По тази причина практическото прилагане на чл. 8 се е превърнало в предизвикателство, тъй като е трудно то да се изпита и предречев ситуации, спорни в обществото. В това отношение може да се каже, че чл. 8 е една от най-отворените разпоредби на Конвенцията – разпоредба, доказала през годините способността си да обхване нарастващ брой проблеми и да разпростре защитата си върху ред интереси, които не биха попаднали в приложното поле на други членове. Това се дължи отчасти на факта, че страсбургските органи не са дали изчерпателна дефиниция на интересите по чл. 8, като по такъв начин са ги направили напълно приспособими към променящите се времена. В последните години се правят засилващи се опити обхватът на чл. 8 да се разшири към социални и икономически претенции, свързани с обезпечаване на социални придобивки, като достъп до лечение и лекарства. До момента Съдът в Страсбург е отблъсквал такива претенции, като е приемал, например, че чл. 8 не влиза в действие по отношение на осигуряването на медицински ресурси. Не е било прието и държавите да имат „позитивно задължение“ по чл. 8 да осигурят на лице, страдащо от тежко психично биполарно разстройство, възможност да получи без рецепта вещество, което да му позволи да сложи край на живота си без болка и без риск от неуспех.<sup>1</sup> Съдът е приел обаче разширяването на приложното поле на чл. 8, така че да включи правата на членовете на национално малцинство да поддържат традиционен начин на живот<sup>2</sup> и да обхване сферата на екологичното право в случаи, когато животът на дадено лице е пряко засегнат от шум или друга форма на замърсяване.<sup>3</sup>

Formatted: Font: Font color: Custom Color(112,255,240), Bulgarian (Bulgaria)

Formatted

### Конкретизирането на защитените права

Анализът на практиката на Съда показва, че жалбоподателят следва да посочи конкретно правото, чието нарушаване твърди, и да убеди Съда, че то попада в обхвата на чл. 8. По делото *E. V.* жалбоподателят е успял да убеди мнозинството от членовете на състава на Съда, че оплакването от отказа на националния орган да я обяви за подходяща да осинови не се отнася до правото ѝ да осиновява или да създаде семейство чрез осиновяване, което би било отхвърлено като попадащо извън приложното поле на Конвенцията, а до засягане на личния ѝ живот, изразяващо се в невъзможност да развие взаимоотношенията с външния свят чрез осиновяване. Ако жалбоподателят се позовава на повече от едно от правата, обхванати от чл. 8, Съдът може да се въздържа да обясни точно за кое индивидуално право става въпрос. По делото *Klass* Съдът приема, че оплакване относно наблюдение и прехващане на телефонни и пощенски съобщения попада в приложното поле на чл. 8, като представлява намеса в личния и семеен живот и кореспонденцията.

Formatted: Bulgarian (Bulgaria)

Formatted

### Попада ли оплакването в приложното поле на чл. 8?

За да се ползва от защитата на чл. 8, оплакването трябва да попада в обхвата на едно от четирите измерения, гарантирани от разпоредбата, а именно личен живот, семеен живот, жилище или кореспонденция. Сместът на четирите понятия не се разбира се от себе си, а се влияе до голяма степен от конкретните факти. Освен това въпросните области не са взаимно изключващи сеи дадена мярка може едновременно да представлява намеса в няколко сфери. Съдът се е въздържал да формулира точно определени правила относно тълкуването на различните аспекти на измеренията и най-често процедира с оглед на всеки отделен случай, като придава на понятията автономен смисъл. Тази гъвкавост на Съда позволява да се държи сметка за обществените, правни и технологически развията, макар че понякога това прави трудно за практиците да определят точно съдържанието им. Анализът на юриспуденцията и на конкретните обстоятелства по делата обаче дават достатъчно указания при тълкуването на определени ситуации от гледна точка на чл. 8, като не се забравя и неговият еволютивен и динамичен характер.

Formatted

Formatted

### Двуетапният тест

При преценката дали дадено оплакване би довело до констатация за нарушение на Конвенцията, Съдът прилага двуетапния тест. Етапи 1 и 2 са взаимосвързани: отрицателният отговор на първия въпрос, който цели да се установи дали

Formatted: Bulgarian (Bulgaria)

Formatted

<sup>1</sup>Haas v. Switzerland.

<sup>2</sup>Делото *Chapman, Coster, Beard, Leen Jane Smith*, всичките срещу Обединеното кралство [GC].

<sup>3</sup>*Hatton and others v. the United Kingdom* [GC]; *Powell and Rayner v. the United Kingdom*; *López Ostra v. Spain*; *Guerra and others v. Italy* [GC]; *Taşkın and others v. Turkey*.

## ЗАЩИТА НА ПРАВОТО НА ЗАЧИТАНЕ НА ЛИЧНИЯ И СЕМЕЙНИЯ ЖИВОТ

оплакването попада в приложното поле на чл. 8, неизбежно ще доведе Съда до решение да прекрати разглеждането на случая. Обратно, не всяка липса на намеса от страна на държавата – преценявана на етап 2 – щенакара Съда да прекрати разглеждането на случая, тъй като може да става въпрос за неизпълнени позитивни задължения. Съдът следва очерчания по-долу структуриран подход всеки път, когато прилага чл. 8. В много случаи той не обсъжда подробно всеки един пункт; въпреки това, при разглеждането на оплакване по чл. 8 той никога не се отклонява от тази схема.

### Етап 1 (член 8, §1) – Попада ли оплакването в обхвата на член 8?

За да провери приложимостта на чл. 8 към дадена ситуация, Съдът задава следния въпрос:

❖ Попада ли оплакването в приложното поле на чл. 8?

Отговорът ще зависи от това, дали в светлината на конкретните обстоятелства може да се заключи, че спорната ситуация съставлява “личен живот” или “семеен живот”, “жилище” или “кореспонденция” по смисъла на разпоредбата. Ако отговорът е отрицателен и следователно чл. 8 е неприложим, оплакването няма да получи по-нататъшно разглеждане. Ако обаче Съдът стигне до заключение за приложимост на чл. 8, се прилага и втората стъпка.

### Етап 2 (член 8, §2) – Осъществена ли е намеса?

Вторият етап се състои от две части и аспектът, който ще бъде приет за релевантен, зависи от това, дали е била осъществена намеса в разглежданото право. Съдът отново използва въпроси, които да напътстват преценката му. В повечето случаи оплакването по чл. 8 се отнася до съвместимостта с Конвенцията на заповед за депортиране или изселване, претърсване, преглед или принудително лечение и/или, по-общо, е свързано с предпринети от държавата действия. При такива обстоятелства Съдът ще потърси отговора на следния въпрос:

❖ Осъществена ли е намеса в правата по чл. 8?

Ако е налице намеса, то тогава въпросите ще бъдат:

❖ Намесата предвидена ли е в закона?

❖ Преследва ли тя легитимна цел?

❖ Необходима ли е тя в едно демократично общество?

Ако Съдът заключи, че не е осъществена намеса при упражняването или ползването на правото, защитено по първия параграф на чл. 8, преценката не се прекратява. Всъщност Съдът ще установи дали държавата – страна по Конвенцията има позитивно задължение да предвидимерки, за да осигури изпълнението на задълженията си по Конвенцията. Следователно релевантният въпрос ще бъде:

❖ Имала ли е държавата позитивно задължение да защити твърдяното право?

### Четирите измерения на член 8

Прилагането на първата част от илюстрирания по-горе двуетапен тест е подходящото време да бъдат дадени практически указания относно съдържанието на четирите измерения на чл. 8. Следващите параграфи ще разгледат всяко от тях в светлината на страсбургската съдебна практика. Макар да не е изчерпателен, прегледът осигурява важни ръководни начала, които трябва да бъдат възприемани без да се забравя обстоятелството, че по естеството си Конвенцията се развива постоянно, както и фактът, че обществените промени скоро могат да придвижат границите на чл. 8 още по-напред.

### Какво е личен живот?

Съдът в Страсбург никогане е дал ясно и точно определение какво се разбира под личен живот: по неговото мнение той е широко понятие, което не се поддава на изчерпателно дефиниране.<sup>4</sup> Ясно е, че понятието за личен живот е много по-широко от понятието за лична сфера, като включва област, в която всеки индивид може свободно да развива и реализира личността си по отношение както на другите, така и на външния свят. Вместо да даде точно формулирано определение за личен живот, Съдът е идентифицирал, с оглед на всеки отделен случай, ситуацияите, които попадат в това измерение. Резултатът е едно твърде неопределено понятие, което Съдът е склонен да обяснява и тълкува широко: в течение на годините понятието за личен живот е било прилагано към разнообразни ситуации, включващи носенето на име, защитата на имиджа и репутацията, осведомеността за семейния произход, физическия и морален интегритет, сексуалната и социална идентичност, сексуалния живот и ориентация, здравословната околна среда, самоопределението и личната свобода, защитата срещу претърсване и изземване и тайната на телефонните разговори. Освен това Съдът е приел, че признаването на правния граждански статус на лицето попада в обхвата на чл. 8, и е намерил разпоредбата за приложима, например, в случаи, свързани с наемането на работа<sup>5</sup>: уволнение от работа в частния сектор и ограничения за наемане на работа, наложени със закон за бивши членове на тайните служби, също са били сметени за относими при преценката относно правото на зачитане на личния живот.<sup>6</sup> Прилагането на чл. 8 към искания за натурализация се оказва деликатно: въпреки че разпоредбата не гарантира правото да се придобие определено гражданство, по делото *Genovese* Съдът посочва, че не може да се изключи при определени обстоятелства един произволен отказан гражданство да постави проблем по чл. 8 от Конвенцията, поради отражението на подобен отказ върху отнасящия се до социалната идентичност аспект на личния живот, като защитено от тази

<sup>4</sup>*Costello-Roberts v. the United Kingdom*.

<sup>5</sup>*Bigaeva v. Greece*.

<sup>6</sup>*Rainys and Gasparavicius v. Lithuania* (dec.), което припомня *Sidabras and Dziutas v. Lithuania* (dec.).

## СЪВЕТ НА ЕВРОПА, НАРЪЧНИЦИ ПО ПРАВАТА НА ЧОВЕКА

разпоредба измерение.<sup>7</sup> Прекомерно забавяне на регистрацията на брак също е счтено за попадащо в обхвата на разпоредбата.<sup>8</sup>

### Кои връзки съставляват личен живот?

Понятието за личен живот често е било използвано от Съда като многостранно – почти универсална разпоредба, способна да предостави защита в заслужаващи я ситуации, които не биха попаднали в обсега на семейния живот. Следователно първата категория връзки, които се обхващат от това понятие, могат да бъдат определени като квазисемейни. Те включват:

- ❖ връзката между приемни родители и децата, за които те се грижат;<sup>9</sup>
- ❖ връзките между партньорите в неключили брак двойки.<sup>10</sup>

До много скоро връзките между партньори от един и същи пол, със или без деца, не бяха получили защита като “личен живот” по чл. 8.<sup>11</sup> През 2010 г. обаче Съдът прие за първи път, че хомосексуалните връзки представляват форма на “семеен живот”, като в същото време поясни, че Конвенцията не задължава държавите – членки нито да уредят законодателно, нито да признаят юридически еднополовите бракове:

... в практиката на Съда е прието само, че емоционалната и сексуална връзка на двойка от един и същи пол съставлява “личен живот”, но не е правен извод, че съставлява “семеен живот”, дори когато става въпрос за дългосрочна връзка на съжителстващи партньори. За да стигне до това заключение, Съдът е отбелязал, че въпреки нарастващата в много европейски държави тенденция към законовои съдебно признаване на стабилни фактически партньорства междухомосексуалисти, все пак, предвид съществуването на малко допирни точки между договарящите държави, това е област, в която те все още се ползват от широка свобода на преценка. [...] Съдът отбелязва, че [...] в много държави – членки се е осъществила бърза еволюция на обществените нагласи към двойките от един и същи пол. Отпогава значителен брой държави – членки са дали законово признание на еднополовите двойки [...]. Някои разпоредби на правото на ЕС също отразяват нарастваща тенденция двойките от един и същи пол да бъдат включвани в понятието “семеен живот” [...]. С оглед на тази еволюция Съдът смята за изкуствено да поддържа становището, че за разлика от двуполовата, еднополовата двойка не може да има “семеен живот” по смисъла на чл. 8. Следователно връзката на жалбоподателите – съжителстваща двойка от един и същи пол, живееща в стабилно фактическо партньорство, се обхваща от понятието за “семеен живот”, точно както и връзката на двуполова двойка в същото положение.<sup>12</sup>

Обратно, Съдът е намерил, че не съставляват личен живот:

- ❖ връзката между собственик и домашния му любимец;<sup>13</sup>
- ❖ връзката между човек и неговия труп (ексхумиран за ДНК тест с цел установяване на бащинство);<sup>14</sup>
- ❖ писмената връзка между затворник и негов кореспондент, с когото е влязъл в контакт с цел започване на кампания за условията в затвора.<sup>15</sup>

### Правото на установяване на връзки с външния свят

Правото на личен живот не само включва вече установени връзки, а обхваща и възможността “да се развият връзки с външния свят”. Това понятие е в сърцевината на чл. 8: през 1992 г. Съдът поясни,

че би било прекалено рестриктивно понятието [за личен живот] да се ограничи до “вътрешна сфера”, в която индивидът може да живее личния си живот както намира за добре и да изключи изцяло от там външния свят, който не се обхваща от тази сфера.<sup>16</sup>

Това право на влизане в контакт с другите обаче търпи известни ограничения. По делото *Botta*, например, от Съда е било поискано да реши дали жалбоподателката – жена с увреждания, има право на достъп до частните плажове в определен курорт. Оплакването е било основано на факта, че посоченият от жалбоподателката курорт не е бил снабден със съоръженията, необходими за да позволят на хора с увреждания достъп до плажа и морето, както е предвиждал законът. Съдът е отхвърлил жалбата, като е намерил, че не попада в обхвата на чл. 8. Приел е, че правото, чиято закрила се търси, а именно да се получи достъп до плажа и моретона място, отдалечено от обичайното местоживее на жалбоподателката, се отнася до межличностни отношения с толкова широк и неопределен обсег, че не може да има пряка връзка с мерките,

<sup>7</sup> *Genovese v. Malta\**, което цитира решението по допустимостта по *Karassev v. Finland* (dec.).

<sup>8</sup> *Dadouch v. Malta*.

<sup>9</sup> *X v. Switzerland*.

<sup>10</sup> *Wakerfjel v. the United Kingdom*.

<sup>11</sup> *Kerkhoven and Hinke v. the Netherlands*.

<sup>12</sup> *Schalk and Kopf v. Austria*.

<sup>13</sup> *X v. Iceland*.

<sup>14</sup> *Estate of Kresten Filtenborg Mortensen v. Denmark* (dec.).

<sup>15</sup> *X v. the United Kingdom* (dec.), 6 октомври 1982.

<sup>16</sup> *Niemetz v. Germany*.



## ЗАЩИТА НА ПРАВОТО НА ЗАЧИТАНЕ НА ЛИЧНИЯ И СЕМЕЙНИЯ ЖИВОТ

който държавата трябва да вземе, за да примири пропуската на собствениците на частното къпално заведение и личния живот на жалбоподателката. Подобно на това, по делото *Friend and Countryside Alliance and others* Съдът е приел, че въпреки очевидното чувство на наслажда и лична реализация, доставяно на жалбоподателите от лова и междуличностните отношения, които са развили чрез него, те са прекалено широки и неопределени по обхват, за да могат ловните забрани да съставляват намеса в правата им по чл. 8.

Понятието за личен живот, охранено от чл. 8, е било изяснено и разширено още повече през 2009 г., по делото *E. V.* То се отнася за процедурата, следвана от хомосексуална неомъжена учителка, чието искане за разрешение да осинови е било отхвърлено – според твърденията ѝ, на основата на сексуалната ѝ ориентация. Съдът се е убедил, че оплакването не се отнася до правата да се създаде семейство и да се осиновява, които не са защитени от Конвенцията<sup>17</sup>, а до изрично даденото от френския закон право на лице, което не е в брачни отношения, да поиска разрешение да осинови. Като е създавала такова право (възможност, открита ѝ по чл. 53 от Конвенцията), Франция е надхвърлила задълженията си по чл. 8 и следователно оплакването може да бъде разглеждано.

### Съществува ли право на самоопределение и лична свобода по член 8? Слагане край на живота и разпореждания за след смъртта

През 2002 г. Съдът е бил изправен пред проблема със забраната по националното законодателство на подпомогнатото самоубийство и е взел решение по допустимостта на оплакването по чл. 8, като за първи път се е позовал изрично на понятието за лична свобода.<sup>18</sup> Жалбоподателката, която е страдала от ужасните последици на дегенеративна болест, водеща до все по-влошаващи се състояния, причиняващи тежко физическо и психическо страдание, е искала да ѝ се признае правото да избере да сложи край на живота си с помощта на своя съпруг. От гледна точка на жалбоподателката, решението ѝ как да умре е следвало да бъде считано за част от акта на живот, който чл. 8 несъмнено защитава. В решението си по допустимостта Съдът е изтъкнал:

Самата същност на Конвенцията е зачитане на човешкото достойнство и човешката свобода. Без да отрича по какъвто и да било начин принципа за святостта на живота, защитен от Конвенцията, Съдът смята, че свързаните с качеството на живота понятия придобиват значение именно по чл. 8. В ера на увеличаващо се медицинско усъвършенстване, съчетано с по-голяма очаквана продължителност на живота, много хора са загрижени, че не бива да бъдат принуждавани да водят безкрайно съществуване в старост или в състояния на напреднала физическа или психическа немощ, които противоречат натвърдо изградената представа за себе си и за своята самоличност. [...] На жалбоподателката в настоящия случай е забранено със закон да упражни своя избор да си спести онова, за което смята, че ще бъде един лишен от достойнство и мъчителен край на живота ѝ. Съдът не е готов да изключи, че това съставлява намеса в правото ѝ на зачитане на личния живот, както то е гарантирано по чл. 8, §1 от Конвенцията.

Желанията на преживелите членове на семейството що се отнася до погребението на роднините им е било прието за попадащо в приложното поле на чл. 8, макар че Съдът често се е въздържал да обясни дали намесата е свързана с понятието за личен или за семеен живот.<sup>19</sup> Желанието на дадено лице прахът му да бъде разпръснат над имението му<sup>20</sup> и правото на майка да промени фамилията, гравирани на надгробния камък на мъртвороденото ѝ дете<sup>21</sup>, са били преценени от гледна точка на личния живот. Прекомерното забавяне на националните власти да върнат на родителите тялото на 4-годишно момиченце след аутопсия е било прието за засягащо както личния, така и семейния живот.<sup>22</sup> В други случаи Съдът се е ограничавал да посочи, че положението повдига въпрос по чл. 8, без да конкретизира измерението, за което става дума: това се е случвало, когато от него се е искало да се произнесе относно правото на майка да присъства на погребението на мъртвороденото си дете, може би придружено от церемония, и тялото на детето да бъде транспортирано в подходящо превозно средство<sup>23</sup>, както и по отказа да се разреши преместването на урна, съдържаща праха на съпруга на жалбоподателката.<sup>24</sup>

### Попадат ли сексуалните действия в обхвата на личния живот?

По ранно дело от 70-те години на ХХ век Комисията е пояснила:

<sup>17</sup> *Fretté v. France* (dec.).

<sup>18</sup> *Pretty v. the United Kingdom*.

<sup>19</sup> *Girard v. France*.

<sup>20</sup> *X v. Germany* (dec.).

<sup>21</sup> *Znamenskaya v. Russia*.

<sup>22</sup> *Panullo and Forte v. France*.

<sup>23</sup> *Hadri-Vionnet v. Switzerland* (dec.).

<sup>24</sup> *Ellil Paluhas Dödsbo v. Sweden* (dec.).

## СЪВЕТ НА ЕВРОПА, НАРЪЧНИЦИ ПО ПРАВАТА НА ЧОВЕКА

Правото на зачитане на личния живот има такъв обхват, че да осигури на индивида сфера, в която той може свободно да се отдаде на развитието и реализацията на своята личност. За тази цел той трябва да има и възможността да установява връзки от различен вид, включително сексуални, с други лица.<sup>25</sup>

От това се вижда, че сексуалните връзки и действия спадат към личния живот на човека. Бърз преглед на юриспруденцията по въпроса изяснява, че те се смятат за много важен и интимен аспект на всеки индивид, който заслужава най-висша степен на защита. Необходимостта от защита е толкова голяма, че по делото *Dudgeon* Съдът е приел, че самото съществуване на законодателство, криминализиращо доброволно хомосексуално поведение между възрастни мъже, засяга личния живот на човека, дори той всъщност да не е бил обвинен в престъпление.

Не всяко сексуално действие при закрити врати обаче попада под защитата на чл. 8. Жалбоподателите по делото *Laskey, Jaggard and Brown* са поддържали, че тяхното преследване и осъждане за насилие и нараняване по време на доброволни садо-мазохистични действия между хомосексуални възрастни са нарушили чл. 8. Макар Съдът да не е навлязъл в съществуването на въпроса дали поведението на жалбоподателите попада в обсега на личния живот, той е изразил известни резерви относно разпространяването на защитата на чл. 8 спрямо занимания, включващи значителен брой хора, които са изисквали предоставянето на специално обзаведени стаи и на принадлежности, набирането на нови участници и записването на видеоленти за употреба в рамките на общността. Понятието е било развито допълнително по делото *K.A. and A.D.* Там Съдът е разяснил, че правото да се поддържат сексуални връзки включва и правото човек да разполага с тялото си, което е неразделна част от личната свобода. Това означава, че волята на всеки да живее според желанията си трябва да обхваща и възможността му да участва в занимания, възприемани като физически или морално увреждащи или опасни.<sup>26</sup> С други думи, това изглежда означава, че понятието за лична свобода трябва да се тълкува като включващо правото на избор що се отнася до собственото тяло.

### Многоаспектното понятие за личен живот

Наред с междуличностните връзки, понятието за личен живот обхваща други ситуации или дейности, определени от Съда в практиката му. Следва неизчерпателно илюстриране на онези от тях, които имат най-голямо практическо значение, разделени по предмета им.

### Защитава ли член 8 социалната половаидентичност?

Защитата и зачитането на човешкото достойнство и човешката свобода биха били лишени от голямата част от смисъла си, ако трябваше да се тълкуват като изключващи правата на транссексуалните на личностно развитие и на физическа и морална сигурност. Член чл. 8 не съдържа право на самоопределение като такова, но по делото *Van Kück* Съдът е разяснил, че би било противно на Конвенцията свободата на всеки да се определи като жена или като мъж да не се разглежда като един от най-основните съществени елементи на самоопределението.<sup>27</sup> Следователно смяната на името и издаването на официални документи, отразяващи променения социален пол, са били приети за отнасящи се до правото на зачитане на личния живот по чл. 8, §1.<sup>28</sup>

### Съществува ли право на определено име?

Въпросът за приложимостта на чл. 8 по отношение на избора на собствено и фамилно име е бил разгледан от Съда за първи път през ранните 90 години на ХХ век. По делото *Burghartz*, касаещо използването от съпруг на фамилното име на съпругата му, Съдът ясно е посочил, че макар това да не е изрично формулирано в чл. 8, името на човека, като средство за лична идентификация и свързване с дадено семейство, трябва да счита за част от неговия личен и семеен живот, от която всички трябва да се ползват без дискриминация, основана на пола. По делото *Guillot*, което се отнася за отказа на френските власти да регистрират дъщерята на жалбоподателите с името "Цвете на Мария", тъй като то не фигурира в календара на светиите, Съдът допълнително е пояснил, че изборът на собственото име на дете от неговите родители представлява личен, емоционален въпрос и следователно попада в тяхната лична сфера.

### Съществува ли право на етническа идентичност?

Предоставената от чл. 8 защита включва не само правото на етническа идентичност<sup>29</sup>, но също така и правото на лица, принадлежащи към етническо малцинство, да живеят в съответствие с традиционния си начин на живот. Обитаването от циганка на караваната ѝ е било сметено от Голямото отделение за

неразделна част от етническата ѝ идентичност като циганка, отразяваща отдалечената традиция на това малцинство да следва странствателен начин на живот. Това е така, въпреки че под натиска на развитието и на разнообразни политики или по тяхна собствена воля, много цигани вече не водят напълно номадско съществуване и все повече се установяват на едно място за дълги периоди, например за да улеснят образованието на децата си. Следователно въздействието на мерките,

<sup>25</sup> *Brügge and Scheuten v. Germany* (dec.).

<sup>26</sup> *Pretty*.

<sup>27</sup> Припомнено в *Schlumpf v. Switzerland*.

<sup>28</sup> *B. v. France*.

<sup>29</sup> *Ciobotaru v. Moldova*.

## ЗАЩИТА НА ПРАВОТО НА ЗАЧИТАНЕ НА ЛИЧНИЯ И СЕМЕЙНИЯ ЖИВОТ

засягащи възможността жалбоподателя да разположи караваните си, надхвърля правото ѝ на зачитане на нейното жилище. Те засягат и способността ѝ да поддържа идентичността си като циганка и да води личния си и семеен живот в съответствие с тази традиция.<sup>30</sup>

### Снимки

До 2009 г. Съдът е разглеждал правото на собствения образ в контекста на публикуване на снимки в пресата.<sup>31</sup> Подадени след това жалби обаче са позволили значително разширяване на понятието “разкриване” на образа на дадено лице. Делото *Reklos and Davourlisce* отнася за фотографирането на новородено бебе, включително на лицето му, от професионален фотограф, нает от частната клиника, в която е станало раждането, за да се приготвят снимки за клиентите. Съдът е пояснил, че самото фотографиране от трети лица, без оглед на публикуването и разпространяването на снимката, засяга личния живот на човека. В разглеждания случай снимките са били направени в стерилно отделение, достъпът до което е бил ограничен до медицинския персонал. Като е решил, че случаят се обхваща от понятието за личен живот, Съдът е подчертал, че образът на даден човек разкрива неговите уникални характеристики и съставлява една от основните черти на личността му. Ефективната защита на последната изисква съгласието на засегнатото лице да бъде взето при правенето на снимката, а не едва когато публикуването ѝ стане възможно.

Сходни мотиви са приети по делото *Giorgi Nikolishvili*, по което Съдът е уподобил на публично разпространяване излагането на снимката на лице в публичните помещения на няколко полицейски управления в различни части на страната, тъй като цялото население лесно е могло да има достъп до нея. По това дело заключението относно нарушаването на личния живот на жалбоподателя е било обосновано също и с факта, че жалбоподателят, който към относимия момент на излагането на снимката дори не е бил обект на наказателно преследване, е трябвало да бъде считан за “обикновено лице”, по отношение на което никаква намеса не би могла да бъде оправдана с някоя от легитимните цели. Накрая, определянето на жалбоподателя като “издирван” във връзка с дело за убийство е увредило репутацията му, социалната му идентичност и психологическия му интегритет, като по този начин е нарушило личния му живот, защитен от чл. 8.

### Правото на репутация

През 2007 г. Съдът, с решение<sup>32</sup>, представляващо прогресивна стъпка в развитието на правото на зачитане на личния живот, нарочно е признал, че чл. 8 се прилага по отношение на защитата на репутацията на лицата. Той е изтъкнал, че репутацията съставлява част от личната идентичност и психологическия интегритет, като е наложил на националните съдилища задължение за защита, дори и критиките да са изразени в контекста на обществен дебат.<sup>33</sup>

### Събиране на лични данни и достъп до тях

Публичната информация може да попада в обхвата на личния живот, когато е систематично събирана и съхранявана в досиета, държани от властите. Това е още по-вярно, когато такава информация се отнася за далечното минало на лицето.<sup>34</sup>

Този извод на Съда илюстрира как събирането и съхраняването от държавата на информация и данни, свързани с лицата, със или без съгласието им, както и тяхната достъпност винаги се отнасят до личната сфера на човека, като по този начин попадат в обхвата на чл. 8. Евентуалната им последваща употреба няма връзка с това заключение. Допълнителните примери включват:

- ❖ официални статистики от преброяване на населението, при което данни за пол, семейно положение, място на раждане, етническа идентичност и друга чувствителна информация се събират задължително;<sup>35</sup>
- ❖ регистриране от полицията на пръстови отпечатащи, образи, клетъчни образци, ДНК профили<sup>36</sup> и друга лична или публична информация,<sup>37</sup> дори да е защитена с конфиденциалност;<sup>38</sup>
- ❖ събиране и съхраняване на медицински данни и друга медицинска документация;<sup>39</sup>
- ❖ задължаване да бъдат предоставяни подробности относно личните разходи, за данъчни цели (като по този начин се разкриват интимни аспекти на личния живот);<sup>40</sup>

<sup>30</sup> *Chapman*.

<sup>31</sup> *Von Hannover v. Germany; Sica v. Italy; Mosley v. the United Kingdom; Gurgendze v. Georgia*.

<sup>32</sup> *Pfeifer v. Austria*.

<sup>33</sup> Становището е припомнено в *Petrina v. Romania*.

<sup>34</sup> *Rotaru v. Romania* [GC]. Съдът е отбелязал, че положението, за което се отнася оплакването в *Rotaru*, а именно липса на достатъчни гаранции за защитата на личния живот на хората, все още съществува към момента на решението по делото *Association 21 December 1989 and others v. Romania*.

<sup>35</sup> *X v. the United Kingdom* (dec.), 6 октомври 1982 г.

<sup>36</sup> *S. and Marper v. the United Kingdom* [GC].

<sup>37</sup> *Murray v. the United Kingdom*.

<sup>38</sup> *Leander v. Sweden*.

<sup>39</sup> *Chave n e Jullien v. France* (dec.).

## СЪВЕТ НА ЕВРОПА, НАРЪЧНИЦИ ПО ПРАВАТА НА ЧОВЕКА

- ❖ подслушване, регистриране/или съхраняване на телефонни разговори;<sup>41</sup>
- ❖ система на лична идентификация, установена за административни и граждански цели, като здравни, социални и данъчни бази данни;
- ❖ образи, уловени от видеокамери за наблюдение на улицата;<sup>42</sup>
- ❖ системи за подслушване на разговори между задържани лица и техните роднини в помещенията за свиждания в затворите.<sup>43</sup>

За да определи дали съхраняването от властите лична информация е свързана с някой от касаещите личния живот аспекти, защитени от чл. 8, Съдът държи сметка за специфичния контекст, в който е била регистрирана и запазена разглежданата информация, естеството на записите, продължителността на съхраняването, начина, по който тези записи се използват и обработват, и резултатите, които могат да се получат.<sup>44</sup>

Във всеки случай, винаги когато информация за дадено лице се държи от държавата, въпросното лице трябва да има бърз достъп до нея.<sup>45</sup> Управнението на това право на достъп може да бъде подчинено на ред ограничения, свързани например с наличието на наказателно разследване срещу лицето или с необходимостта индивидуалните права да бъдат балансирани с колективни или индивидуални интереси.<sup>46</sup> При всички случаи отказът на достъп повдига въпрос по чл. 8. Същото се отнася и за разкриването на лична информация на други институции или на пресата.<sup>47</sup> Дали отказът на достъп ще доведе до нарушение, ще зависи много от съображенията, изложени от държавата, за да оправдае такова решение, и от това дали отказът може да се счита за необходим в едно демократично общество и пропорционален на преследваната цел.<sup>48</sup>

### Личната сфера в публичен контекст

Като определя широките граници на понятието за “личен живот”, Съдът приема, че съществува зона на взаимодействие на човека с другите, дори и в публичен контекст, която може да попадне в обхвата на това понятие. Множество елементи ще бъдат от значение, за да се установи дали извън жилището или частни помещения е засегнат личният живот на човека. В тази връзка разумните очаквания за личен периметър могат да бъдат показател, макар и не непременно решаващ фактор.<sup>49</sup> Използването на предоставени от закон правомощия за принуда, за да се изиска от дадено лице, докато ходи по улицата, да се подложи на обстоен обиск и проверка на дрехите и личните му вещи, е било прието за съставляващо намеса в правото на зачитане на личния живот.<sup>50</sup> Фактът, че обискът е предприет на публично място, не прави чл. 8 неприложим. Същност Съдът е на мнение, че в някои случаи публичният характер на обиска може да увеличи инвазивността на намесата, поради елемента на унижение и притеснение. Освен това е възможно вещи като чанти, портфейли, бележници и тефтерчета да съдържат лични неща, които собственикът им може да се чувства неудобно да излага пред погледа на други хора. По делото *Foka*, в което жалбоподателката е била подложена на принудителна проверка на чантата ѝ от служители на граничната охрана, Съдът е приел, че

- ❖ всеки обиск на дадено лице, извършен от властите, представлява намеса в личния му живот.

Това може да не се прилага по отношение на пътуващите с въздушен транспорт и лицата, влизащи в някои публични сгради, за които може да се счита, че са се съгласили с подобни проверки, като са избрали да пътуват или да получат достъп до определени помещения, и които имат свободата да решат да не носят в себе си лични вещи или да напуснат без да се подлагат на претърсване.

### Претърсвания и наблюдение на работното място

Все повече места, които преди са били считани за публични, се приемат като лични за целите на чл. 8. Началото на тази тенденция е поставено още през 1992 г. по делото *Niemietz*. По искането да се произнесе относно законността на претърсване на кантората на адвокат, Съдът е отхвърлил довода на германското правителство, че чл. 8 не предоставя търсената от жалбоподателя защита, защото действията са били извършени в професионални помещения. Страсбургските съдии са отбелязали, че не съществува принципна причина понятието “личен живот” да се смята за изключващо професионалните или

<sup>40</sup>X v. Belgium (dec.).

<sup>41</sup>Amman v. Switzerland.

<sup>42</sup>Peck v. the United Kingdom.

<sup>43</sup>Wisse v. France.

<sup>44</sup>S. and Marper.

<sup>45</sup>Забавяне с шест години предоставянето на достъп на жалбоподателя до личното досие, което тайните служби са създали за него при комунистическия режим, е прието за нарушаващо чл. 8 в *Haralambie v. Romania*.

<sup>46</sup>Възлагането на тежестта да се докаже намеса на държавата в правото на жалбоподателя, особено когато приложимите правила са били тайни, е намерено за противно на принципа на равенството в *Turek v. Slovakia*.

<sup>47</sup>Z v. Finland и M.S. v. Sweden.

<sup>48</sup>Segerstedt-Wiberg and others v. Sweden.

<sup>49</sup>P.G. and J.H. v. the United Kingdom.

<sup>50</sup>Gillan and Quinton v. the United Kingdom.

## ЗАЩИТА НА ПРАВОТО НА ЗАЧИТАНЕ НА ЛИЧНИЯ И СЕМЕЙНИЯ ЖИВОТ

търговски дейности, след като именно в хода на трудовия си живот повечето хора имат значителни възможности да установят и развият отношения с други хора. Да се отрече защитата на чл. 8 на основание, че мярката, за която се отнася оплакването, е свързана само с бизнес, би могло да доведе до неравенство в третирането, тъй като тази защита ще остане на разположение само на лица, чиито професионални и непрофесионални дейности не могат да бъдат разграничени. Съдът е намерил опора и във факта, че в някои договарящи държави думата "home" е била приета за обхващаща и бизнес помещения – тълкуване, което се съгласува с френския текст на чл. 8 ("domicile"). През 2002 г. Съдът е счел, че е дошло времето чл. 8 да се тълкува като включващ правото на зачитане на офиса – адрес на управление, офиса на клон или мястото на упражняване на дейността на търговско дружество. По делото *Stés Colas Estando* той е намерил, че разследващите органи са влезли в помещенията на дружествата-жалбоподатели без заповед, което съставлява нарушаване на неприкосновеността на техните "жилища".

По делото *Peev* Съдът е имал случая да дефинира допълнително обхвата на "личния живот" в контекста на претърсване, извършено в кабинета на служител на държавна позиция, назначен като специалист във Върховната касационна прокуратура, където е бил и кабинетът му. По мнението на Съда, този служител може разумно да очаква работното му място да бъде третирано като частна собственост, или най-малкото бюрото и шкафовете му, където е държал лични вещи. Така претърсването е съставлявало "намеца" в личния му живот. Подобно на това, по делото *Copland* Съда е било поискано да се произнесе относно незаконното контролиране на използването на телефона, електронната поща и интернет от държавен служител. Съдът е приел, че електронни съобщения, изпращани от работното място, трябва да бъдат обхванати от понятията за "личен живот" и "кореспонденция", както и информацията, получена чрез контролиране на личното използване на интернет на работното място. Тъй като жалбоподателката не е била предупредена, че отправените от нея обаждания ще подлежат на контрол, тя е имала разумно очакване що се отнася до тайната на осъществената връзка и съобщенията, изпратени чрез използването на апарати, намиращи се на работното място.

### Съществува ли право или задължение да се стане родител? Прилагане на член 8 към аборта и репродуктивните права

Още през 1976 г. Комисията е приела, че чл. 8 е приложим по въпросите, свързани с аборта:

[...] законодателство, уреждащо прекъсването на бременността, касае сферата на личния живот, защото винаги когато една жена е бременна, личният ѝ живот става тясно свързан с развиващия се ембрион.<sup>51</sup>

Решение на Голямото отделение срещу Ирландия е пояснило допълнително<sup>52</sup>, че чл. 8 не може да се тълкува като даващ право на аборт, но забраната на аборта попада в обсега на правото на жалбоподателките на зачитане на техния физически и психологически интегритет, който очевидно се обхваща от понятието за "личен живот". Това означава също, че чл. 8 дава правото на своевременно достъп до всички разполагаеми диагностични услуги, необходими за взимането на информирано решение (и изисква такива услуги действително да са на разположение); заедно с правото на ефективен достъп до пренатални грижи. В това отношение държавите имат задължение да осигурят услугите си по такъв начин, че зачитането на свободата на съвестта на здравните професионалисти да не създава практически пречки пред упражняването от съответната жена на правото на достъп до такива услуги.<sup>53</sup>

Прекъсването на бременност обаче включва не само правата на бъдещата майка, а също и тези на бащата. Като са застъпили становище, по-късно доразвито по делото *Evans* (коментирано по-долу), страсбургските съдии са заключили, че потенциалното право на бащата на зачитане на неговия личен и семеен живот не може да се тълкува толкова широко, че да обхваща правото да бъде консултиран или да се обърне към съд във връзка с аборт, поискан от съпругата му, тъй като зачитането на личния живот на бременната жена – "лицето, което бременността и нейното продължаване или прекъсване касаят на първо място" – се тълкува като имащо превес над които и да било права на "бащата". Като логична последица от това, по делото *Voso* оплакването на бащата, че решението на съпругата му да направи аборт не е било споделено с него, е било отхвърлено като явно неоснователно.<sup>54</sup> Юриспруденцията видимо показва, че когато предмет на спор са интересите на двама бъдещи родители, решението да не се стане родител взима превес над това да се стане такъв. Ако е заложен телесният интегритет на майката, превесът на свързаните с нейната свобода права става почти автоматичен.

Докато по дела относно аборт Съдът е приел, че правата на бащата стоят по-ниско от тези на майката, съотношението се променя, когато решението се отнася за поставянето на начало на бременност. Делото *Evans* предоставило на Съда случай да анализира приложението на разпоредбите за правата на човека спрямо "нови репродуктивни технологии" и към правата и отношенията, обграждащи възпроизводството. Този деликатен проблем от етично естество е бил решен от Съда през 2007 г. Делото се е отнасяло за извличането на яйцеклетки от яйчниците на жалбоподателката за оплождане *in vitro*. Жалбоподателката се е оплакала, че националното право позволява на бившия ѝ партньор да оттегли съгласието си за продължаващо съхранение и използване на ембрионите, като по този начин ѝ е попречил да има дете, с което е генетически свързана. Съдът е признал, на първо място, че понятието за "личен живот" включва правото на зачитане на такова решение да се стане родител. След това той е подчертал, че както мъжът, така и жената – страни в медицинската процедура *in*

<sup>51</sup> В английския текст на чл. 8 от Конвенцията. В официалния български превод на Конвенцията – „жилище“. (Бел. прев.)

<sup>52</sup> *Brügge and Scheuten* (dec.).

<sup>53</sup> *A, B, and C v. Ireland* [GC].

<sup>54</sup> *R.R. v. Poland*.

<sup>55</sup> *Baso v. Italy* (dec.). Относно понятието за бащата като жертва в случаи на прекратяване на бременност, *X v. the United Kingdom* (dec.), 13 май 1980 г.

## СЪВЕТ НА ЕВРОПА, НАРЪЧНИЦИ ПО ПРАВАТА НА ЧОВЕКА

*in vitro*, заслужават равно третиране, въпреки различното им участие в процедурата, и следователно съхранението и имплантирането на оплодените яйцеклетки изисква съгласието на всички засегнати страни да продължава да съществува.

Тъй като невъзможността да се създадат деца не е неизбежна последица от лишаването от свобода, чл. 8 не претърпява ограничения, когато се прилага по отношение на задържани лица.<sup>55</sup> Наскорото разпоредбата е била тълкувана като включваща и избора как да се стане родител: по делото *Ternovszky* жалбоподателката се е оплакала, че не е имала възможност да роди вкъщи, вместо в болница, защото законът е разубеждавал ефективно здравните професионалисти да ѝ окажат помощ, тъй като са рискували осъждане. Съдът е изтъкнал, че

[п]онятието за лична свобода е фундаментален принцип, на който се основава тълкуването на гаранциите на чл. 8. Следователно правото, отнасящо се до решението да се стане родител, включва правото да се изберат условията, в които да се стане родител. Съдът е убеден, че условията на раждането безспорно съставляват част от личния живот, за целите на тази разпоредба.

### Обхваща ли член 8 определянето на правни връзки?

Съдът е приел по много поводи<sup>56</sup>, че производствата за бащинство попадат в обхвата на чл. 8. Въпреки че обикновено от страсбургските съдии се иска да решат случаи, в които спорът касае определянето на правна или биологична връзка между извънбрачно дете и неговия биологичен баща, отговорът що се отнася до приложимостта на чл. 8 няма да е различен, когато производството има за цел юридическото разкъсване на съществуващи семейни връзки.<sup>57</sup> Във всички такива случаи Съдът няма да прецени производството от гледна точка на "семейния живот", тъй като при всички обстоятелства правото на всеки да знае лицата, от които произхожда, е важен аспект на личната му идентичност, който следователно попада в обхвата на понятието за "личен живот".<sup>58</sup>

### Отнасят ли се до личния живот наложените от държавата ограничителни мерки за безопасност?

Мерките, взимани от държавите за да защитят обществото от разнообразни опасности, като задължението за поставяне на предпазни колани или за използване на обезопасяващи съоръжения в промишлеността, също попадат в приложното поле на чл. 8, макар в големия брой случаи да са оправдани по допускащата ограничения разпоредба.

### Какво означава правото на физически и психически интегритет?

Както вече бе споменато, понятието за "личен живот" е доста широко. В зависимост от обстоятелствата, то може да обхване физическия и психически интегритет на човека, което да доведе до възможно припокриване с относими към чл. 3 ситуации, особено когато, например, лицето е задържано или по друг начин лишено от свобода по смисъла на чл. 5 от Конвенцията. Медицинско лечение или медицински преглед, осъществени без съгласие или принудително, независимо колко са незначителни, със сигурност ще попаднат в обсега на защита на личния живот по чл. 8. Разбира се, дали намесата може да бъде оправдана по параграф 2, е различен въпрос, който Съдът ще разгледа на по-късен етап. Примерите за случаи, в които физическият и психически интегритет са били (или са могли да бъдат) преценени от гледна точка на чл. 8, включват: даване на лекарства от болничния персонал на дете с тежки увреждания, против желанията на майка му;<sup>59</sup> обиск с разсъбличане на всички посетители в затвор, без оглед на каквото и да било разумно подозрение, че са извършили престъпление;<sup>60</sup> принудително прилагане на средство за причиняване на повръщане по отношение на заподозряно в трафик на наркотици лице, за да се предизвика изхвърляне на погълнатото психотропно вещество;<sup>61</sup> принудителен гинекологичен преглед на задържана жена.<sup>62</sup> Примерите за психологически интегритет включват: депортирането на психично болно лице на място, където състоянието му ще остане до голяма степен нелекувано;<sup>63</sup> повтарящите се през кратки интервали от време психиатрични прегледи във връзка със сходни наказателни дела пред един и същи съд.<sup>64</sup>

### Взаимодействие между член 8 и член 3

В много случаи от Съда се е искало да се произнесе по оплаквания, относими както към чл. 3, така и към чл. 8. Взаимодействието между двете разпоредби се дължи на факта, че понятието за личен живот е толкова широко, че е възможно да съществуват обстоятелства, при които чл. 8 може да се разглежда като предоставящ защита във връзка с

<sup>55</sup>*Dickson v. the United Kingdom*.

<sup>56</sup>Виж, наред с други, *Backlund v. Finland*; *Mikulić v. Croatia*; *Jäggi v. Switzerland*.

<sup>57</sup>*Rasmussen v. Denmark*.

<sup>58</sup>*Anayo v. Germany*.

<sup>59</sup>*Glass v. the United Kingdom*.

<sup>60</sup>*Wainwright v. the United Kingdom* (dec.).

<sup>61</sup>*Jalloh v. Germany* [GC]. В крайна сметка случаят е бил решен на плоскостта на чл. 3, поради суровостта на третирането.

<sup>62</sup>*Y.F. v. Turkey*.

<sup>63</sup>*Bensaid v. the United Kingdom* (dec.).

<sup>64</sup>*Worva v. Poland* (dec.). Примери за принудителен психиатричен преглед, попадащ в приложното поле на чл. 8, могат да бъдат намерени в *Glass, Y.F., Matter v. Slovakia*.

## ЗАЩИТА НА ПРАВОТО НА ЗАЧИТАНЕ НА ЛИЧНИЯ И СЕМЕЙНИЯ ЖИВОТ

условия по време на задържане, които не достигат степента на суровост, изисквана от чл. 3.<sup>65</sup> Обратно, Съдът е приел, че при някои обстоятелства констатацията за нарушение по чл. 3 прави излишно разглеждането на оплакването, повдигнато по чл. 8.<sup>66</sup> Въпреки че по делото *Costello-Roberts* Съдът не е изключил възможността чл. 8 да предоставя защита, надхвърляща дадената от чл. 3, позицията му е била да прилага само една от двете разпоредби.<sup>67</sup> От 2003 г. насам обаче Съдът започна да разглежда по-често оплакванията по чл. 8 и чл. 3 заедно. Първият случай, в който е бил възприет този цялостен подход, е делото *M.C. v. Bulgaria*. Четиринадесетгодишно<sup>68</sup> момиче е било изнасилено от двама мъже. Тъй като в процеса на наказателното разследване са били намерени достатъчно доказателства, че жалбоподателката е била принудена да има сексуални отношения с обвиняемите и че половият акт е бил резултат на употреба на сила или заплахи, производството е било прекратено. Пред страсбургския орган жалбоподателката се е позовала, наред с други, на чл. 8 и чл. 3. Тя се е оплакала, че българското право и практика не предоставят ефективна защита срещу изнасилване и сексуална злоупотреба, като изискват доказателства за активна съпротива, оказана от жертвата. Била е оспорена и ефективността на разследването. Съдът отново е изтъкнал позицията си, че членове 3 и 8 от Конвенцията изискват държавите – членки не само да криминализират изнасилването, но също и да прилагат това законодателство чрез ефективно разследване и наказателно преследване. Въпреки че в исторически план в някои системи са били изисквани доказателства за използването на физическа сила от извършителя и оказването на физическа съпротива от жертвата, за да се приеме престъплението за доказано, положението не е такова на европейско ниво, където всякаво позоваване на физическа сила е било премахнато от законодателството и/или съдебната практика, защото решаващото е липсата на съгласие, а не силата. Като е припомнил постигнатия от държавите – членки на Съвета на Европа консенсусотносно наказването на сексуални актове при липса на съгласие<sup>69</sup> и становището на Международния наказателен съд за бивша Югославия, че в международното наказателно право всяко сексуално проникване без съгласието на жертвата съставлява изнасилване, и като е приел научното мнение, че жертвите на сексуална злоупотреба, особено тези на ниска възраст, често отговарят на изнасилването с така наречения “сковаващ страх” (синдром на травматичен психологически инфантилизъм, състоящ се във физически шок, дезориентация и вцепенение), при който ужасената жертва или се подчинява пасивно на изнасилването, или се дисоциира психологически от него, Съдът е подчертал необходимостта законът и юридическата практика относно изнасилването да отразяват променящите се обществени нагласи, изискващи зачитане на сексуалната свобода на волята на индивида, както и на равенството. Като следствие от това той е заключил, че членове 3 и 8 от Конвенцията възлагат на държавите – членки позитивно задължение да криминализират и ефективно да преследват наказателно всеки осъществен без съгласие сексуален акт, независимо отповедението на жертвата. Съдът е отбелязал и че наличието на две несъвместими версии относно фактите – на жертвата и на обвиняемите, е изисквало, в светлината на относимите модерни стандарти в сравнителното и международното право, отчитайки контекста оценка на достоверността на направените твърдения и проверка на всички свързани със случая обстоятелства, което не е било направено. Без да навлиза в съществува вълноза да на наказателната отговорност на обвиняемите, Съдът е намерил, че ефективността на разследването по-специално белзетитеи подходътна действията по разследването не са отговаряли на позитивните задължения на България по членове 3 и 8 от Конвенцията да създаде и прилага наказателно-правна система, санкционираща всички форми на изнасилване и сексуална злоупотреба.

Подобни заключения са направени по делото *E.S. and others*. Жалбоподателката се е оплакала от невъзможността да се сдобие с разпореждане съпругът ѝ (който по-късно е бил осъден на четири години лишаване от свобода за малтретиране, насилие и сексуална злоупотреба по отношение на съпругата и децата си) да се изнесе от общинския апартамент, на който двамата съвместно са били наематели. Според националните съдилища тя е имала право да инициира производство за прекратяване на общността на наемните отношения едва след влязло в сила решение по бракоразводното дело. Междувременно е могла да подаде молба за заповед, изискваща от съпруга ѝ да се въздържа от недопустимо поведение. Сезиран по въпроса, Конституционният съд е намерил, че не е извършено нарушение на правата на жалбоподателката, тъй като тя не е подала искане за такава заповед. Приел е обаче, че по-нискостоящите съдилища не са предприели подходящи действия, за да защитят децата от малтретиране. Все пак не е било присъдено обезщетение, тъй като Конституционният съд е счел, че констатацията за нарушение предоставя подходящо справедливо удовлетворение. След въвеждането на ново законодателство, жалбоподателката е получила две заповеди за защита: първата забраняваща на бившия ѝ съпруг достъп до апартамента, а втората – предоставяща ѝ изключителни права по наемното отношение. Междувременно обаче на жалбоподателките се е наложило да напуснат жилището, семейната и приятелската си среда, а две от децата са сменили училището си. Едва след влизане в сила на бракоразводното решение и година след подаването на оплакванията от малтретиране и злоупотреба, жалбоподателката е била в състояние да поиска прекратяване на общността на наемните отношения. Съдът е приел, че предложената от словашкото правителство алтернативна мярка (заповед за въздържане на бившия съпруг на жалбоподателката от недопустимо поведение) не би предоставила на жалбоподателките подходяща защита

<sup>65</sup>*Raninen v. Finland*. Във *Florea v. Romania* излагането на вече болен жалбоподател – непущач на пасивно пушене по време на задържането му, в нарушение на националното законодателство, което предвижда отделни помещения за пушачи и непущачи, е било прието за нарушаващо чл. 3.

<sup>66</sup>*Jalloh; Yazgul Yilmaz v. Turkey*, отнасящо се за принудителен гинекологичен преглед, който по принцип би попаднал в приложното поле на чл. 8.

<sup>67</sup>*Blopez Ostra* Съдът е застанал еднородно на становището, чемакар условията, в които жалбоподателката и семейството ѝ са живели дълги години, да са били много трудни (жалбоподателката се е оплакала от неудобствата, причинени от фабрика за третиране на отпадъци, разположена на няколко метра от дома ѝ), те не са достигнали минималния праг, изискван за да бъдат разглеждани през призмата на чл. 3.

<sup>68</sup>В България това е възрастта, на която лицето се смята за способно да дава съгласие за полов акт.

<sup>69</sup>Препоръка на Комитета на министрите Rec (2002) 5 за защита на жените от насилие.

## СЪВЕТ НА ЕВРОПА, НАРЪЧНИЦИ ПО ПРАВАТА НА ЧОВЕКА

срещу техния съпруг и баща и следователно не е съставлявала ефективно вътрешноправно средство за защита.<sup>70</sup> По мнението на Съда естеството и сериозността на направените твърдения, които правителството е признало, са изисквали жалбоподателката и децата ѝ да получат незабавна защита. Тя обаче не е била предоставена своевременно. По отношение на децата Съдът е отбелязал също, че констатирането на нарушение от националните съдилища не е съставлявало адекватно поправяне на претърпените от тях вреди. Ето защо в заключението било прието, че Словакия не е изпълнила задължението си да защити жалбоподателите от малтретиране, в нарушение на членове 3 и 8.

Продължителното производство също може да се превърне в проблем, когато се касае за въпросно членове 3 и 8 от Конвенцията. По делото *Ebcin* Съдът е бил сезиран във връзка с практика на насилие, широко разпространена в Югоизточна Турция между 1984 и 1995 г., състояща се в нападения на държавни служители на улицата и убийства или сериозни наранявания от терористи от ПКК. Жалбоподателката е станала жертва на такова нападение, извършено с използване на киселина, хвърлена в лицето ѝ. Инцидентът е оставил жалбоподателката нетрудоспособна за година и половина и ѝ е причинил постоянни увреждания, включително дълготраен оток на шията. Съдът е решил да разгледа по членове 3 и 8 от Конвенцията оплакванията ѝ, отнасящи се до задължението на държавата да я защитава и да осигури бързо изправяне пред правосъдните органи на лицата, отговорни за претърпяното от нея нечовешко третиране. Съдът е счел, че властите не могат да бъдат държани отговорни за пропуск да предприемат стъпки, за да защитят жалбоподателката индивидуално (вероятността държавни служители да бъдат заплашвани, нападнати или убити в район, подложен на тероризъм, не е могла да бъде изключена; жалбоподателката не е била публична фигура и не е представила доказателства за каквото и да било притесняване или заплашване преди нападението), но е стигнал до обратното заключение във връзка с процедурните задължения за разследване и наказателно преследване по случая. Като е взел предвид установените дълги забавания в наказателното производство, както и цялостната продължителност на административното производство за обезщетение, Съдът е намерил, че Турция не е успяла да предостави адекватна защита срещу сериозен акт на насилие и че е извършено нарушение на членове 3 и 8.<sup>71</sup>

### Естеството на семейния живот

Първият въпрос, който трябва да бъде изяснен, когато се разглежда компонентът “семеен живот” на чл. 8, е значението, придавано на думата “семеен живот”. Понятието, използвано от Съда, се е развило в течение на времето в съответствие с променящите се нагласи на европейското общество и е много вероятно да продължи да го прави, в светлината на развиващите се обичаи. В практиката си Съдът е изтъквал отново и отново, че понятието за “семеен живот” в чл. 8

не се ограничава само до семейства, основани на брака, и може да включва други фактически връзки. Когато се решава дали за дадена връзка може да се каже, че съставлява “семеен живот”, множество фактори могат да бъдат от значение, включително дали двойката живее заедно, продължителността на връзката им и дали са показали ангажимента си един към друг като са имали заедно деца или по някакъв друг начин.<sup>72</sup>

Гъвкавият подход на Съда държи сметка за разнообразното уреждане на семейните отношения в държавите – членки на Съвета на Европа, както и за последиците на тяхната криза и насоките на настоящото им развитие. Фактическият семеен живот, следователно, получава признание по Конвенцията на равни начала с формално установените връзки.<sup>73</sup> Фактът, че Съдът решава въпроса за съществуването на семеен живот с оглед на всеки отделен случай, като оценява близките лични връзки, съществуващи между страните, означава, че не е възможно да се изброят всички отношения, които съставляват семеен живот. Във всеки случай, ако дадена ситуация не се съвместява с понятието за “семеен живот”, е много възможно тя да се ползва от защитата на чл. 8 на основата на “личния живот”.

### Кое съставлява семеен живот за целта на член 8?

Следните връзки са били приети за съставляващи семеен живот за целта на чл. 8:

- ❖ между деца и техните баби и дядовци;<sup>74</sup>
- ❖ между братя и сестри, без оглед на възрастта им;<sup>75</sup>
- ❖ между чичо или леля и техните племенник или племенница;<sup>76</sup>
- ❖ между родители и деца, родени от втори връзки, или деца, родени в резултат на извънбрачна връзка или изневяра, особено когато бащинството на децата е било признато и страните поддържат близки лични връзки;<sup>77</sup>
- ❖ между осиновители/приемни родители и децата.<sup>78</sup>

<sup>70</sup> Поради това направеното от правителството възражение за неизчерпване на вътрешноправните средства за защита е било прието за неоснователно.

<sup>71</sup> С оглед на констатациите си по членове 3 и 8, Съдът е счел за ненужно да разглежда отделно оплакването по чл. 6, §1.

<sup>72</sup> *X, Y, and Z v. the United Kingdom*.

<sup>73</sup> *Schalk and Kopf v. Austria*.

<sup>74</sup> *Marckx v. Belgium*.

<sup>75</sup> *Olsson v. Sweden*; и като възрастни *Boughanemi v. France*.

<sup>76</sup> *Boyle v. the United Kingdom*.

<sup>77</sup> *X v. Switzerland*.

<sup>78</sup> *Jolie and Lebrun v. Belgium*.



## ЗАЩИТА НА ПРАВОТО НА ЗАЧИТАНЕ НА ЛИЧНИЯ И СЕМЕЙНИЯ ЖИВОТ

Семейният живот не се ограничава до социалните, морални или културни връзки, а обхваща и интереси от материално естество, като задълженията<sup>79</sup> по отношение на издръжката, наследствените права и ограничения<sup>80</sup> и въпросите на разпореждане между близки роднини.<sup>80</sup> Член 8 обаче не може да се тълкува като налагащ на държавите задължение да признаят религиозните бракове или да установят специален режим за определени категории несклучили брак двойки с оглед на наследяването.<sup>81</sup>

Интересно е да се отбележи, че всичките споменати по-горе връзки са изброени и в раздела на настоящия наръчник относно “личния живот”. В зависимост от силата, уреждането и особеностите на личната връзка, те ще бъдат преценявани в една или друга сфера, обхванати от чл. 8. Крайният резултат (защита) обаче няма да се промени.

### Необходими и достатъчни ли са бракът и съжителството, за да се установи семейна връзка?

Наличието на законен и действителен брак е достатъчно, за да приведе в действие защитата на чл. 8 за всички въвлечени лица: децата, следователно, ще се смятат за част от такава връзка от момента на раждането им.<sup>82</sup> Това означава, обратно, че фиктивните бракове, например сключените с цел заобикаляне на имиграционните правила или придобиване на гражданство, попадат извън приложното поле на разпоредбата. Макар да е достатъчен, валидният брак не е необходим, за да съществува семеен живот: връзката между майка и детето ѝ привлича защитата на Конвенцията без оглед на нейния брачен статус.<sup>83</sup> По делото *Johnston* Съдът е разяснил, че несклучили брак двойки, които живеят трайно и стабилно заедно с децата си, нормално ще бъдат приети за имащи семеен живот, като по този начин стават неразграничими от същото обществено формование, основано на брак. Подобно на това, съжителството не е необходимо, за да съществува семеен живот.<sup>84</sup> Както е изяснил Съдът:

[Д]ори и когато отсъства съжителство, понятието за семеен живот, на което се основава чл. 8, обхваща връзката между родител и неговото дете, независимо дали последното се ползва от законен статус. Въпреки че тази връзка може да бъде разкъсана от последващи събития, такова нещо може да се случи само при изключителни обстоятелства.<sup>85</sup>

Това означава, че ситуацията например възникналите в резултат на забавянето при признаването на дете от баща му, обстоятелството, че той не го подкрепя финансово, или решението му да остави детето на грижите на роднини, когато емигрира в държава – страна по Конвенцията, са били приети за представляващи изключителни обстоятелства, които сами по себе си не прекратяват непременно семейния живот. Член 8 може да разпростре защитата си и върху ситуации, в които установяването на контакти между родителя, на когото е предоставено упражняването на родителските права, и неговото дете е трудно или невъзможно поради поведението на другия родител. Когато възникнат такива случаи, Съдът преценява потенциалния семеен живот, за който става въпрос, като държи сметка за всички свързани и често предшестващи обстоятелства, като характера на връзката между родителите на детето, техния семеен план, обстоятелствата на семейната криза, емоционалната връзка с детето.<sup>86</sup>

### Необходима и достатъчна ли е кръвната връзка, за да се установи семеен живот?

Наличието на биологична връзка между дете и родител не съставлява *ipsofacto* семеен живот. Подобно на това, липсата на кръвна връзка не е автоматична пречка отношенията да попаднат в рамките на понятието за семейство. Макар Съдът да е решил да не следва подхода на “по-скоро социалната, отколкото биологическата реалност”, истината е, че той само веднъж е приел да съществува семеен живот между лица без кръвна връзка. Това е станало по делото *X, YandZ*, където той е преценил, че връзката между транссексуално лице, родено с физически белези на жена и детето му, родено от неговата партньорка чрез изкуствено осеменяване от донор, съставлява семеен живот. Съдът е основал заключението си на факта, че иначе връзката между жалбоподателите не се е различавала от тази в традиционното семейство и че транссексуалният партньор е участвал в процедурата за изкуствено осеменяване от донор като баща на детето. Простото наличие на биологично родство, без допълнителни правни или фактически елементи, показващи съществуването на близка лична връзка, не е достатъчно, по мнението на Съда, за да привлече защитата на чл. 8.<sup>87</sup>

<sup>79</sup> *Velcea and Mazăre v. Romania. BPla and Puncernau v. Andorra* Съдът е пояснил, че наследствените права между внуци и баби и дядовци попадат в категорията на “семейния живот”, дори и завещателката да е починала преди осиновяването на внука ѝ.

<sup>80</sup> *Merger and Cross v. France.*

<sup>81</sup> *Şerife Yiğit v. Turkey.*

<sup>82</sup> *Berrehab v. the Netherlands.*

<sup>83</sup> *Marckx. По делото X v. the United Kingdom* (dec.), 1 юли 1977 г., обаче, Съдът е счел, че не съществува семеен живот между майка и сина ѝ, когато е дала за осиновяване две години по-рано.

<sup>84</sup> *Söderbäck v. Sweden.*

<sup>85</sup> *Boughanemi.*

<sup>86</sup> *Keegan v. Ireland.*

<sup>87</sup> *G. v. the Netherlands.*

## СЪВЕТ НА ЕВРОПА, НАРЪЧНИЦИ ПО ПРАВТА НА ЧОВЕКА

### Кога свършва семейният живот?

След като са били установени, семейните връзки могат да бъдат разкъсани от последващи събития, макар че такова нещо може да се случи само при изключителни обстоятелства. Това е особено вярно при осиновяването и експулсирането. Според страсбургската съдебна практика, следните събития не могат сами по себе си и/или автоматично на поставят край на семейния живот. Това може да се случи само при изключителни обстоятелства:<sup>88</sup>

- ❖ развод;<sup>89</sup>
- ❖ прекратяване на съвместния живот, също и след експулсиране;<sup>90</sup>
- ❖ решение дете да бъде настанено за отглеждане;<sup>91</sup>
- ❖ осиновяване.<sup>92</sup>

### Семеен живот, установен чрез осиновяване

Делото *Wagner and J.M.W.L.* е поставило въпроса за признаването на напълно валидно чуждестранно съдебно решение за осиновяване в полза на неомъжена осиновителка. Тя е действала като майка на малолетното дете от момента на това решение. Отказът на люксембургските съдилища да обявят чуждестранното решение за подлежащо на изпълнение се е дължал на отсъствието в националното законодателство на разпоредби, даващи право на лице, което не е в брак, да осиновява. Съдът е приел, че този отказ съставлява "намеса" в правото на зачитане на семейния живот, и е отбелязал, че в Европа съществува широк консенсус по този въпрос: всъщност осиновяването от неженени или неомъжени лица е позволено без ограничения в повечето от държавите – членки на Съвета на Европа. Като е изтъкнал отново позицията си, че в случаи от този род най-добрите интереси на детето трябва да имат приоритет, съдът е приел, че националните съдилища не са имали разумно основание да пренебрегнат правния статус, който е бил създаден валидно в чужда държава и който е съответствал на семеен живот по смисъла на чл. 8. Те не са могли разумно да откажат признаване на семейната връзка, която *de facto* свързвала жалбоподателката и детето и която е заслужавала пълна защита.

### Какво е „жилище“?

В разпоредбата на чл. 8 терминът *жилище* се тълкува като автономно понятие: това означава, че за да се установи дали определено място за живеене може да се счита за "жилище" по смисъла на Конвенцията, трябва да се изследват внимателно специфичните обстоятелства на случая. По принцип жилището се определя като мястото, където лицето живее постоянно или с което има достатъчни и продължителни връзки.<sup>93</sup> Съдът, като е взел предвид, че двете официални езикови версии на Конвенцията се различават в това отношение ("home" е терминът, употребен в английската версия, докато френската използва по-широкото понятие "*domicile*") е възприел по-гъвкаво тълкуване.<sup>94</sup> Приел е, че понятието обхваща следните места:

- ❖ ваканционни жилища, втори жилища и хотели, предоставящи дългосрочно настаняване;<sup>95</sup>
- ❖ къща, принадлежаща на друго лице, която се обитава за значителен период или ежегодно от някой друг;<sup>96</sup>
- ❖ социално жилище, обитавано от жалбоподателя като наемател, въпреки че правото на обитаване по националния закон може да е било прекратено;<sup>97</sup>
- ❖ бизнес помещения, когато няма ясно разграничение между офиса и личното жилище на лицето или между личните и бизнес дейности;<sup>98</sup>
- ❖ адресът на управление, клоновете или други бизнес помещения на търговско дружество;<sup>99</sup>
- ❖ нетрадиционни жилища като каравани и други, които не са трайно закрепени;<sup>100</sup>
- ❖ условията на живот на лицето (спадащи едновременно към понятията за личен живот, семеен живот и жилище).<sup>101</sup>

Обратно, следните места не са били приети за представляващи жилище от гледна точка на чл. 8:

<sup>88</sup> *Boughanemi*.

<sup>89</sup> *Berrehab; Hendriks v. the Netherlands*.

<sup>90</sup> *Yousef v. the United Kingdom*.

<sup>91</sup> *Margareta and Roger Andersson v. Sweden*.

<sup>92</sup> *X v. the United Kingdom*.

<sup>93</sup> *Prokopovich v. Russia* (dec.); *Gillow v. the United Kingdom* (dec.); *McKay-Kopecka v. Poland* (dec.).

<sup>94</sup> *Niemietz v. Germany*.

<sup>95</sup> *Demades v. Turkey* (dec.).

<sup>96</sup> *Menteş and others v. Turkey* (dec.).

<sup>97</sup> *McCann v. the United Kingdom*.

<sup>98</sup> *Niemietz*.

<sup>99</sup> *Stés Colas Est and others v. France*.

<sup>100</sup> *Buckley v. the United Kingdom; Chapman*.

<sup>101</sup> *Moldovan and others v. Romania* (no. 2).

## ЗАЩИТА НА ПРАВОТО НА ЗАЧИТАНЕ НА ЛИЧНИЯ И СЕМЕЙНИЯ ЖИВОТ

- ❖ помещение за пране, притежавано общо от етажните собственици в жилищен блок и предназначено за ползване при необходимост;<sup>102</sup>
- ❖ гримьорната на артист;<sup>103</sup>
- ❖ земя, върху която собственикът практикува или разрешава спортна дейност, например лов.<sup>104</sup>

Въпроси, свързани с ползването от жилището, като експроприация или размер на наемната цена, се разглеждат обикновено по чл. 1 от Протокол № 1 и следователно няма да бъдат обсъждани в този наръчник.

### Необходима и достатъчна ли е собствеността, за да съставлява мястотожилище?

Собствеността не е нито необходима, нито достатъчна, за да бъде дадено оплакване разгледано по чл. 8, нито пък обитаването трябва да е законно, за да бъде дадено място считано за “жилище”.<sup>105</sup> Когато обаче се твърди, че “жилище” представлява имот, който жалбоподателят не е обитавал никога или почти никога, или пък не го е обитавал значителен период от време, е възможно връзките с този имот да са толкова отслабнали, че да престане да се поставя какъвто и да било въпрос по чл. 8.<sup>106</sup> В този смисъл Съдът е изяснил, че възможността даден имот да бъде наследен не съставлява достатъчно реална връзка, за да бъде той третиран като “жилище”,<sup>107</sup> нито е достатъчно намерението да се построи къща върху определен парцел, където жалбоподателят твърди, че са корените му.<sup>108</sup>

### Правото на кореспонденция: кои са обхванатите форми на комуникация?

Правото на зачитане на кореспонденцията цели да защити тайната на личните съобщения и се тълкува като гарантиращо правото на непрекъсвана и нецензурирана комуникация с другите. Степента на защита е висока, тъй като няма принцип *de minimis*, за да е налице намеса: достатъчно е да бъде отворено едно писмо.<sup>109</sup> Технологическият напредък, отбелязан в областта на комуникациите, редовно е бил вземан предвид от Съда, който е възприел еволютивно тълкуване на думата *кореспонденция*. Освен традиционните писма на хартия, следните съобщения са били счестени за “кореспонденция” от гледна точка на чл. 8:

- ❖ по-старите форми на електронни съобщения, като телексите;<sup>110</sup>
- ❖ телефонните разговори,<sup>111</sup> включително информация, отнасяща се за тях, като датата и продължителността им и набраните номера;<sup>112</sup>
- ❖ съобщенията по пейджър;<sup>113</sup>
- ❖ електронните съобщения (имейли) и информацията, извлечена от контролирането на частното използване на интернет;<sup>114</sup>
- ❖ частните радиосъобщения,<sup>115</sup> но не и когато са на публични дължини на вълните и по този начин са достъпни за другите;<sup>116</sup>
- ❖ кореспонденция, заловена в процеса на бизнес дейности или от бизнес помещения;<sup>117</sup>
- ❖ електронни данни, иззети при претърсване на адвокатска кантора;<sup>118</sup>
- ❖ пакети, иззети от митнически служители.<sup>119</sup>

<sup>102</sup> *Chelu v. Romania*.

<sup>103</sup> *Hartung v. France* (dec.).

<sup>104</sup> *Friend and Countryside Alliance and others v. the United Kingdom* (dec.).

<sup>105</sup> *Buckley, Prokopovich*.

<sup>106</sup> *Andreou Papi v. Turkey* (dec.).

<sup>107</sup> *Demopoulos and others v. Turkey* [GC].

<sup>108</sup> *Loizidou v. Turkey*.

<sup>109</sup> *Narinen v. Finland*.

<sup>110</sup> *Christie v. the United Kingdom*.

<sup>111</sup> *Klass; Malone; Margareta and Roger Andersson*.

<sup>112</sup> *P. G. and J. H.*

<sup>113</sup> *Taylor-Sabori v. the United Kingdom*.

<sup>114</sup> *Copland v. the United Kingdom*.

<sup>115</sup> *Camenzind v. Switzerland*.

<sup>116</sup> *B. C. v. Switzerland* (dec.). Подобно на това, в *Muscio v. Italy* (dec.), Съдът е разяснил, че получаването на “спам” съобщения в електронната поща на дадено лице съставлява намеса в правото на зачитане на личния живот, но като се свързват с интернет, ползващите имейл съзнателно се излагат на риска да получават такива съобщения.

<sup>117</sup> *Kopp v. Switzerland; Halford v. the United Kingdom*.

<sup>118</sup> *Wieser and Bicos Beteiligungen GmbH v. Austria*.

<sup>119</sup> *X v. the United Kingdom* (dec.), 12 октомври 1978.

## СЪВЕТ НА ЕВРОПА, НАРЪЧНИЦИ ПО ПРАВАТА НА ЧОВЕКА

Фактът, че за подслушани съобщения е бил използван офисен телефон, е бил приет за ирелевантен при преценката за прилагането на чл. 8.<sup>120</sup>

### От значение ли е самоличността на изпращача или получателя?

Въпреки че правото на кореспонденция е признато на всички, самоличността на лицата, в чиято кореспонденция е била осъществена намеса, е от значение при преценката дали намесата е била оправдана съгласно параграф 2. Следователно въпросът ще бъде разгледан по-нататък в текста. По принцип привилегированите съобщения, като тези между адвокат и клиента му, са гарантирани във висока степен. В зависимост от обстоятелствата обаче, обикновени писма между лица, дори когато изпращачът или получателят е затворник, ще се ползват със същата степен на защита.<sup>121</sup>

### Има ли значение съдържанието на комуникацията?

Съдържанието на кореспонденцията не е относимо към въпроса за намесата:<sup>122</sup> член 8 защитава по-скоро средството или метода, отколкото предмета на комуникацията. Изложени от държавите аргументи, че например даден телефонен разговор е бил свързан с престъпна дейност и като такъв не може да бъде защитен по чл. 8, редовно биват отхвърляни, въпреки че може да бъдат релевантни при прилагането на допускащата ограничения разпоредба.

---

<sup>120</sup>Halford.

<sup>121</sup>Silver and others v. the United Kingdom.

<sup>122</sup>Frérot v. France.

## Част II – Разпоредбата, допускаща ограничения

Ако оплакването попада в приложното поле на чл. 8, Съдът ще продължи структурираната си проверка. Формулировката на чл. 8, §2 позволява анализ на оплакването стъпка по стъпка, съсредоточен върху последователни нива. Положителният отговор на въпроса

❖ Осъществена ли е намеса в право по чл. 8?

ще доведе неизбежно до следните въпроси:

- ❖ Предвидена ли е намесата в закона?\*
- ❖ Преследва ли тя легитимна цел?
- ❖ Необходима ли е тя в едно демократично общество?

Въпреки че Съдът извършва този тест всеки път, когато е изправен пред оплакване по чл. 8, в зависимост от фактите по делото схемата невинаги и не непременно се обсъжда в подробности.

### Кое съставлява намеса в права по член 8?

Списъкът, който следва, изброява неизчерпателно случаи, приети за вмешателство при упражняването на съответното право.

- ❖ отнемане на деца от семейството им и тяхното настаняване в социални институции или приемни семейства;<sup>123</sup>
- ❖ претърсвания на лица и жилища;<sup>124</sup>
- ❖ подслушване на телефони<sup>125</sup> и, по-общо, залавяне на съобщения, без оглед на използваните средства;<sup>126</sup>
- ❖ отказ да се позволи на изселени лица да се завърнат в жилищата си;<sup>127</sup>
- ❖ спиране и/или преглеждане на кореспонденцията на затворници;<sup>128</sup>
- ❖ събиране и съхраняване на информация за лица;<sup>129</sup>
- ❖ решения по планове за устройството на територията;<sup>130</sup>
- ❖ заповеди за експулсиране;
- ❖ поддържане в сила на определен законов режим, накърняващ личния живот на жалбоподателя;<sup>131</sup>
- ❖ неизпълнение от страна на властите на съдебни заповеди, издадени с цел да се осигури защита от насилник;<sup>132</sup>
- ❖ освобождаване на служител от длъжността му по съображения, свързани с личния му живот;<sup>133</sup>
- ❖ разпространяване чрез медиите на видео- и фотоснимки на осъдено лице, разрешено от полицията;<sup>134</sup>
- ❖ наличие на зловония, идващи от място за изхвърляне на боклук в близост до килията на затворник;<sup>135</sup>
- ❖ фотографирание на новородено бебе без предварително съгласие на родителите и запазване на негативите;<sup>136</sup>
- ❖ отсъствие на средства да се осигури обезщетяване за телесни повреди, причинени от медицинска грешка в държавна болница;<sup>137</sup>
- ❖ неефективност на процедурата за получаване на достъп до лични досиета, държани от тайните служби;<sup>138</sup>

\*Изразът в официалния български превод на чл. 8: "Намесата ... е недопустима освен в случаите, предвидени в закона" следва френския текст на Конвенцията; в английския й текст изразът е "в съответствие със закона". (Бел.прев.)

<sup>123</sup>Olsson.

<sup>124</sup>Murray v. the United Kingdom; Chappell v the United Kingdom, Funke v. France.

<sup>125</sup>Klass.

<sup>126</sup>Bykov v. Russia, което се отнася за записване на разговори посредством дистанционно радиопредавателно устройство.

<sup>127</sup>Cyprus v. Turkey [GC].

<sup>128</sup>Campbell and Fell v. the United Kingdom

<sup>129</sup>Leander.

<sup>130</sup>Buckley.

<sup>131</sup>Schonenberger and Durmaz v. Switzerland; Norris v. Ireland.

<sup>132</sup>A v. Croatia.

<sup>133</sup>Özpinar v. Turkey.

<sup>134</sup>Toma v. Romania.

<sup>135</sup>Brândușe v. Romania.

<sup>136</sup>Reklos and Davourlis v. Greece.

<sup>137</sup>Codarcea v. Romania.

<sup>138</sup>Haralambie.

## СЪВЕТ НА ЕВРОПА, НАРЪЧНИЦИ ПО ПРАВАТА НА ЧОВЕКА

- ✦ принудително подлагане на медицински процедури без съгласието на жалбоподателя или въпреки противните му културни убеждения, поради етническия му произход;<sup>139</sup>
- ✦ неразрешен достъп до лични данни, включително медицинска информация;<sup>140</sup>
- ✦ вписване на име в регистъра по несъстоятелността;<sup>141</sup>
- ✦ невъзможност да се постигне заличаване на името на лицето от списъка на постоянно живеещите на дадено място;<sup>142</sup>
- ✦ отказ за подновяване<sup>143</sup> или връщане на документите за самоличност на лицето;<sup>144</sup>
- ✦ експулсиране на установил се имигрант.<sup>145</sup>

### Кой носи тежестта на доказване, че е била осъществена намеса?

По принцип жалбоподателят трябва да докаже процесната намеса, като представи доказателства, че е било извършено накърняване на правата му по чл. 8. Доказателствата обаче не трябва да са непременно фактически. Всъщност наличието на определено законодателство, позволяващо осъществяване на намесата – предмет на оплакването, също както и фактът, че жалбоподателят е получил пълна информация за нея, може да увери Съда, че е имало намеса, макар и да не еконкретно доказана. С други думи, поддържането в сила на определен законов режим е достатъчно, за да покаже с адекватна степен на вероятност, че е извършено нарушение на Конвенцията. В противен случай жалбоподателят трудно би понесъл тежестта на доказване при липсата на материална вреда или в случаи, когато нарушението на правата на лицето води до психологически вреди в резултат на възможните последици от прилагането на закона, от който то се оплаква. Това е особено вярно по отношение на мерки за тайно наблюдение, чието осъществяване по дефиниция не се знае от наблюдаваните лица, най-малкото в съответния момент. Когато жалбоподателите са в състояние да твърдят само подозрение, че комуникациите и движението им се контролират и че животът им се държи под наблюдение, като единственото доказателство е съществуването на законодателството, позволяващо такава намеса, Съдът ще прецени дали оплакването е разумно в светлината на всички обстоятелства в случая, а именно риска мерки за тайно наблюдение да са прилагани спрямо оплаквалото се лице. Той няма да ограничи проверката си до съществуването на преки доказателства, че е било извършено наблюдение, като се има предвид, че по принцип е трудно или невъзможно лицето да се сдобие с такива доказателства.<sup>146</sup> При преценката си Съдът ще държи сметка и за наличието на средства за защита на национално ниво; липсата на такива средства, заедно с наличието на широко разпространени в обществото подозрения и загриженост, че с правомощията за тайно наблюдение се злоупотребява, ще предизвикат щателно изследване от страна на Съда, дори и когато действителният риск от наблюдение е малък. При определени обстоятелства, следователно, доказването на вероятността намесата да е осъществена ще е достатъчно, за да бъде сезиран Съдът. Доводът за “съществуващо законодателство”, който не противоречи на разпоредбата на чл. 34, отричаща на лицата правото да оспорват закон*in abstracto* като нарушаващ Конвенцията (забрана за *actio popularis*), е бил успешен и когато твърденията за намеса касаят области, които се смятат за особено важни в живота на лицето, като сексуалната сфера. По делото *Norris* Съдът е приел, че самото наличие на законодателство, забраняващо хомосексуалните действия, представлява намеса за целите на чл. 8 – въпреки че жалбоподателят никога не е бил преследван наказателно, нито осъден на такова основание – тъй като то задължава засегнатото лице или да промени своето поведение по отношение на особено интимен и важен аспект на личността си, или да се изложи на риска от наказателно преследване.

### Оправдана ли е намесата? Общи бележки

След като вече е била установена намеса от страна на властите, Съдът трябва да реши дали тя е оправдана съгласно параграф 2. Тъй като дерогационната разпоредба позволява ограничения на правата, гарантирани от Конвенцията, нейното приложно поле трябва да бъде очертано стриктно. Поради това Съдът следва стеснителен подход: изброяването на изключенията е изчерпателно и трябва да се тълкува строго.<sup>147</sup> В съответствие с общия принцип, единодушно възприет в страсбургската съдебна практика, всяко ограничение на предоставената от Конвенцията защита трябва да бъде изрично позволено или оправдано от самата конвенция. Съгласно чл. 18 ограниченията могат да се прилагат само за целта, за която са предвидени.

### Била ли е намесата “в съответствие със закона”?

Вторият етап в структурирания подход на Съда, който се отнася до оправдаването на намесата, изисква откриването на правно основание, легитимиращо ограничението. Ако намесата е в съответствие със закона, поведението, предмет на оплакването, е съобразно с чл. 8 (въпреки че на по-късен етап може да не бъде прието за необходимо или пропорционално). В противен

<sup>139</sup> *Matter v. Slovakia* V.C.v. Slovakia

<sup>140</sup> *I. v. Finland*.

<sup>141</sup> *Albanese, Vitiello and Campagnano v. Italy*.

<sup>142</sup> *Babylonová v. Slovakia*

<sup>143</sup> *M. v. Switzerland*.

<sup>144</sup> *Smirnova v. Russia*.

<sup>145</sup> *A.A. v. the United Kingdom*.

<sup>146</sup> *Kennedy v. the United Kingdom*, по което Съдът е припомнил подхода и принципите, формулирани най-напред в *Klassi Malone*.

<sup>147</sup> *Sidiropoulos v. Greece*.

## ЗАЩИТА НА ПРАВОТО НА ЗАЧИТАНЕ НА ЛИЧНИЯ И СЕМЕЙНИЯ ЖИВОТ

случай, твърдяното ограничение нарушава Конвенцията и от Съда не се изисква да задълбочи по-нататък разглеждането на делото. Това условие е общо за всички допускащи ограничения права, макар че по отношение на членове 9 до 11 английската версия на официалния текст е избрала различната формулировка “предписана от закона”. Въпреки това Комисията и Съдът винаги са отричали каквото и да било конкретно значение на тази разлика,<sup>148</sup> като са придавали на двата израза един и същи смисъл, включително и защото формулировката във френския текст е “предвидена от закона”, без да се прави някакво разграничение. Страсбургският съд е установил триаспектен тест, за да определя дали дадена намеса е в съответствие със закона. Схемата насочва Съда да прецени:

- ◆ наличието на национален закон,
- ◆ яснотата и прецизността на формулировката му
- ◆ целта, която той преследва.

### Какво е закон от гледна точка на Конвенцията?

Позоваването на принципа за законност поражда необходимостта намесата да е основана на национална правна разпоредба. Съдът трябва да прецени закона така, както той се тълкува на вътрешно ниво, освен ако становището, изразено от националните съдилища, разкрива сериозни основания за несъгласие.<sup>149</sup> Това необходимо самоограничение произхожда от факта, че въпросите по интерпретирането на националните закони пред Съда в Страсбург се отнасят само до фактите по делото. Съдът е дал широко тълкуване на този критерий. Оправданието за дадена намеса може да е установено в национална законова уредба, но също и в различни източници, като професионални правила за поведение, неписани принципи на общото право, нормативна уредба на Европейския съюз или международни – двустранни или многостранни – договори. Обратно, административна уредба, заповеди, инструкции или какъвто и да било друг правен източник, който се отличава с висока степен на гъвкавост или дискреция или няма обвързващо действие, поради липсата на достъпност, обикновено не съставляват достатъчна правна основа за целите на чл. 8, §2.<sup>150</sup>

На второ място, Съдът трябва да разгледа текста на закона, областта, която той урежда, и броя и статуса на неговите адресати, за да прецени яснотата и прецизността му. Това изискване може да се определи като изискване за “достъпност” на закона. От една страна то означава, че нормата трябва да урежда конкретната ситуация, за която се отнася делото; от друга страна, от субективна гледна точка,

гражданинът трябва да бъде в състояние да получи адекватно при конкретните обстоятелства указание за правните норми, приложими към даден случай.<sup>151</sup>

Третият аспект, свързан пряко с предишния, се отнася за предвидимостта на последиците от поведението: всяко лице трябва да бъде в състояние да регулира поведението си в съответствие с правните разпоредби. От само себе си се разбира, че търсенето на сигурност не може да води до прекомерна конкретност при съставянето на правни текстове. Законите често се формулирани с изрази, които са в по-голяма или по-малка степен общи и чието тълкуване и прилагане е въпрос на практика. Във всеки случай закон, който предоставя дискреционни правомощия, трябва да посочва целта, към която са насочени възможностите на властите за избор, така че всяка опция да може да бъде изследвана и потенциално обявена за *ultra vires*. Описаният анализ е бил важен въпрос в някои категории казуси, като мерките във връзка с грижите за деца, кореспонденцията на затворниците, тайното наблюдение и, в последно време, имиграцията.

### Практическо прилагане на принципа за законност

Следва неизчерпателен преглед на начина, по който принципът за законност бил прилаган от Съда в редица съществени проблемни области, към които е било привлечено вниманието му.

### Социални мерки за закрила на деца

Традиционно държавите имат специфично законодателство, уреждащо вземането на социални мерки за закрила на деца. Докато оплакванията пред Съда рядко повдигат въпрос за липса на надлежно правно основание, същото не може да се каже по отношение възраженията за липса на яснота и прецизност на съществуващите правни разпоредби. Най-често националният закон се оспорва заради прекомерна неопределеност на обсега на действие и на правомощията, дадени на социалните служби, да отнемат деца от родителите им или да взимат други решения относно деца, настанени извън семейството.<sup>152</sup> По делото *Olsol* националното право е било оспорено за това, че е позволявало настаняването на деца извън семейството на основанията “липса на грижи за него” и “други условия у дома”. Съдът не е бил склонен да възприеме изтъкнатите аргументи, като е приел, че дори норми, формулирани с “доста общи” изрази, могат да отговарят на понятието за закон, по-специално защото широкият обхват на поверените на социалните работници правомощия може да бъде балансиран ефективно чрез създаването на адекватни процедурни гаранции – както на административно, така и на съдебно ниво. По делото *T.P. and K.M.* Съдът е преценил, в допълнение към това, степента на риска от причиняване на вреда на детето

<sup>148</sup> *Sunday Times v. the United Kingdom*.

<sup>149</sup> *Roche v. the United Kingdom* [GC].

<sup>150</sup> *Shimovolos v. Russia*.

<sup>151</sup> *Malone*.

<sup>152</sup> *Eriksson v. Sweden*.

## СЪВЕТ НА ЕВРОПА, НАРЪЧНИЦИ ПО ПРАВАТА НА ЧОВЕКА

преди намесата на властите. Съдът е изтъкнал необходимия приоритет на ефективната закрила на детето, която би могла да бъде неутрализирана неоправдано, ако правото на властите да се намесят беше ограничено до ситуации на действителна и конкретна вреда.

### Контролирането на кореспонденцията на затворниците и регулирането на свижданията им

Контролирането на кореспонденцията на затворниците повдига въпроси във връзка едновременно с обществената безопасност и с индивидуалните основни права. Тъй като кореспонденцията е главното средство, чрез което лицата, лишени от свободата си, комуникират с външния свят, намесата може да има значителни последици върху личната им сфера. Във връзка с принципа за законност от Съда е било искано да реши два основни въпроса: естеството на разпоредбите, налагащи контрол върху кореспонденцията, и тяхната степен на прецизност.

Нарушение на принципа за законност е намерено по делото *Silver and others* – случай, който се отнася за регулиране на кореспонденцията на затворници чрез административни указания, издадени от държавния секретар на Службата за затворите. Съдът е приел, че макар информация за повечето от ограниченията на кореспонденцията на затворниците да може да бъде извлечена откъдето от съдържанието на формалните правни източници, намесата, основана на вътрешни, непубликувани постоянни заповеди и циркулярни инструкции, адресирани до директорите на затворите и лишени от официална юридическа сила, не могат да се считат за съобразени с изискванията на чл. 8. Обратно, по делото *Enea*<sup>153</sup> Съдът е намерил, че Италия е нарушила чл. 8, защото Законът за управлението на затворите, на основание на който е бил наложен контролът върху кореспонденцията на жалбоподателя, не е уреждал нито продължителността на мярката, нито причините, които могат да я оправдават, и не е посочвал с достатъчна яснота обхвата и начина на упражняване от компетентните органи на дискрецията им, като по този начин не е предоставял минималната степен на защита от произвол, изисквана от върховенството на закона.

Що се отнася до въпросите за достъпността и предвидимостта, понякога жалбоподателите са възразявали срещу невъзможността да разберат и дори да узнаят правилата, уреждащи тази сфера, и следващата от това тяхна неспособност да съобразяват по последователен начин поведението си. По споменатото по-горе дело *Silver* Съдът е намерил нарушение на чл. 8, тъй като властите са се позовали предимно на заповеди и инструкции, с които затворниците не са разполагали и които не са давали адекватни указания за границите, наложени на поведението им. Национални закони за затворите, които позволяват автоматично цензуриране на кореспонденцията и не предоставят достатъчна информация за начина, по който трябва да се упражнява това правомощие, също ще доведат до констатиране на нарушение, както е станало по множество жалби срещу Полша.<sup>154</sup> Там националната уредба не е предвиждала разграничение относно обхвата на контрола, в съответствие с различните видове кореспонденти. Вследствие на това дори привилегированите комуникации, като индивидуалните жалби до Комисията и Съда, са могли да бъдат спирани и четени. Липсата на процедурни гаранции, освен това, е представлявала пречка за каквото и да било вътрешноправно средство за защита и властите не са били длъжни да подчинят контрола върху кореспонденцията на формално и мотивирано решение.<sup>155</sup> През 2009 г., като се е занимал за първи път с медицинската конфиденциалност в затвора, Съдът е разпрострял този принцип и спрямо комуникациите между осъден пациент и неговия лекар, когато са спирани и проверявани от медицинския служител на затвора.<sup>156</sup>

По делото *Gülmez* отделение на Съда е приело с единодушие, че правни разпоредби, които не посочват с прецизни формулировки нарушенията и наказанията, на които може да се основе решение за ограничаване на правото на жалбоподателя на свиждане, не могат да се считат за достатъчно ясни и подробни, за да защитят по подходящ начин задържаното лице от всякаква незаконна намеса в правото му на семеен живот, като по този начин водят до нарушение на чл. 8.

### Прилагането на мерки за тайно наблюдение

Мерките за тайно наблюдение са предмет на нарастващ брой жалби. В тази област технологическото развитие е принудило Съда да съобрази традиционните принципи на чл. 8, §2 с усъвършенствани методи на намеса в личния живот. През 2010 г. Съдът е постановил първото си решение по въпроса за наблюдението чрез джипиесв контекста на наказателно разследване.<sup>157</sup> При решаването на делото Съдът е подчертал разликите между процесната мярка и други, не толкова натрапчиви визуални или акустични средства за наблюдение, към които се прилагат не толкова строги гаранции. По принцип страсбургската съдебна практика подчертава спешната нужда да се избегне произволна намеса. Следователно всяка национална разпоредба по въпроса трябва да бъде достатъчно ясна, за да дава на лицата адекватни указания за обстоятелствата, при които властите имат право да прибегват до такива мерки. Наред с това общо изискване, Съдът е посочил допълнителни минимални гаранции. Националните правни уредби трябва да посочват точно престъпленията, които могат да оправдаят заповед за слеене, ограничаването на субектите до определени категории лица, хронологическите граници на наблюдението, процедурата, която трябва да се следва за разглеждането, използването, споделянето и съхраняването на получените данни, предпазните мерки, които трябва да се вземат при съобщаване на тези данни на трети лица,

<sup>153</sup> Виж също *William Faulkner v. the United Kingdom*.

<sup>154</sup> *Niedbala v. Poland*; *Mianowski v. Poland*.

<sup>155</sup> *Salapa v. Poland*.

<sup>156</sup> *Szuluk v. the United Kingdom*.

<sup>157</sup> *Uzun v. Germany*.



## ЗАЩИТА НА ПРАВОТО НА ЗАЧИТАНЕ НА ЛИЧНИЯ И СЕМЕЙНИЯ ЖИВОТ

обстоятелствата, при които информацията може да бъде изтрита или унищожена<sup>158</sup> и осигуряването на предварителен или последващ контрол от съд или друг наистина (обективно и субективно) безпристрастен орган, фактически и йерархически независим от органа, натоварен с налагането на такива мерки, на който да е дадено правомощието да удостовери, че записите са истински и надеждни. Ако националното законодателство е пропуснало да уреди някой от споменатите елементи, Съдът ще разшири проверката си, за да обхване и националната съдебна практика, която може да бъде релевантна за осигуряването на гаранции за лицата. При всички обстоятелства обаче подходът на Съда е доста строг, защото хетероинтеграцията на националното право не може да запълни всичките празноти в относимите правни разпоредби.<sup>159</sup>

### Прилагане на правомощия за спиране и обиск от полицията

По делото *Gillan and Quinton* Съдът е бил сезиран да се произнесе относно правомощия за упражняване на принуда, дадени на полицията от антитерористичното законодателство. Съгласно закона полицията е могла да спре и обискира всекиго, навсякъде и без предупреждение, без оглед на каквито и да било разумни подозрения в извършване на нещо незаконно, стига униформният служител да смята действието за “целесъобразно за предотвратяването на терористични актове”. Съдът е приел, че широката дискреция, предоставена от законодателството – от гледна точка както на разрешаването на правомощието, така и на практическото му прилагане, не е била ограничена от адекватни правни гаранции, за да предостави на лицата достатъчна защита от произволна намеса. На първо място той е отбелязал, че на етапа на разрешаването не е имало изискване намесата да бъде необходима, а само целесъобразна. Въпреки че одобрението е било подчинено първоначално на утвърждаване, а по-късно и на подновяване, в действителност от момента на приемането на антитерористичното законодателство такава разрешителна е било подновявано непрекъснато в “постоянна програма”. Наличието на независим контролор е било прието за лишено от практическо значение, тъй като неговите правомощия са били ограничени до докладване относно общото прилагане на законовата разпоредба и той не е имал право да отмени или измени разрешителната. Но най-вече, законодателството е давало прекомерна дискреция на отделния полицейски служител, чието решение да спре и обискира лице се е основавало единствено на “предчувствие” или “професионална интуиция”. Не е било необходимо служителите да докажат съществуването на някаква обоснована подозрение, нито пък от тях се е изисквало да имат някакви субективни подозрения по отношение на спряното и обискирано лице. Единственото поставено от законовата разпоредба условие, е касало целта на обиска, а именно да се заловят предмети, които биха могли да се използват във връзка с тероризма – т.е., като се има предвид, че целта на спирането е била да се провери за такива предмети (определени с толкова широка формулировка, че са включвали много вещи, обикновено носени от хората по улиците), подозрение за тяхното наличие дори не е било необходимо. Също така, в светлината на статистическите данни, показващи мащаба, в който полицейските служители са прибегвали до поверените им от закона правомощия за спиране и обиск, Съдът е счел, че разпоредбата не ги е определяла достатъчно точно, нито ги е подчинявала на адекватни правни гаранции срещу злоупотреба, и следователно не е задоволявала изискването за законност, установено в чл. 8.

### Имиграционни случаи

В последните години Съдът е бил сезиран да се произнесе относно законността и процедурната съобразност на решения в имиграционната материя. Националният законов режим не отговаря на изискването “в съответствие със закона”, ако дава на изпълнителната власт право да решава, с оглед на всеки отделен случай, дали да приложи или да откаже важни процедурни гаранции. Този принцип е утвърден по делото *Liu and Liu*, в което на властите са били дадени крайно широки правомощия по отношение на процедурата за депортиране на чужденец. Оттам Съдът определя основната връзка между установените в чл. 8, §2 условия и имиграционното право като състояща се в съществуването на съдържателен съдебен контрол върху решенията, взимани от изпълнителната власт. Следователно мотивирането на мерките и правото на съдебни средства за защита стават съществени, за да бъде спазен принципът за законността. Този подход е възприет по делото *G.C.*, в което заповедта за експулсиране е била издадена без каквото и да било позоваване на фактическата обстановка, просто на основание “сериозна заплаха за националната сигурност”, произтичаща от присъствието на жалбоподателя.

### Легитимността на намесата

След като Съдът се увери в законността на намесата, той разглежда легитимността на преследваната цел. Целите, изброени в параграф 2, съставляват изчерпателен списък. Случвало се е обаче Съдът да вземе предвид цели, различни от изрично изброените. По делото *Nnyanzi* Съдът е приел, че поддържането и прилагането на мерки за имиграционен контрол е легитимно оправдание за депортирането на жалбоподателя от Обединеното кралство в Уганда. Въпреки изключенията обаче е видно, че текстът на Конвенцията е изчерпателен що се отнася до основните потенциално застрашени интереси, всеки от които е формулиран широко. Те се съдържат във всички допускащи ограничения права, като единственото изключение економическото благосъстояние на страната. От процедурна гледна точка ответната държава е тази, която трябва да обосновава целта, преследвана с намесата; в общия случай Съдът я приема. Това означава обаче, че истинският спор се разразява около необходимостта и съразмерността на мерките, взети за да се постигнат тези цели.

Легитимните цели, както те са изброени в чл. 8 и както ги тълкува Съдът, са:

<sup>158</sup> *Weber and Saravia v. Germany* (dec.); *Association for European Integration and Human Rights and Ekimdzhiiev v. Bulgaria*; *Liberty and other organisations v. the United Kingdom*.

<sup>159</sup> *P.G. and J.H.*

## СЪВЕТ НА ЕВРОПА, НАРЪЧНИЦИ ПО ПРАВТА НА ЧОВЕКА

### Националната сигурност

Тя се отнася до защитата на държавата от риска за нея да настъпят вреди в резултат на поведението на вътрешни или външни врагове, като събаряне на националното правителство или атакуванена демократичната системас насилие. Тази разпоредба е била изтъквана в малък брой случаи, касаещи тайно събиране на информация за дадено лице или мерки за тайно наблюдение, по отношение на които се е твърдяло, че са необходими, за да се отговори на заплахата, произтичаща отзастрашителни терористични дейности или усложнени форми на шпионаж.<sup>160</sup> Оправданието не е било прието по делото *SmithandGrady*, касаещо по-неблагоприятното третиране на хомосексуални членове на персонала на британските въоръжени сили.

### Обществената сигурност

Тази цел рядко е била изтъквана самостоятелно. Дори когато това е правено, Съдът има тенденция да се позовава едновременно и на други съществуващи наред с нея основания, като националната сигурност или предотвратяването на престъпления и безредици. Обществената сигурност е била в основата на решението на Комисията по делото *XandYv. Switzerland*, отнасящо се за ограниченията на семейния живот в затвора. Подобно на това, в *Buckley* Съдът е приел обществената сигурност като едно от оправданията за отказа на британските власти да позволят на жалбоподателката да живее в караваните си върху собствената ѝ земя. Ако това ѝ беше позволено, би съществувала опасност за движението по пътищата, тъй като достъпът до имота ѝ е бил от публичен главен път.

### Икономическото благосъстояние на страната

Грижливото управление на публичните финанси е било главен интерес в някои случаи, касаещи местни политики относно жилищното устройване и демографията. Например, тази законна цел е била изтъкната от държавата – ответник по делото *Gillow*: ограниченията за обитаване на жилище на остров Гърнзи са били оправдани със спешната нужда броят на населението да се поддържа в рамки, които биха позволили балансираното икономическо развитие на района.

Регулирането на пазара на труда с оглед на гъстотата на населението в градски район е било счетоно за легитимно основание за депортирането на марокански гражданин след развода му с холандска гражданка.<sup>161</sup> Във всеки случай, невинаги е лесно да се направи разграничение между частни и обществени икономически интереси. Например по делото *Hattonandothers* увеличеният брой на нощните полети е бил оправдан с благоприятните общи икономически последици, произтичащи от една по-добра транспортна система, но колективните интереси са били по необходимост и дълбоко преплетени с тези на авиолините.

### Предотвратяване на безредици или престъпления

Тази цел е двуспектна и съдържа две различни понятия. Относно понятието за безредици – една от най-често изтъкваните легитимни цели, се вижда, че обхваща обезпокоителни ситуации, произтичащи от индивидуално или колективно поведение, което заплашвамирния обществен живот. Що се отнася до свързания с “престъпления” компонент на целта, трябва да се направи едно важно разграничение – междупредотвратяването и разкриването на престъпленията. Взетите от държавата мерки могат да бъдат оправдани само доколкото целта да избегнат извършването на престъпление. След като престъплението е извършено, държавата трябва да се позовава на други оправдания. На практика обаче разликата може да е тънка. Например по делото *S. andMarper* Съдът е приел, че система за събиране на ДНК образци и пръстови отпечатьци служи за целта предотвратяване на престъпления, макар че е непропорционална при съпоставка с преследваната цел. ♦ В случаи на наказателни разследвания Съдът общо взето отказва да приема легитимността на поведението на полицейски служители, когато то се основава на погрешно убеждение или очевидно неправилни предпоставки, които е било възможно и е трябвало да бъдат разумно избегнати чрез подходящи предпазни мерки. ♦<sup>162</sup>

### Защита на здравето или морала

Както по предходната точка, и тази цел обединява два самостоятелни интереса. Здравето се отнася до индивидуалната сфера, докато защитата на морала обикновено се тълкува като синоним на сексуалната нравственост. От съдебната практика става ясно, че моралът може да подразбира било етическите стандарти на дадено обществокато цяло, било чувствителността на особени обществени категории, като децата на училищна възраст. По делото *Dudgeon*<sup>163</sup> Съдътсе е занимал с криминализирането на доброволни сексуални действия между възрастни мъже, извършвани насаме, като е отрекъл, че изборът такова поведение да бъде криминализирано може да отговаря на нуждата да се опазят моралните стандарти. Той е стигнал до различно заключение по делото *Laskey, JaggardandBrown*: там Съдът е дал предимство на защитата на здравето на засегнатите лица, с оглед на възможните телесни последици от садо-мазохистичните действия.

<sup>160</sup> *Klass; Leander*.

<sup>161</sup> *Berrehab*.

<sup>162</sup> *Keegan v. the United Kingdom*.

<sup>163</sup> Този подход е потвърден по-късно в *ADT v. the United Kingdom*.

## ЗАЩИТА НА ПРАВОТО НА ЗАЧИТАНЕ НА ЛИЧНИЯ И СЕМЕЙНИЯ ЖИВОТ

### Защита на правата или свободите на другите

Тази цел е формулирана крайно широко и обхваща голям брой ситуации. В много случаи това е довело до прилагането ѝ като отворена клауза, благодарение на което разнообразни – потенциално все още неясно пределени – видове ограничения са били оправдани. Делото *Chappelle* илюстративно, тъй като Съдът е разширил съдържанието се в параграф 2 изключения до защитата на правата на интелектуална собственост. Защитата на правата и свободите на трети лица е била изтъквана успешно и за оправдаване на решението за отделяне на деца от родителите им.<sup>164</sup> По-специално, Съдът е възприел формулата “най-добрият интерес на детето” като ключов елемент в решенията си, въпреки че този израз не фигурира в чл. 8.

### Изискването за необходимост

Законността и легитимната цел на намесата не гарантират съответствието ѝ с предвидените в чл. 8 условия за дерогиране. Мярката трябва да издържи и теста за необходимост, който включва многостранен анализ. Използваният в Конвенцията термин “необходимост” отразява напрежението, което се създава от колизията между индивида и обществото. Когато оценява изпълнението на изискването за необходимост, което неизбежно предполага проверка за пропорционалност, Съдът може да разшири своето изследване отвъд границите на разглежданото право, като разпростре преценката си върху демократичната същност на ответната държава, използвайки множество индикатори, като плурализма, толерантността, широкоумието, равенството, свободата, правото на справедлив съдебен процес, свободата на изразяване на мнение, свободата на събранията и на религията.<sup>165</sup> Що се отнася до значението, което се придава на думата необходимост, както обикновено Съдът не е дал стриктно формулирана дефиниция: вместо това той използва съставно и балансирано понятие, според което необходимо не е синоним на неизбежно, нито пък има същото гъвкаво значение като изрази от рода на разумно, полезно или желателно.<sup>166</sup> Ако се погледне практиката на Съда, се вижда, че колкото по-важни са правата в системата на Конвенцията, толкова по-убедителни трябва да бъдат съображенията, изисквани за оправдаване на намесата в тях. Изтичането на време също е променлива, която се отчита, за да се направи заключение относно продължаващото съществуване на необходимостта. По делото *Luordo* Съдът е приел, че след четиринадесет години балансът между общия интерес от плащане на кредитора на лице, обявено в несъстоятелност, и правото на жалбоподателя на кореспонденция е бил нарушен и, следователно, вече не е имало нужда изпратената до него кореспонденция да бъде подлагана на преглеждане от синдика. Въпреки че в субсидиарната система, установена от Конвенцията, договарящите страни се ползват с варираща свобода на преценка относно средствата за постигане на целите си, в крайна сметка Съдът е този, който преценява дали намесата отговаря на належаща обществена нужда и дали е пропорционална на преследваната легитимна цел и на визираната обществена нужда.

### Съразмерността и свободата на преценка

Доктрината за свободата на преценка включва в себе си принципа за съразмерност. Тя обаче е по-широка от него и представлява “референтна рамка”, в която са възможни различни степени на интензивност на съдебния контрол. Тези степени на интензивност се движат от “контрол за разумност”,<sup>167</sup> при който е достатъчно националният регулатор да докажеразумно основание за приемане на спорното законодателство, до степени на по-строго изследване, при които трябва да бъдат доказани “наложителен държавен интерес” или “убедителни причини”, за да бъде дадена национална мярка оправдана.<sup>168</sup> Широтата на националното поле на разпореждане зависи както от Европейския съд, така и от националните юрисдикции. От гледната точка на Съда разбирането за свободата на преценка лежи в сърцевината на субсидиарната система на Конвенцията; според него договарящите държави обикновено са в най-добра позиция да оценят необходимостта и съразмерността на определени мерки съответния културен и социо-икономически контекст, особено когато става дума за политики по дебатирани морални проблеми или за местното икономическо развитие.<sup>169</sup> Ако между държавите – членки на Съвета на Европа няма консенсус – било по относителната важност на застрашения интерес, било по най-добрите средства за защитата му, особено когато делото поставя деликатни морални или етически въпроси, границите на свободата ще бъдат по-широки; докато ако съществуването на дадена регулаторна цел или политика се възприема като “общо” или “европейско”, то ще има за резултат стесняване на свободата на преценка. В повечето случаи, когато упражняват свободата си на преценка, от държавите се изисква да постигнат баланс между конкуриращите се частни/обществени интереси и правата по Конвенцията.

Тъй като съразмерността е съставна част на изискването за необходимост и на свободата на преценка, всяка намеса в правата по чл. 8 трябва да бъде претеглена на тази плоскост: по принцип тя няма да бъде счетена за непропорционална, ако е ограничена до се отнася до прилагането и последиците ѝ и е надлежно придружена от гаранции в националното право, така

<sup>164</sup> *Margareta and Roger Andersson*.

<sup>165</sup> *Refah Partisi (the Welfare Party) v. Turkey*.

<sup>166</sup> *Handyside v. the United Kingdom*.

<sup>167</sup> *Rasmussen v. Denmark*.

<sup>168</sup> *Abdulaziz, Cabales and Balkandali v. the United Kingdom*.

<sup>169</sup> *Handyside; Rees v. the United Kingdom*.

## СЪВЕТ НА ЕВРОПА, НАРЪЧНИЦИ ПО ПРАВАТА НА ЧОВЕКА

че съответното лице да не е подложено на произволно третиране.<sup>170</sup> Делото *Ernst and others*<sup>171</sup> предлага интересен пример за решение, основано на принципа за съразмерност. То се отнася за четирима журналисти, чиито офиси и жилища са били претърсени във връзка с подозрение за разкриване на конфиденциална информация пред пресата, извършено от магистрати. По отношение на заповедите за претърсване Съдът е отбелязал, че са съставени с широки формулировки (“претърсване и изземване на всеки документ или предмет, който може да подпомогне разследването”) и не дават информация за въпросното разследване, за помещенията, които трябва да се претърсят, или за предметите, които трябва да се изземат. При това жалбоподателите, които не са били обвинени в каквото и да било престъпление, не са били информирани за основанията за претърсването, като по този начин се е стигнало до претърсвания, които не могат да се считат за пропорционални на легитимните цели.

Винаги когато пред Съда са били повдигнати нови морални или етически въпроси, той е проявявал готовност да позволи на ответната държава значителна свобода на преценка. По вече обсъденото дело *Evans* свободата на преценка е била разширена до степен да изключи нарушение на Конвенцията. Обратно, по отношение на изключително широката законодателна схема, приета от Обединеното кралство за събирането и запазването на ДНК данни, която е била оспорена по делото *S. and Marper*, е било сметено, че е надхвърлила предоставената на държавата свобода на преценка, което е довело до нарушение. По делото *Ellis Poluhaš Dždsbo* Съдът е приел, че с отказа си да позволят прахът на съпруга на жалбоподателката да бъде преместен в гробното място на нейното семейство, на основание охраненото от закона понятие за “почивка в мир”, националните власти са действали в рамките на широката свобода на преценка, предоставена им при балансирането на интереса на индивида с ролята на обществото при осигуряването на святостта на гробовете. Границите на свободата на преценка зависят много от интересите, за които става въпрос: колкото повече те са свързани с фундаментални ценности и съществени аспекти на личния живот, толкова по-малко вероятно е Съдът да признае широка дискреция.

### Практическо прилагане на доктрината за свободата на преценка

Следва неизчерпателен преглед на начина, по който свободата на преценка е била тълкувана и прилагана от Съда в редица съществени проблемни области, към които е било привлечено вниманието му.

#### При осъществяването на намеса в личния и семеен живот на затворници

Съдът приема, че контролът върху контактите на затворниците с външния свят, каквато и форма да приеме той, е до известна степен необходим. Осъществяването в тази връзка на намеса, следователно, не съставлява автоматично нарушение на Конвенцията. Въпреки това, статутът на дадено лице не може да оправдае пълно лишаване от основни права и трябва да бъде постигнат подходящ баланс между конкуриращите интереси. По делото *Dickson* рестрикциите относно достъпа на затворник до асистирана репродукция са били приети за неоправдано ограничаване на интереса на жалбоподателя да има дете. Що се отнася до контактите със семействата, Съдът е последователен, преценявайки всяка цензура с оглед на обективни фактори, показващи пропорционалността на мярката: извършеното престъпление,<sup>172</sup> обхватът на намесата,<sup>173</sup> значимостта на засегнатия интерес на съответния затворник.<sup>174</sup> В това отношение висок приоритет се дава на правото на затворника да комуникира с адвоката си, като конкретен аспект на правото на защита, което може да бъде ограничавано само при изключителни обстоятелства.<sup>175</sup> Същото се отнася и за кореспонденцията с медицински специалист в случаи, когато затворникът е страдал от застрашаващо живота му заболяване и точният адрес, квалификацията и *bonafides* на поименно посочения професионалист не са будели съмнение.<sup>176</sup> Логистичните проблеми при обработването на неограничен брой колетни в голяма пенитенциарна институция, довели до ограничаване на раздаването на колетни до всяка шеста седмица, е било прието за спазващо подходящ баланс между защитата на сигурността и зачитането на правото на затворниците на контакт с външния свят и по този начин за съобразено с изискванията на чл. 8.<sup>177</sup>

#### При осъществяването на намеса в правото на собствения образ и на репутация

При проверката за необходимостта и пропорционалността на фотографирането от властите, тежест се придава на обстоятелството дали става дума за частно лице или за публична фигура и на частния или публичен характер на ситуацията, а също така и на употребата на снимките, както е станало в делото *Friedl*, касаещо законността на снимки, направени по време на публична демонстрация. Снимки, които се държат от властите, могат да бъдат показвани на трети лица само за целите на разследване.<sup>178</sup> Неоправданото разкриване пред медиите на материали, касаещи личния живот на жалбоподателя, е

<sup>170</sup> *M.S. v. Sweden*.

<sup>171</sup> *Ernst and others v. Belgium*.

<sup>172</sup> *Messina (No. 2) v. Italy*.

<sup>173</sup> *Jankauskas v. Lithuania*, относно широкообхватно цензуриране на кореспонденцията на затворника.

<sup>174</sup> *Plaski v. Poland*. До нарушението на Конвенцията е довел отказът да се даде временно разрешениена жалбоподателя, за да присъства на погребенията на родителите си.

<sup>175</sup> *Erdem v. Germany*, по което Съдът е признал, че по отношение на антитерористичните мерки държавите разполагат с широка свобода на преценка.

<sup>176</sup> *Szuluk*.

<sup>177</sup> *Cases of Paltoratskiy, Kuznetsov, Nazarenko, Dankevich, Aliev, Khokhlich*, all v. Ukraine.

<sup>178</sup> *Doorson v. the Netherlands*.

## ЗАЩИТА НА ПРАВОТО НА ЗАЧИТАНЕ НА ЛИЧНИЯ И СЕМЕЙНИЯ ЖИВОТ

билоприето за нарушение по делото *Craxi* No. 2 в контекста на подслушване на телефонни разговори. Публикуването, телевизионното излъчване или други форми на разпространение могат да бъдат приети, ако засегнатото лице даде съгласието си или ако самоличността му е прикрита.<sup>179</sup> Проверката на Съда е по-внимателна, когато става въпрос за чувствителни данни, като медицински документи, тъй като тяхната конфиденциалност е съществен аспект на правото на пациента на личен живот. Поради това нелегитимното им разкриване в хода на съдебно производство нарушава чл. 8.<sup>180</sup>

По делото *Petrina* Съдът е бил сезиран да се произнесе по случай, в който националните съдилища са дали предимство на свободата на изразяване на мнение пред репутацията на жалбоподателя. Оплакването е било направено от политик, когото журналист – сатирик е посочил като сътрудник на бившите служби за държавна сигурност, Секуритате. Твърденията са били повторени по-нататък в статии, публикувани в един сатиричен вестник. Националните съдилища са оправдали отговорните за публикациите журналисти на основанието, че забележките им са били “общии и неопределени”. Гражданските претенции на жалбоподателя също са били отхвърлени. Съдът е приел, че темата на дебата, за който става въпрос, а именно приемането на законодателство, правещо възможно разкриването на имената на бивши сътрудници на Секуритате – тема, която е получила широко медийно отразяване и е била следена отблизо от широката публика, е била много важна за румънското общество. Сътрудничеството със Секуритате от страна на политици е било високо чувствителен социален и морален проблем в румънския исторически контекст. Въпреки сатиричния характер на вестника, в който са били публикувани, обаче, въпросните статии неминуемо са обидили жалбоподателя, тъй като не са съществували доказателства, че той някога е принадлежал към тази организация (и в действителност на по-късен етап доказателствата са разкрили, че той никога не е сътрудничил на Секуритате). Понеже съдържанието се в статиите послание е било ясно и директно, без каквато и да било иронична или хумористична нотка, поради което не е отразявало “степенна на преувеличение” или “провокация”, обикновено позволена на журналистите в контекста на свободата на пресата, Съдът е преценил, че статията е представила действителността погрешно, без фактическа основа. Като са обвинили жалбоподателя, че е принадлежал към група, използвала репресия и терор, за да обслужва стария режим като политическа полиция, и в ситуация, в която не е съществувала законодателна рамка, позволяваща обществен достъп до досиетата на Секуритате, според Съда журналистите са престъпили границите на допустимото, а националните юрисдикции са намерили това за разрешено.

### По отношение на отказа за издаване на документи за самоличност

По делото *M. v. Switzerland* отделение на Съда е приело единодушно, че отказът на швейцарските власти да издадат нов паспорт на швейцарски гражданин, живеещ в Тайланд, за да го принудят да се върне в Швейцария за наказателно разследване, не е нарушил правата на жалбоподателя по чл. 8. Жалбоподателят, който е живеел в Тайланд от много години, заедно с тайландската си партньорка и трите им деца, е поискал от швейцарското посолство да поднови паспорта му, за да може да се ожени и да регистрира децата си, да иска детски надбавки, в допълнение към пенсията си за инвалидност, и да бъде приет в болница за операция. Тъй като в Швейцария срещу него е било висящо наказателно разследване за измама, подновяването е било отказано на жалбоподателя. Вместо това му е бил предложен “пропуск”, позволяващ прякото му завръщане в Швейцария. За да се произнесе по “изискването за необходимост” на тази намеса и по нейната съразмерност, Съдът е отбелязал, че като е отказвал да се върне в Швейцария, жалбоподателят умишлено е избягвал наказателното преследване. Въпреки че държавите се ползват с широка свобода на преценка при решаването на въпроса дали да предприемат наказателно преследване срещу лице, заподозряно в извършването на престъпление, и какви мерки за разследване и наказателно преследване трябва да се вземат, Съдът е приел, че швейцарските власти са изложили мотивите за решението си, като са обяснили защо присъствието на г-нМ. В Швейцария е необходимо за правилното провеждане на наказателното производство и са обосновали с относими аргументи, че представените от г-нМ. медицински удостоверения не разкриват непреодолими причини, поради които той не би бил в състояние да пътува до Швейцария по един или друг начин. В допълнение към това Съдът е отбелязал, че взетите от швейцарските власти мерки не са били толкова сурови, колкото други стъпки, които те са имали еднаква възможност да предприемат, за да принудят г-нМ. да съдейства за наказателното разследване – например да издадат международна заповед за арест с искане за екстрадиция, което логично е могло да доведе до задържането му в Тайланд за известен период. Като е преценил важността, в обществен интерес, на изправянето на извършителите на престъпления пред правосъдието, и в светлината на подробните решения на швейцарските власти, Съдът е приел, че е бил постигнат справедлив баланс от гледна точка на чл. 8.

### При настаняването на деца извън семейството

Исторически погледнато, свободата на преценка, с която държавите се ползват в областта на закрилата на децата, е била доста широка. Причината за това отново е сложното и деликатно естество на тези ситуации, които националните власти често са в по-добра позиция да разрешат.<sup>181</sup> Съдът в Страсбург неведнъж е бил сезиран да се произнесе по случаи, касаещи прилагането на заповеди за настаняване като социална мярка за закрила и процедурните гаранции, предоставени на засегнатите лица. По мнението на Съда, такива мерки трябва да се считат за временно разрешение и трябва да съответстват на крайната цел биологичните родители и детето да се съберат отново.<sup>182</sup> С тази перспектива държавите имат задължение да

<sup>179</sup> *Peck*.

<sup>180</sup> *L.L. v. France*.

<sup>181</sup> *Scozzari and Giunta v. Italy* [GC].

<sup>182</sup> *Olsson*.

## СЪВЕТ НА ЕВРОПА, НАРЪЧНИЦИ ПО ПРАВАТА НА ЧОВЕКА

предприемат често преразглеждане на условията за настаняване на деца извън семейството, за да актуализират оценката на положението в семейството.<sup>183</sup> Крайната цел семейството отново да се съберепредполага, че всяко ограничение на контактите и комуникациите между неговите членове трябва да бъде подкрепено от сериозни съображения.<sup>184</sup> Сурови рестрикции биха били оправданисамо когато са мотивирани от спешни нужди, свързани с най-добрия интерес на детето.<sup>185</sup>

### При определяне на съразмерността на ограниченията, наложени по отношение на искан аборт

Делото *A., B. and C. v. Ireland* предлага интересна гледна точка по отношение на теста за пропорционалност и свободата на преценка, приложени в отнасящ се за аборт случай. Голямото отделение, като е взело предвид острата чувствителност на моралните и етически проблеми, които поражда въпросът за аборта, и значимостта на засегнатия обществен интерес, е признало, че държавите – страни по Конвенцията се ползват с широка свобода на преценка при балансирането на обществения интерес, и по-специално, предоставената от ирландското право защита на правото на живот на неродения, и конкуриращите права на първата и втората жалбоподателки на зачитане на техния личен живот по чл. 8 от Конвенцията. Съществуването на относим към въпроса европейски консенсус, че абортът следва да бъде позволен на по-широки основания от предвидените по ирландското право (според което за да се извърши абортът трябва да бъде доказан риск за живота на майката, включително и риск тя да посегне на себе си) не е било прието за основание свободата на преценка да бъде стеснена, макар Съдът да е отбелязал, че искането на първата жалбоподателка за аборт би било удовлетворено на основанията здраве и благосъстояние в приблизително 40 договарящи страни, а на втората жалбоподателка, на основанията благосъстояние – в около 35 договарящи страни. За да стигне до това заключение, Съдът се е позовал, първо, на извода си по делото, че въпросът кога възниква правото на живот попада в рамките на свободата на преценка на държавите, защото няма европейски консенсус относно научната и правна дефиниция на началото на живота и е невъзможно да се отговори на въпроса дали нероденият е “лице” по смисъла на чл. 2. Правата на ембриона и тези на майката са прелетени и като защитават живота на неродения, държавата трябва да прилага свободата си на преценка също и към конкуриращите права на майката. Според формираните мнозинство членове на Съда от това следва, че макар от националните закони, на които се прави позоваване, да изглежда, че в законодателствата си повечето договарящи държави са разрешили конфликта между тези права и интереси в полза на по-широк правен достъп до аборт, този консенсус не може да бъде решаващ фактор при преценката на Съда дали спорната забрана на аборта по съображения за здраве и благосъстояние в Ирландия постига справедлив баланс между конкуриращите права и интереси, дори и при еволютивно тълкуване на Конвенцията. Като е взел предвид правото законно да се отиде в чужбина за аборт, при осигурен достъп до подходяща информация и медицински грижи в Ирландия, Съдът не е счел, че забраната на аборта по съображения за здраве и благосъстояние в Ирландия – забрана, която се основава на дълбоките морални убеждения на ирландския народ относно естеството на живота и следващата от това защита, която трябва да се осигури на правото на живот на неродения, е надхвърлила свободата на преценка, предоставена на ирландската държава в това отношение. Третата жалбоподателка се е оплакала от пропуската на ирландската държава да приложи конституционната си разпоредба чрез приемането на законодателство, и по-специално да въведе процедура, чрез която тя би могла да установи дали отговаря на условията за законен аборт в Ирландия на основание риска, който бременността ѝ представлява за нейния живот. Съдът е заключил, че несигурността, предизвикана от липсата на прилагане на Конституцията чрез закон е довела до поразително несъответствие между теоретическото право на законен аборт в Ирландия на основание релевантен риск за живота на жената и реалността на практическото му прилагане, като по този начин е извършено нарушение на чл. 8.

### По отношение на изкуствената репродукция

По делото *S.H. and others* от делението, а по-късно и Голямото отделение са били изправени пред въпроса за ограниченията, понасяни от лица, желаещи да станат родители, чрез прибягването до технологии за изкуствена репродукция. Жалбата е била подадена от две австрийски двойки, които са искали да прибягнат до оплождане *in vitro* (IVF), като се използват съответно донор на яйцеклетки и донор на сперма. Според приложимия закон таква донорство е било забранено при всички обстоятелства, докато донорството на сперма е било позволено, когато спермата се поставя директно в матката на жена (изкуствено осеменяване *in vivo*). През 2010 г. с решението на отделието е било намерено нарушение на чл. 14 във връзка с чл. 8. През 2011 г. Голямото отделение е отменило това решение с мнозинство от 13 срещу 4 гласа. Значителна част от неговото решение е посветена на определянето на свободата на преценка, с която държавите се ползват при регулирането на въпросите относно изкуствената репродукция. Съдът е приел, че докато в законодателството на държавите – членки на Съвета на Европа е налице ясна тенденция към разрешаването на донорството на гамети с цел IVF, не може да се каже, че този очертаващ се консенсус е основан на установени принципи. По-скоро той отразява стадий на развитие в една особено динамична правна област, което не се отразява на обхвата на свободата на преценка. Това е още по-вярно, като се има предвид, че IVF процедурата остава чувствителен етически въпрос в австрийското общество. В подкрепа на своята интерпретация на въпроса Съдът е отбелязал и че по отношение на донорството на яйцеклетки всички относими правни актове на европейско ниво или запазват мълчание, или – в случая на Директивата на Европейския съюз за стандарти за безопасност при даряването на човешки клетки – изрично оставят на съответната държаварешението по въпроса дали да се използват гамети. Като е преценил избора на държавата да примири, от една страна, желанието да предостави на разположение медицински асистирания репродукция, от друга страна, съществуващото сред големи групи от обществото

<sup>183</sup> *K.A. v. Finland*.

<sup>184</sup> *Kutzer v. Germany*.

<sup>185</sup> *Gnahoré v. France*.

## ЗАЩИТА НА ПРАВОТО НА ЗАЧИТАНЕ НА ЛИЧНИЯ И СЕМЕЙНИЯ ЖИВОТ

безпокойство що се отнася до ролята и възможностите на модерната репродуктивна медицина, Съдът е отбелязал, че Австрия не е наложила тотална забрана на изкуствената репродукция (взети поотделно, спорните процедури всъщност са били разрешени по австрийското право), нито е попречила на двойки, желаещи да прибегнат до методи, които не са приети от нейната правна уредба, да отидат в чужбина, за да потърсят други видове лечение на безплодие. Самият факт, че макар да е забранила използването на дарена сперма или яйцеклетки за IVF, Австрия е избрала да позволи даряването на сперма за изкуствено оплождане *invivo*, показва, че е подхождала към въпроса внимателно, като се е стремил да примири обществените реалности с принципния си подход. Накрая Съдът е оценил основните на обществения интерес аргументи, които Австрия е обсъдила при вземането на решението да забрани даряването на сперма и яйцеклетки за IVF:

- ❖ защита на жените, тъй като даряването на яйцеклетки би могло да доведе до проблематични развития, като експлоатация и унижаване на жени, по-специално такива икономически по-неблагоприятно положение;
- ❖ проблемите, свързани с раздвоеното майчинство, тъй като IVF би могло да доведе до създаването на необичайни отношения, при които социалните обстоятелства се отклоняват от биологическите, а именно разделянето на майчинството на биологичен аспект и аспект на “носене на детето”, а може би също и социален аспект;
- ❖ благосъстоянието на децата;
- ❖ нуждата да се предотврати селективната репродукция.

В заключение,

Съдът отново подчертава, че Конвенцията винаги е била тълкувана и прилагана в светлината на съществуващите в момента обстоятелства [...] Въпреки че не намира нарушение на чл. 8 в настоящия случай, Съдът смята, че тази област, в която правото явно еволюира постоянно и която подлежи на особено динамично развитие в науката и правото, трябва да бъде постоянно преразглеждана от договарящите страни.

### По отношение намерките за тайно наблюдение

По Конвенцията правомощията за тайно наблюдение на граждани се толерират само доколкото служат стриктно за опазване на демократичните институции. Съдът се уверява, че контролирането на пратките, пощенските и телекомуникациите е, при изключителни условия, необходимо в едно демократично общество в интерес на националната сигурност и/или за предотвратяването на безредици или престъпления. За да са съобразни с Конвенцията обаче, такива мерки трябва да бъдат придружени от ефективни гаранции срещу злоупотреба. Държавите се ползват с широка свобода на преценка що се отнася до системата, която да се използва, но оперирането ѝ се подлага на внимателно изследване. Гаранциите, нужни за да осигурят спазване на чл. 8, могат да варират в зависимост от обстоятелствата на случая, като естеството, обхвата и продължителността на възможните мерки, основанията, изисквани за разпореждането на такива мерки, органите, компетентни да ги разрешат, осъществяват и контролират, и видовете средства за защита, предвидени по националното право. По делото *Klass* Съдът е трябвало да реши дали германското законодателство, което е позволявало отварянето на писма и подслушването на телефони, за да бъде опазена националната сигурност и да се предотвратят безредици и престъпления, е нарушило правата на жалбоподателя, доколкото в него не са съществували адекватни гаранции срещу възможна злоупотреба. По въпроса каква защита е необходима, Съдът, като е подчертал, че по принцип е желателен съдебен контрол върху наблюдението, е приел, че несъдебният надзор, възложен на парламентарен съвет и назначена от него комисия, предлага достатъчни гаранции срещу злоупотреба. Направил е това заключение, защото се е уверил, че двата органа са независими от органите, които осъществяват наблюдението, и са снабдени с достатъчни правомощия, за да упражняват ефективен и постоянен контрол. Поради това Съдът е заключил, че като се вземе предвид техническият напредък по отношение на методите на шпионаж и наблюдение и развитието на тероризма в Европа, германската система за контрол върху тайното наблюдение задоволява изискванията на чл. 8 от Конвенцията.

### По отношение на правото да се знае собственият произход

Правото на всеки да знае произхода си трябва да се балансира с правото да се предизвика проверка на законовата презумпция за бащинство в светлината на биологическите доказателства. По делото *Mizzi* Съдът е приел, че невъзможността за възстановяване на 6-месечния срок, за да се позволи на жалбоподателя да предяви иск за оспорване на бащинство – право, което е придобил дълго след раждането на детето и вследствие на законодателна промяна, е твърде радикално ограничение и не е “необходима в едно демократично общество”. Намерил е, че потенциалният интерес на Уда се ползва от “социалната реалност”, че е дъщеря на жалбоподателя, не може да вземе превес над легитимния му интерес да има поне една възможност да отхвърли бащинството на дете, което според научните доказателства, с които твърди, че се е сдобил, не е негово. Съдът е приел факта, че на жалбоподателя в никакъв момент не е било позволено да оспори бащинството си, за непропорционален на преследваната легитимна цел. Балансът, намерен между общия интерес от защита на правната сигурност на семейните връзки и интересите на жалбоподателя, не е бил справедлив. По делото *Mikulic* Съдът е подчертал, че при произнасянето по искане за установяване на бащинство, от националните власти се е изисквало да вземат под внимание основния принцип за интересите на детето. Националната процедура, която е била на разположение на жалбоподателката в случая, не е постигнала справедлив баланс между нейното право своевременно да научи кой е баща ѝ и правото на предпологаемия ѝ баща да не се подлага на ДНК тест, оставяйки жалбоподателката в състояние на продължителна несигурност що се отнася до личната ѝ идентичност.

По делото *Odièvre* Съдът се е искало да разгледа правилата, уреждащи конфиденциалността на раждането, които са били пречка жалбоподателката – оставена под грижите на държавата поради желанието на майка ѝ да запази самоличността си в

## СЪВЕТ НА ЕВРОПА, НАРЪЧНИЦИ ПО ПРАВАТА НА ЧОВЕКА

тайна – да получи информация за биологичните си роднини. След като е научила, че има биологични братя, жалбоподателката е поискала разкриване на конфиденциалната информация относно раждането ѝ и разрешение да получи копия от налични документи, публични регистри или пълни удостоверения за раждане. Не е могла да получи никаква информация, тъй като, съгласно националното законодателство, искането за разкриване на идентифициращи биологичната майка подробности било недопустимо, ако при раждането е била уговорена конфиденциалност. Съдът, изправен за първи път пред подобна жалба, е трябвало да примири множество конкуриращи интереси. При разглеждането на оплакването той е отбелязал, че макар повечето договарящи държави да нямат законодателство, сравнимо с това, приложимо във Франция, което прави невъзможно да бъдат установени роднинските връзки с биологичната майка, ако тя е отказала самоличността ѝ да бъде разкрита, някои страни не налагат на биологичните родители задължение да обявят самоличността си при раждането на децата им, че в различни други страни е имало случаи на изоставяне на деца, които са предизвикали дебат относно правото да се роди анонимно. В светлината на разнообразието на практиките, които се откриват сред правните системи и традиции, както и на факта, че се изоставят деца, Съдът е приел, че на държавите трябва да се признае известна свобода на преценка да решат кои мерки са подходящи, за да бъдат осигурени гарантираните от Конвенцията права. Съдът е отбелязал също така, че искането на жалбоподателката не е било напълно пренебрегнато, тъй като тя е получила достъп до неидентифицираща информация за майка си и за биологичните си роднини, която ѝ е дала възможност отчасти да открие корените си, като в същото време е била осигурена защитата на интересите на трети лица. И последно, но не и по значение, трябва да се вземе предвид, че националното законодателство, макар да е запазило принципа, че майките имат право да родят анонимно, е улеснило търсенето на информация за биологичния произход на дадено лице, като е създадо Национален съвет по достъпа до информация за личния произход, чрез който жалбоподателката е имала възможността да поиска разкриване на самоличността на майка ѝ, при условие че бъде получено съгласието на последната. Поради това Съдът се е уверил, че с френското законодателство са били положени усилия за постигане на баланс и осигуряване на достатъчна пропорционалност между конкуриращите интереси. Вследствие на това, като е намерил, че не е извършено нарушение на чл. 8, Съдът е приел, че Франция не може да се счита за престъпила границите на свободата на преценка, която следва да ѝ бъде призната с оглед на сложното и деликатно естество на проблема за достъпа до информация относно произхода на лицето – проблем, който засяга правото да се знае личната история, направения от биологичните родители избор, съществуващите семейни връзки и осиновителите.

### По отношение на осиновяването

По делото *Negrepontis-Giannis* Съдът е критикувал широката свобода на преценка, която Гърция е упражнила, за да откаже признаването на пълно осиновяване на пълнолетно лице от неговия чичо, на основание религиозния статус на последния. Като е намерил нарушение на чл. 8, Съдът е отбелязал, че текстовете, на които пленарният състав на Касационния съд се е позовавал, за да отхвърли искането, са били все църковни по характера си и са датирани от седми и осми век. От 1982 г. насам обаче на монасите в Гърция е било разрешено да сключват брак и не е съществувало национално законодателство, което да им забранява да осиновяват. В разглеждания случай, решението за осиновяване е било постановено през 1984 г., когато жалбоподателят вече е бил пълнолетен. То е било в сила от 24 години и осиновителят е изразил желанието си да има легитимен син, който да наследи имуществото му. Според Съда отказът решението за осиновяване да бъде изпълнено по отношение на жалбоподателя в Гърция не е отговарял на належаща обществена нужда и не е бил пропорционален на преследваната цел.

### При обработването на лични данни

Включването на данните на дадено лице в национална база данни на правонарушители, само по себе си, не противоречи на Конвенцията дори и когато данните се обработват автоматично и се използват за целите на полицията. По делото *Garde* Съдът е приел, че превантивната цел на базата данни на извършители на сексуални престъпления, в която данните на жалбоподателя са били включени след като е бил осъден на 15 години лишаване от свобода за изнасилване на непълнолетна, може да представлява начин държавата да изпълни задължението си да закриля уязвими групи от особено укорими форми на престъпна дейност. Продължителността на съхраняване на данните е била приета за съразмерна спрямо преследваната цел и, в светлината на факта, че жалбоподателят е имал ефективна възможност да подаде искане за изтриване на данните, както и че справките в тях са били подчинени на задължение за конфиденциалност и ограничени до прецизно определени обстоятелства, Съдът единодушно е приел, че балансът, намерен между частния и публичните интереси, е бил справедлив и следователно не нарушава чл. 8.

Голямото отделение е стигнало с единодушие до заключението, че Обединеното кралство не е успяло да постигне справедлив баланс, претърпявайки всяка допустима свобода на преценка, по цитираното по-горе дело *S. and Marper*. При решаването на делото Съдът е съсредоточил изследването си върху елемента “необходимост” на свободата на преценка. След сравнителен анализ на юрисдикциите в рамките на държавите – членки на Съвета на Европа, Съдът е отбелязал, че Англия, Уелс и Северна Ирландия са единствените, които позволяват неограничено във времето съхраняване на пръстови отпечатъци, клетъчни образци и ДНК профили на всяко лице, на каквато и да било възраст, заподозряно (но не осъдено) в каквото и да било подлежащо на регистрация престъпление. Тъй като предоставената от чл. 8 защита би била отслабена по недопустим начин, ако използването на модерните научни техники в системата на наказателното правосъдие позволяваше на всяка цена и без внимателно претегляне на потенциалните ползи от широката им употреба от една страна на везните, срещу важни свързани с личния живот интереси от другата, Съдът е отбелязал, че всяка държава, претендираща за пионерска роля във въпросната област, носи специална отговорност да постигне правилния баланс в това отношение. На Съда е направил впечатление бланкетният и недиференциран характер на правомощието за съхранение, тъй като въпросните данни са могли да бъдат запазени независимо от естеството или тежестта на престъплението, за което се отнасят подозренията, без





## СЪВЕТ НА ЕВРОПА, НАРЪЧНИЦИ ПО ПРАВАТА НА ЧОВЕКА

не е получила предварително докладите на инспектора или показанията на свидетелите, Съдът е заключил, че намесата на нейния личен живот не е била съизмерена на преследваната легитимна цел.

### При защитата на личния живот

По делото *Hatton and Others* Съдът е приел основните права на жалбоподателите на почивка и сън през нощта за представляващи съществен аспект на личната сфера по чл. 8. Голямото отделение е отменило решението на отделението, което е намерило нарушение на чл. 8, изразяващо се в това, че при прилагането на схемата за нощни полети от 1993 г. държавата не е постигнала справедлив баланс между икономическото благосъстояние на Обединеното кралство и ефективното упражняване от страна на жалбоподателите на правото им на зачитане на техните жилища и на личния им и семеен живот. Отбелязало е, че

смущенията на съня, на които се позовават жалбоподателите, не са накърнили аспект на личния живот по начин, сравним с този при наказателноправните мерки, които са разгледани по делото *Dudgeon*, та да изискват особено тесен обхват на свободата на преценка на държавата.

Съдът е посочил двата аспекта на проверката, която трябва да сенаправи в случаи, свързани с решения на властите, засягащи проблеми на околната среда. Първо, трябва да се оцени самото същество на решението на правителството, за да се гарантира, че то е съобразно с чл. 8. Второ, процесът на вземане на решение трябва да се подложи на внимателно изследване, за да се осигури, че е била придадена нужната тежест на интересите на индивида. Конфликтът на вижданията относно границите на свободата на преценка може да бъде решен само с оглед на контекста на даден конкретен случай: по отношение на въпросите на околната среда, попадащи в приложното поле на чл. 8, Съдът е разгледал всички процедурни аспекти, включително типа на политиката или решението, за които става въпрос, степента, в която гледната точка на частните лица (включително жалбоподателите) е била взета предвид в течение на цялата процедура по вземането на решение, както и съществуващите процедурни гаранции. В настоящия случай Съдът е претеглил легитимното право на държавата да държи сметка за икономическите интереси на страната като цяло, когато изгражда политиката си, трудностите да се установи дали приложимата схема на нощните полети действително е довела до влошаване на нощния шумов климат, вниманието, отделено на безпокойството на засегнатите лица, механизма, създаден за контрол върху ефекта на схемата, приноса на нощните полети към общата икономика и способността на лицата, засегнати от тази безспорно обща мярка, да напуснат района. Той е заключил, че по същество властите не са престъпили границите на свободата си на преценка, непостигайки справедлив баланс между правото на засегнатите от въпросната уредба лица на зачитане на личния им живот и жилищата им и противоположните интереси на другите и на общността като цяло, и следователно не е извършено нарушение на чл. 8.

### По отношение на правата, свързани с околната среда

Обхватът на свободата на преценка, с която държавите се ползват, когато решават въпроси, свързани с правото на околна среда по принцип и на здравословна околна среда в частност, зависи основно от естеството на засегнатото от намесата право и неговото значение за жалбоподателя. И двата фактора играят главна роля при прилагането на дерогационната разпоредба на чл. 8, когато държавите търсят (справедлив) баланс между конкуриращите интереси. С други думи Съдът изследва дали оплакването е свързано с общ аспект (като правото на зачитане на жилището) или касае по-интимен личен аспект, като физическото или психическо здраве). Съдът не се е показал склонен да даде предимство на индивида пред по-широката общност в първата група случаи, но когато става въпрос за намеса от втория тип, той не само стеснява свободата на преценка на националните власти, но и изследва внимателно как те са изпълнили позитивните си задължения по чл. 8 от Конвенцията. Общи оправдания, като икономическото благосъстояние на страната, в повечето случаи няма да бъдат достатъчни, за да позволят намеса, освен ако държавите са в състояние да докажат, че няма друга възможна намеса, която би била по-малко вредна и обезпокояваща. По делото *Powell and Rayner* жалбоподателите са се оплакали от прекалено високите шумови нива във връзка с функционирането на летището Хийтроу. Според официалните измервания жилището на първия жалбоподател е било подложено на шум, считан за причиняващ ниско ниво на шумово дразнене. Фермата на втория жалбоподател, над която самолети са прелитали редовно през деня и в ограничена степен през нощта, се е считала за район на високо ниво на шумово дразнене за обитателите. Като са се позовали на чл. 8 от Конвенцията, жалбоподателите са се оплакали, че в резултат на прекомерния шум, предизвикан от въздушния трафик към и от летището Хийтроу, всеки от тях е жертва на неоправдана намеса от страна на Обединеното кралство в правото, гарантирано им от чл. 8. Европейският съд е приел, че

[...] и в двата случая, макар и в доста различна степен, качеството на личния живот на съответния жалбоподател е обхванат, в който той се ползва от удобствата на жилището си, са били засегнати неблагоприятно от шума, предизвикан от самолети, използващи летището Хийтроу.

В светлината на икономическия интерес на страната да има големи международни летища, дори и в гъсто населени градски райони, и като е преценил, че органите, носещи отговорността да контролират и понижават шума от самолетите на и около летището Хийтроу и да компенсират за него, са въвели множество мерки, които са били приемани прогресивно при осигурено участие на заинтересуваните, Европейският съд единодушно е приел, че правителството на Обединеното кралство не може обосновано да се счита за надвишило предоставената му свобода на преценка или нарушило справедливия баланс, който чл. 8 изисква да бъде постигнат. Обратно, по делото *López Ostra* Съдът е констатирал нарушение на чл. 8, изразяващо се в това че държавата не е успяла да постигне справедлив баланс между икономическото благосъстояние на града и ефективното упражняване от жалбоподателката на нейните права: когато е решил да създаде фабриката за преработка на отпадъци, от която се оплаква жалбоподателката, общинският съвет не може да не е съзнавал задължението си да зачита нейното жилище и личния ѝ и семеен живот. Освен това той не я е обезщетил за търпените неудобства.

### Част III – Позитивни задължения

Предметът на чл. 8 е основно защитата на индивида от произволна намеса от страна на властите. Той обаче не просто задължава държавата да се въздържа от такава намеса: в допълнение към този главнонегативен ангажимент, могат да съществуват и позитивни задължения, чието изпълнение е присъщо на ефективното зачитане на личния или семеен живот. Това се случва все по-често, включително и като последица от нарасналото осъзнаване от хората на правата им по отношение на държавата и на онова, което законно може да се очаква от властите, по-специално защото наличието на повече информация по различни въпроси прави по-лесно за обикновения човек да узнае за научните и технически открития. Позитивните задължения по чл. 8 са обсъдени за първи път през 1997 г., по делото *Marckx*. Тогава Съдът е отбелязал съществуването на позитивни задължения за държавите, както подсказва думата “зачитане”, съдържаща се в първия параграф на чл. 8. Поради естеството на тази разпоредба обаче идентифицирането на такива задължения е затруднено от широката свобода на преценка, на която държавите имат право съгласно дерогационната клауза. Не само че правата по чл. 8 могат да бъдат подложени на ограничения, винаги когато са налице условията, посочени в параграф 2, но и понятието “зачитане” е доста абстрактно, особено когато на него се погледне като на източник на позитивни задължения. И накрая, но не и по значение, повечето оплаквания по чл. 8 се отнасят за ситуации, в които от държавата се иска да реши спорове между противостоящи си индивиди или групи от индивиди. Когато се произнася по такива жалби, Съдът в повечето случаи стига просто до заключение, че държавата не е постигнала справедлив баланс между засегнатите интереси, което е породило нарушение на Конвенцията. Само по изключение той отива толкова далеч, че да посочи подходящите мерки, които е трябвало да бъдат взети, за да се “защити” жалбоподателят при упражняването на правото. Въпреки всичко, с развитието на съдебната практика сферата на защита на чл. 8 е станала много по-комплексна, като е обхванала и задължението на договарящите държави да осигурят защита от рискове, възникващи в рамките на индивидуални отношения (за разлика от отношения, развиващи се между индивиди и държавата). Ето защо, в светлината на горното, следващият анализ обхваща и четирите области на приложение на чл. 8.

#### При защитата на личния живот

Задължението за защита на сексуалната сфера и междуличностните отношения е едно от позитивните задължения, които произтичат от чл. 8. Изпълнението му изисква, на първо място, криминализиране на действията на частни лица, които засягат основни ценности и съществени аспекти на личния живот на човека.<sup>186</sup> Задължението обаче не може да се тълкува като включващо предоставянето на неограничени с давност гражданскоправни средства за защита при обстоятелства, в които действат наказателноправни санкции, дори и в случаи, в които става въпрос за правата на деца и други уязвими лица.<sup>187</sup>

Физическият и психическият интегритет се обхващат от понятието за личен живот и също се ползват от позитивна защита. Решението да не се предприема наказателно преследване на лицата, за които се е твърдяло, че са отговорни за физическо и вербално нападение на жалбоподателката, заедно с нейната фактическа невъзможност да заведе наказателно дело от частен характер, са били приети за достатъчни за констатирането на нарушение на позитивното задължение на държавата, произтичащо от чл. 8, по делото *Janković*. По делото *Tysiácz* Съдът е бил изправен пред последиците от прилагането на закон, забраняващ аборт, освен когато бременността представлява заплаха за живота или здравето на жената. Вследствие на отказа на ръководителя на болничното отделение да прекъсне бременността и по терапевтични причини, жалбоподателката е загубила зрението си след раждането. Съдът е приел, че е налице нарушение на чл. 8, тъй като Полша не е изпълнила позитивното си задължение “да охрани правото на жалбоподателката на зачитане на личния ѝ живот в контекста на спор по въпроса дали тя е имала право на терапевтичен аборт”. Това задължение за защита налага на договарящите държави ангажимента да въведат нормативна уредба, заставяща както частните, така и публичните болници да приемат подходящи мерки относно физическия интегритет на своите пациенти, чието съгласие, основано на пълно разбиране и познаване на последиците от дадена операция, трябва да бъде получено преди извършването на всяка медицинска интервенция.<sup>188</sup>

Липсата на правни гаранции, които специално да вземат под внимание репродуктивното здраве на индивиди, принадлежащи към особено уязвима етническа група (ромската), е било достатъчно, за да доведе до констатация за нарушение на позитивните задължения на държавата по делото *V.C.* Това дело – първото от серия дела, заведени от жени, които са преживели едно и също, се отнася за принудителната стерилизация на ромска жена по време на раждането на второто ѝ дете в държавна болница. Както удостоверява медицинското ѝ досие, малко преди раждането чрез цезарово сечение, докато е била в родилни мъки и е имала контракции на всеки три минути, медицинският персонал е поискал от жалбоподателката да подпише едно изречение, означено в медицинското ѝ досие като “искане за стерилизация”. На жената е било казано, че подписът е необходим, защото тя и бебето ѝ са изложени на риск. Тя е подписала, въпреки че не е разбирала какво означава стерилизация и какви са последиците. По-късно предявените от нея искове за вреди са били неизменно отхвърляни от

<sup>186</sup> *X and Y v. the Netherlands*, което се отнася за невъзможността на жертвата да предизвика започването на наказателно производство срещу извършителя на сексуално посегателство над непълнолетно момиче на повече от шестнадесет години (това е възрастта, на която може да се изразява съгласие), неспособно да определи желанията си поради психическо увреждане.

<sup>187</sup> *Stubbings v. the United Kingdom*.

<sup>188</sup> *Codarcea*.

## СЪВЕТ НА ЕВРОПА, НАРЪЧНИЦИ ПО ПРАВАТА НА ЧОВЕКА

националните съдилища. Освен че е намерил нарушение на чл. 3 – тъй като третирането, на което е била подложена жалбоподателката, е достигнало степента на суровост, изисквана за да попада в приложното поле на тази разпоредба – Съдът е констатирал също така, че Словакия не е изпълнила задължението си по чл. 8, защото не е осигурила обръщането на особено внимание на репродуктивното здраве на жалбоподателката като ромка. За да достигне до това заключение, Съдът е припомнил, че както комисарят на Съвета на Европа по правата на човека, така и Европейската комисия против расизма и нетолерантността (ECRI) са открили сериозни слабости в законодателството и практиката относно стерилизациите в Словакия по принцип и са посочили, че за ромската общност, тежко непривилегирана в повечето области на живота, е още по-вероятно да бъде засегната от тези слабости. Назначени от словашкото правителство експерти са достигнали до сходни заключения и са направили конкретни препоръки за обучение на медицинския персонал по въпроси относно ромите. Що се касае до жалбоподателката, Съдът е намерил, че простото споменаване на нейния етнически произход в медицинското ѝ досие, без повече информация, показва известна установена нагласа от страна на медицинския персонал за начина, по който трябва да се отнася със здравето на жалбоподателката, в качеството ѝ на ромка.

### Половата идентичност

Позитивната защита на личната идентичност е предизвикала значително развитие главно по отношение на половата идентичност на транссексуалните. Първият случай, в който от Съда е било поискано да разгледа оплакванията на транссексуален, роден с физически белези на жена, чийто нов статус не е бил признан, е делото *Rees*. Жалбоподателят е твърдял, че чл. 8 изисква от правителството да промени регистъра за гражданското състояние или най-малкото данаправи отбелязване в него, за да включи промяната на пола му, и да издаде ново удостоверение за раждане, отразяващо новия му пол. Като се е основал на научната несигурност по въпроса и на разликите в законодателствата и практиката на договарящите държави, Съдът е приел, че

за момента трябва да се остави на ответната държава да определи до каква степен може да задоволи останалите искания на транссексуалните

и че, във всеки случай, чл. 8 не може да се тълкува като изискващо от договарящите държави да изменят регистрите си за гражданското състояние, дори и частично. Съдът е отчетл като положителен факта, че много страни (включително Обединеното кралство) са приели половото самоопределение на практика и са направили стъпки да минимизират затрудненията, причинени от липсата на правно признаване. Той е намерил положението за различно по делото *B. v. France*, в което е приел отказа на властите да променят регистъра за гражданското състояние в съответствие с новия пол на жалбоподателката за нарушаващ чл. 8 с оглед на трудностите, пред които тя се е изправяла ежедневно поради повтарящата се необходимост да представя документи за гражданско състояние, както и на факта, че замисълът на френската система за гражданска регистрация е бил да бъде актуализирана в течение на целия живот на съответното лице.

Конвенцията обаче е жив инструмент. Следователно не трябва да се смята за изненадващо, че позицията на Съда по такива деликатни и спорни въпроси се е променяла. По делата *v. the United Kingdom* и *Goodwin* Съдът, като е взел предвид развитието на научното знание и на международната практика, заедно с необходимостта от съответствие между правните системи, а като е отчетл и нарастващите неудобства за лицата, предизвиквани от липсата на правно признаване на новия им пол, е заключил, че държавите вече не се ползват със свобода на преценка що се отнася до признаването на статуса на транссексуалните. Единствената останала свобода на действие е във връзка с процедурите за това признаване. Но и там признаването на правото им на възстановяване на медицинските разходи за операцията за промяна на пола не може да бъде поставяно под условието да бъде доказана терапевтичната необходимост от тази операция.<sup>189</sup> При всички случаи, евентуално наложени ограничения, за да се придобие право на такова възстановяване, като период на размисъл преди промяната на пола, не могат да бъдат прилагани механично. Следователно, ако периодът за обмисляне е прекалено дълъг с оглед на възрастта на жалбоподателя, общото му прилагане спрямо всички може да накърни практически свободата на полово определение и идентичност.<sup>190</sup>

До нарушение на позитивните задължения, произтичащи от чл. 8 по отношение на правата на транссексуалните, може да доведе и празнота в относимото законодателство. Това е бил основният въпрос, обсъден по делото *L. v. Lithuania*, където, въпреки че литовските закони са признавали правото на транссексуалните да променят не само пола, но и гражданския си статус, не е имало закон, уреждащ пълната хирургическа промяна на пола. До приемането на такава уредба, подходящи медицински средства не са били разумно достъпни или на разположение на заинтересуваните лица. В резултат на това жалбоподателят се е оказал в междинното положение на предоперативен транссексуален: направена му е била частична операция, някои важни негови документи за гражданско състояние са били променени, но до извършването на пълната операция личният му код е нямало да бъде изменен и следователно някои ситуации от значение в личния му живот, като възможностите му за наемане на работа или пътуване в чужбина, той е щял да бъде считан за жена. Съдът е отбелязал, че законодателната празнота в уредбата на хирургическата промяна на пола е оставила жалбоподателя в положение на причиняваща страдание несигурност по отношение на личния му живот и признаването на действителната му идентичност. Бюджетните ограничения в здравеопазването може да са оправдали известно първоначално забавяне при прилагането на правата на транссексуалните по Гражданския кодекс, но изминаването на повече от четири години, без необходимата законова уредба да бъде приета, е било преценено като прекалено. Като се има предвид, по-специално, малкият брой на

<sup>189</sup>*Van Kück v. Germany.*

<sup>190</sup>*Schlumpf v. Switzerland.*

## ЗАЩИТА НА ПРАВОТО НА ЗАЧИТАНЕ НА ЛИЧНИЯ И СЕМЕЙНИЯ ЖИВОТ

лицата, за които е ставало въпрос, Съдът е приел, че бюджетната тежест за държавата не може да се смята за неоправдано голяма и следователно е намерил нарушение на чл. 8.

### Правото да се знае собственият произход

По делото *Gaskin* Съдът е формулирал ръководния принцип, който се прилага относно достъпа до информация за собствения произход:

Всеки трябва да бъде в състояние да установи подробности за идентичността си като индивидуално човешко същество.

В основата на въпросното дело е било желанието на жалбоподателя да предяви срещу местната социална служба иск за вреди от нехайство, във връзка с малтретирането, на което е бил подлаган, докато е бил поверен на грижите на държавата. Искането му за разкриване на досиетата на местната служба за периода, през който той е бил под грижите ѝ, е било отхвърлено на основание, че те са частни и конфиденциални. След това решение, жалбата срещу което е била оставена без уважение, компетентният орган е издал резолюция, че информацията в досието на жалбоподателя следва да му бъде предоставена, ако лицата, които са внасяли сведения по него, дадат съгласието си за разкриването, обаче те са отказали. Съдът е признал, че властите са преследвали легитимна цел, но е приел, че

лица в положението на жалбоподателя имат жизнен интерес, защитен от Конвенцията, да получат информацията, необходима им, за да познаят и разбират своето детство и ранно развитие.

При претеглянето на интересите на „информаторите“ да запазят анонимността си, Съдът е отбелязал, че създаването на независим орган, натоварен с решаването на подобно искане, е било един от възможните начини Обединеното кралство да изпълни позитивните си задължения, произтичащи от чл. 8. Признатото от чл. 8 право на достъп обаче не е абсолютно. И наистина по делото *Gaskin* Съдът е стигнал до решение в полза на жалбоподателя едва след щателното разглеждане и претегляне на застрашените обществени интереси.

### При определянето на правни връзки

По делото *Krušković* Съдът е бил изправен пред невъзможността на жалбоподателя да получи признаване на бащинството си, тъй като е бил под запрещение. Като е намерил нарушение на чл. 8, Съдът е отбелязал, че съгласно националното законодателство компетентните органи са могли да поканят тогавашния попечител на жалбоподателя да даде съгласие за признаването на бащинството. Алтернативно, центърът за социални грижи, от който жалбоподателят е зависел изцяло, е могъл да предприеме стъпки, за го подпомогне в опитите му да получи признаване на бащинството си. Тъй като никоя от горните опции не е била използвана, на жалбоподателя е останала възможността за завеждане на гражданско дело. Искът обаче е трябвало да бъде предявен от центъра за социални грижи, жалбоподателят би имал качеството на ответник по него, въпреки че всъщност именно той е искал признаване на бащинството си. По националното право не е имало правно задължение за социалните служби да предявяват такива искове, нито определен срок, вследствие на което и тази възможност не е била осъществена, въпреки декларацията, която жалбоподателят е подал в регистратурата на ражданията и с която е признал, че е баща на детето. Следователно в течение на две години и половина той е бил оставен в правна празнина, тъй като исканията му са били игнорирани. Съдът не е могъл да приеме, че това е било в най-добрия интерес нито на бащата, който е бил жизнено заинтересуван да установи биологическата истина относно важен аспект на личния си живот, нито на детето, и поради това е намерил нарушение на чл. 8.

### Защита на „социалния личен живот“

По делото *Von Hannover*<sup>191</sup> Съдът е бил сезиран да се произнесе дали публикуването на снимки на публични фигури (принцеса Каролина, член на княжеското семейство на Монако), направени не на официални събития, могат да нарушат правата по чл. 8. Заключение е било, че държавите са длъжни да осигурят правото на лицата под тяхната юрисдикция на собствения им образ да бъде зачитано от трети лица, включително журналисти. Като е взел предвид, че жалбоподателката не е заемала официална позиция във или от името на Княжество Монако, че направените снимки са се отнасяли главно до личния ѝ живот, въпреки че е била фотографирана на публични места, както и факта, че те са били направени от папараци, без нейното знание и съгласие, Съдът е приел, че защитата на личния живот надхвърля личния семеен кръг и включва и социално измерение. Всяко лице, дори и да е познато на широката публика, трябва да може да разполага с „легитимно очакване“ за защита и зачитане на личния си живот. Вследствие на това Съдът е намерил, че Германия е била длъжна да изясни законодателството си по отношение на разграничението, което провежда между „фигури на съвременното общество в абсолютен смисъл“, чийто личен живот трябва да бъде защитен само в частната им сфера, и „относително“ публични фигури, като жалбоподателката, които имат право на по-широка защита. По делото *Mosley* обаче Съдът не е намерил нарушение на чл. 8 по повод публикуването на хартия и в електронен вид на статии, снимки и видеоклипове, свързани със сексуалните занимания на жалбоподателя, и е пояснил, че тази разпоредба не може да се тълкува като задължаваща медиите да предупреждават предварително за планираните публикации на лицата, за които те се отнасят.

<sup>191</sup> Две други дела, заведени от същата жалбоподателка и свързани с отказа на германските съдилища да забранят по-нататъшно публикуване на две снимки, показващи нея и семейството ѝ във ваканция, са висящи пред Голямото отделение в момента на писането на наръчника.

## СЪВЕТ НА ЕВРОПА, НАРЪЧНИЦИ ПО ПРАВАТА НА ЧОВЕКА

### При регулирането на частната промишленост

По чл. 8 държавите са длъжни не само да предоставят проактивна защита на правата на лицата, но също и да осигурят упражняването на тези права да не бъде препятствано от действия или дейности на трети лица. Повечето от делата по чл. 8, разгледани от Съда в това отношение, касаят дейности на промишлени обекти, за които се твърди, че са вредни, и последвалите емисии – преднамерени или случайни, на опасни вещества в околната среда. По делото *Fadeyeva* жалбоподателката, която е живеела в общинско жилище, разположено в хигиенно-защитната зона около фабрика за стомана, се е оплакала, че осъществяването на производството в непосредствена близост до жилището ѝ поставя в опасност нейния живот и здравето ѝ, както и че пропускат да бъде жилищно устроена на друго място е нарушил позитивните задължения, които чл. 8 възлага надържавите. Съдът, като се е основал на представените пред него твърдения на властите, е отбелязал, че концентрацията на някои опасни вещества в атмосферата в рамките на зоната надхвърлят много “максималните допустими граници”, установени от руското законодателство. Съдебното производство, инициирано от жалбоподателката с искане да бъде устроена извън зоната, е довело единствено до това, че тя е била включена в “общ списък на чакащи”, за разлика от “приоритетния списък на чакащи”, в който Съдът е установил, че е имала право да фигурира. Ето защо страсбургските съдии са заключили, че е извършено нарушение на чл. 8 от Конвенцията поради неуспеха на ответната държава да постигне справедлив баланс между интересите на общността и ефективното ползване от жалбоподателката на правото ѝ на зачитане на жилището ѝ и на личния ѝ живот. Въпреки че не държавата е контролирала или управлявала фабриката за стомана, Съдът е отбелязал, че отговорността на държавите в свързаните с околната среда случаи може да произтича от пропуск частната промишленост да бъде регулирана.

Ако замърсяващата дейност нарушава съществуващи национални закони, става трудно да се обосноват интересът на държавата или общият икономически интерес от нейното продължаване незаконно осъществяване.<sup>192</sup> Закъсненията при извършването на оценка на въздействието върху околната среда може да ангажират отговорността на държавата.<sup>193</sup> Съдът обаче не е склонен да приеме, че липсата на сигурност сред научната и техническа общност по отношение на дадени дейности може да се използва като оправдание, за да се отложи вземането на ефективни и пропорционални мерки, насочени към предотвратяване на риска от сериозно и необратимо увреждане на околната среда. В това отношение страсбургските съдии са изяснили, че предпазителният принцип,<sup>194</sup> чиято цел е да осигури висока степен на защита на здравето, на сигурността на потребителите и на околната среда, трябва да има предимство.<sup>195</sup>

### При предоставянето на информацията относно рисковете за околната среда и здравето

По делото *Guerra and others* Съдът е намерил, че Италия е нарушила чл. 8 в аспектите личен и семеен живот, тъй като не е предоставила на местното население информацията за рисковите фактори и за начина, по който трябва да се действа в случай на авария в близката химическа фабрика. Жалбоподателите са изискали изрично такава информация от компетентните национални органи. В крайна сметка тя им е била предоставена едва след прекратяването на промишленото производство. Правото да се иска и получи свързана с околната среда информация за рисковете, касаещи мястото на живеене – право, което се отнася към различни измерения, е предмет и на делото *Öneri v. Turkey*, в което както отделението, така и Голямото отделение са се убедили, че оплакването следва да бъде разгледано през призмата на чл. 2.

Запазването в тайна на информацията относно последиците, настъпили за изложени на химически експериментно-военнослужещи, е довело до различни заключения по въпроса дали чл. 8 е нарушен. По делото *McGinley and Egane* било отхвърлено оплакването на жалбоподателите, че запазването в тайна на документите, съдържащи регистрираната радиация на остров Рождество, съставлява нарушение на правата им на зачитане на личния и семейния живот. Страсбургските съдии са отбелязали, че държавата е изпълнила позитивното си задължение, произтичащо от чл. 8, да създаде адекватни механизми, осигуряващи възможност на лицата, участвали в опасни дейности (а именно ядрени експерименти), да имат адекватен достъп до цялата относима и подходяща информация. При наличието на пропуск от страна на жалбоподателите да прибегнат до тях, отговорността на държавата може да бъде ангажирана и по отношение на нея не е било констатирано нарушение на позитивния аспект на чл. 8. По делото *L.C.B.*, касаещо последиците за здравето на ветераните от остров Рождество на тяхното потомство, Съдът е отбелязал, че по принцип за него би била открита възможността да разгледа през призмата на чл. 8 оплакването на жалбоподателката от пропуската на държавата по своя собствена инициатива да предупреди родителите ѝ и да наблюдава нейното здраве преди да ѝ бъде поставена диагнозата левкемия. Той обаче не го е направил, защото въпросът вече е бил разгледан по чл. 2. По делото *Roche* бивш войник е поддържал, че е развил високо кръвно налягане, психологически стрес, хронична обструктивна болест на дихателните пътища (bronхит) и бронхиална астма в резултат на участието му в тестване на иперит и невролептичен газ, проведено в Британските въоръжени сили. Той е подал искане за инвалидна пенсия пред Апелативния съд по пенсионни дела, който е приел, че отсъстват надеждни доказателства, установяващи причинна връзка между тестването и твърдените заболявания на жалбоподателя, тъй като всички “медицински” и “политически” средства, които той е използвал, са довели само до частично разкриване на информацията. Липсата на информация се е дължала и на факта, че пълните епидемиологични изследвания за

<sup>192</sup> *Guerra and others v. Ostrá*.

<sup>193</sup> *Giacomelli v. Italy*, където изследването на въздействието върху околната среда е било проведено 7 години след като фабрика за обработка на специални (включително опасни) отпадъци е започнала да функционира, въпреки законното изискване това да бъде направено преди започването на дейността.

<sup>194</sup> Записан изрично в Декларацията от Рио от 1992 г., принципът се счита за част от съвкупността от актовете на Общността (*acquis communautaire*). Включването му в Договора от Маастрихт отбелязва еволюирането на принципа от философската в правната сфера.

<sup>195</sup> *Tátar v. Romania*. Делото се отнася за разпространяването в околната среда на опасни химически вещества, използвани в промишленото извличане на ценни метали.

## ЗАЩИТА НА ПРАВОТО НА ЗАЧИТАНЕ НА ЛИЧНИЯ И СЕМЕЙНИЯ ЖИВОТ

инцидента са стартирали едва близо 10 години след като жалбоподателят е започнал да издирва документи и след като е подал жалбата си пред Съда. Съдът е отбелязал, че разумно може да се приеме, че несигурността на жалбоподателя по въпроса дали е бил изложен на риск в течение на участието му в химическите тестове, му е причинила сериозно безпокойство и стрес. Отсъствието на каквото и да било задължение за разкриване на информация и осведомяване на засегнатите лица, обстоятелството, че разкриването е било правено парче по парче и повече от четири години по-късно все още не е било завършено, заедно с другите обстоятелства, илюстрирани по-горе, са довели Съда до констатацията за нарушение на чл. 8, изразяващо се в това, че Обединеното кралство не е изпълнило позитивното си задължение да предостави ефективна и достъпна процедура, даваща на жалбоподателя възможност да получи достъп до цялата относима и подходяща информация, която би позволила на него и на съда, сезиран с искането му за пенсия, да оценят евентуалния риск, на който той е бил изложен по време на участието си в тестовете.

Позитивното задължение за предоставяне на адекватна информация за опасни дейности се прилага и по отношение на лица, които са принудени да живеят на дадено място, като лицата, лишени от свобода. По делото *Brândușe* Съдът е трябвало да разгледа оплакване, касаещо спарения въздух и отвратителното зловоние, идващи от място на около 20 метра разстояние от затвора, което преди е било използвано за изхвърляне на битови отпадъци. Сметището е било държано от дружество, управлявано от общинския съвет на града. Въпреки липсата на причинна връзка между влошаването на здравето на жалбоподателя и близостта на бившето сметище до затвора, Съдът е решил да разгледа оплакването през призмата на чл. 8. Той е отбелязал, че в светлината на заключенията от екологическите изследвания и продължителността на времето, през което жалбоподателят е трябвало да търпи въпросните неудобства, качеството на живота му, благосъстоянието му и в крайна сметка личният му живот са претърпели вредно въздействие, което не може да се свърже единствено с лишаването от свобода. Приложимостта на чл. 8 е обоснована и с обстоятелството, че оплакването се отнася за аспекти – различни от условията на задържането – засягащи единственото “пространство за живеене”, с което жалбоподателят е разполагал за многото години, през които е изтърпявал наказанието си. Отговорността на Румъния за нарушение на чл. 8 е била обоснована с пет основни елемента:

- ❖ дружеството, което е държало сметището, е било управлявано от общинския съвет и следователно той може да се счита за пряко отговорен за неприятната миризма, излъчвана от него;
- ❖ макар сметището да е функционирило официално само 5 години, са били представени доказателства, от които се вижда, че след това то е било използвано от частни лица, тъй като властите не са взели мерки да осигурят действителното закриване на обекта;
- ❖ отсъствието на надлежно разрешение за опериране или закриване е направило толерираната от властите дейност на сметището незаконна;
- ❖ предварителните изследвания на въздействието на замърсяването, които е трябвало да бъдат проведени преди издаването на разрешение за обекта, в действителност са били направени едва три години след изоставянето на сметището и едва след буен пожар на обекта;
- ❖ доказателствата, че дейността е била несъвместима с наложените от националното законодателство екологически изисквания, тъй като е предизвиквала неприемлива степен на неудобство, причинявано на жителите на района от отвратителни миризми.

### При предоставянето на алтернативи на нездравословни места за живот

Когато вредните условия на околната среда на дадено място предизвикват тежко замърсяване, здравословни проблеми на хората, които живеят там, или вреди на домовете им, държавите са длъжни да преселят всички засегнати, за да осигурят защита на личния и семейния им живот. Алтернативно, държавите трябва да набележат различни мерки, за да ограничат замърсяването под вредните нива. Пропускът им да устроят населението другаде или да приложат мерки за поправяне на положението ще доведе до нарушение на чл. 8.<sup>196</sup>

### При защитата на семейния живот

Що се отнася до семейния живот, съдебната практика показва, че от чл. 8 произтичат два основни типа задължения: първото е да се даде правно признание на семейните връзки; второто е да се предприемат действия за опазване на семейния живот. Следва преглед на позитивните задължения, с които държавите са натоварени в тези две области.

### При признаването на семейните връзки

Разглеждайки оплакване от въздействието, което някои аспекти на белгийските закони относно извънбрачните деца оказват върху семейния живот, Съдът е използвал случая да изясни, че

когато държавата установява в националната си правна система режима, приложим към някои семейни връзки, като тези между неомъжена майка и нейното дете, тя трябва да определи начина си на действие така, че да позволи на заинтересуваните лица да водят нормален семеен живот. Съдът е на мнение, че зачитането на семейния живот, както го е предвидил чл. 8, предполага по-специално във вътрешното право да съществуват гаранции, правещи възможно интегрирането на детето в неговото семейство още от момента на раждането му. В тази връзка държавата има

<sup>196</sup> *Dubetska and others v. Ukraine*.

## СЪВЕТ НА ЕВРОПА, НАРЪЧНИЦИ ПО ПРАВАТА НА ЧОВЕКА

възможност за избор между различни средства, но закон, който не задоволява това изискване, нарушава параграф 1 на чл. 8, без въобще да е необходимо разглеждането му по параграф 2.<sup>197</sup>

Като е посочил, че правото на семеен живот се простира отвъд формалните връзки и легитимните уговорки, Съдът е подчертал, че приемането на закон, който отговаря на изискванията на чл. 8, не е достатъчно, тъй като неговото прилагане и тълкуване е също толкова важно. Националните съдилища са длъжни да тълкуват вътрешното право в съответствие с Конвенцията, но отговорност на държавата ще възникне само когато те допуснат очевидна грешка при тълкуването: за да бъде ангажирана отговорността, следователно, преценката на фактите или на вътрешното право, направена от националните съдилища, трябва да е явно необоснована или произволна, или очевидно несъвместима с основните принципи на Конвенцията. Обратно, няма да бъде констатирано нарушение, когато намесата в правата по чл. 8 е основана на необходимостта социалната реалност да се защити спрямо една празна и чисто теоретична биологична реалност.<sup>198</sup> Страсбургската съдебна практика обаче оставя място за изключения, най-важното от които представлява решението от 1997 г.<sup>199</sup>, постановяващо, че липсата на правно признаване на връзката на бащинство между "AID дете" и неговия социален баща – транссексуален, роден с физически белези на жена, който е бил партньор на майката – не съставлява нарушение на чл. 8. Като се има предвид характерът на Конвенцията на жив инструмент и променящото се обществено разбиране на въпросите, свързани с транссексуалността, няма да бъде изненада, ако тази позиция много скоро се промени. И наистина, с решенията *I.* и *Goodwin* Съдът вече е изменил позицията си по отношение на регистрацията на промяната на пола за целите на брака, като е заключил, че национални законодателства, приемащи само "биологическия" пол, вписан при раждането, накърняват същността на правото на сключване на брак.

Позитивното задължение за зачитане на семейния живот предполага не само че признаването на семейните връзки трябва да бъде възможно, но също и обратното: че никой от засегнатите субекти не трябва да бъде принуждаван към такова признаване. Това означава, че предполагаемите бащи, които желаят да оспорят бащинството на дете или да оборят правни презумпции или извършено по-рано признаване на детето (например поради нови биологически доказателства, които не са били на разположение или не са били достъпни към момента на признаването), трябва да имат възможността да го направят.<sup>200</sup>

### При опазването на семейния живот

След като веднъж е установен, семейният живот може да бъде прекъснат само при изключителни обстоятелства. Това не означава, разбира се, че Конвенцията забранява раздялата или развода. Вместо това тя поставя граници при събития, които причиняват разстройство на отношенията родител – дете. Относимата съдебна практика е разяснила различните задължения, включително позитивните, с които държавите са натоварени в това отношение. Те са предимно процедурни и се отнасят до производството, чрез което членовете на семейството се разделят, и до въпроса как се изпълняват решенията за упражняването на грижите и за личните отношения, както и до мерките, улесняващи събирането на членовете на семейството след като са били разделени.<sup>201</sup> Процедурните задължения включват и необходимостта да бъде осигурено упражняването без дискриминация на правото да се търси съдебно разглеждане на основанията за предоставянето на родителските права.<sup>202</sup>

Решенията за отнемане на деца родителите им, за настаняването извън семейството или за осиновяването им съставляват сериозна намеса в семейния живот по смисъла на чл. 8, особено когато последните им са необратими. Това обяснява защо Съдът обръща особено внимание на процеса на вземане на решения, въпреки че Конвенцията не формулира никакви конкретни процедурни изисквания. Вече е твърдо установен принципът, че родителите трябва да участват в производствата от този вид, които могат да бъдат административни или съдебни. Основното е техните интереси да бъдат надлежно взети под внимание и претеглени срещу противоположни интереси. Начинът на участието им не е фиксиран, нито степента, в която ще участват, тъй като те много ще зависят от тежестта на конкретната мярка.<sup>203</sup> Съдът ще приеме процеса на вземане на решение без участието на упражняващите грижите за непълнолетния за съобразен с чл. 8 само при изключителни обстоятелства, например когато трябва да се предприемат действия за защита на детето в спешна ситуация или защото лицата, които упражняват грижите, се считат за източник на непосредствена заплаха за него. В такива случаи обаче Съдът трябва да бъде убеден, че националните власти са имали основание да смятат, че съществуват обстоятелства, оправдаващи внезапното отнемане на дете от грижите на родителите му, без предварителен контакт или консултиране. При решаването на делото особена тежест ще бъде придадена на въпроса дали държавата е извършила оценка на въздействието на предложената мярка за закрила върху родителите и детето и дали са били проучени възможни алтернативи.<sup>204</sup> Във всеки случай ръководният

<sup>197</sup> *Marckx*.

<sup>198</sup> *Yousef v. the Netherlands*.

<sup>199</sup> *X, Y and Z v. the United Kingdom* [GC].

<sup>200</sup> Заченато чрез изкуствено осеменяване със сперма от донор [Бел.прев.]

<sup>201</sup> *Phinikaridou v. Cyprus*; *Shofman v. Russia*.

<sup>202</sup> *Olsson*.

<sup>203</sup> *Zaunegger v. Germany*.

<sup>204</sup> *Sahin v. Germany* [GC].

<sup>205</sup> *Venema v. the Netherlands*.



## ЗАЩИТА НА ПРАВОТО НА ЗАЧИТАНЕ НА ЛИЧНИЯ И СЕМЕЙНИЯ ЖИВОТ

принцип е, че на решенията за настаняване на дете извън семейството следва да се гледа като на временни мерки, които трябва да бъдат прекратени веднага щом го позволят обстоятелствата, както и че всяка мярка за временно настаняване на детето за отглеждане трябва да съответства на крайната цел биологичният родител и детето да се съберат отново. Позитивното задължение да се предприемат мерки за улесняване на събирането на семейството, веднага щом това стане разумно осъществимо, ще започне да тежи върху компетентните власти с нарастваща сила от започването на периода на настаняването на детето, като винаги е подчинено на необходимостта да бъде балансирано със задължението да се преценят най-добрите интереси на детето.<sup>205</sup>

Позитивното задължение за запазване на семейния живот включва и задължението да се улесняват контактите с братя или сестри, които са били разделени със съдебно решение. Това е още по-вярно когато решението е било взето от националната юрисдикция по нейна собствена инициатива. По делото *Mustafa and Armagan Akin* Съдът е отбелязал, че поддържането на връзките между децата е прекалено важно и обективно, за да бъде оставено на усмотрението на родителите, особено при наличието на ясни индикации, че с поведението си единият от родителите създава обструкции. И накрая, липсата на мотиви на решенията на националните съдилища (включително на Касационния съд) по въпроса защо братята или сестрите трябва да бъдат разделени и защо пожеланото от молителите уреждане на контактите е било отхвърлено, заедно с неспособността на сезираните със случая съдии да намерят подходящо алтернативно уреждане на въпроса, за да гарантират, че братята и сестрите ще се виждат редовно, са довели Съда до констатация за нарушение на чл. 8. При решаването на делото Съдът е подчертал не само че в производствата относно упражняването на родителските права първостепенно значение трябва да се отдава на най-добрия интерес на детето, но също и че децата трябва да бъдат изслушани:

Съдът отбелязва, че Йодемешкият съд не само не е потвърдил мнението на децата, но и не е основал решението си на каквито и да било доказателства, като психологически и други експертизи, макар да е бил информиран от жалбоподателите, че положението им причинява психологически проблеми.

Неизпълнението на съдебни решения, предоставящи упражняването на родителските права или уреждащи личните отношения, също могат да привлекат международната отговорност на държавата. Типичната ситуация се създава, когато един от родителите или баба и дядо възразяват срещу упражняването на такова право от другия родител и държавата не осигурява изпълнението на съдебното решение. Позицията на Съда в това отношение е доста умерена: макар да признава наличието на позитивно задължение, възложено на държавите, той счита, че то не е абсолютно и, по-специално, че то трябва да се балансира с "висшия интерес на детето" и неговите права по чл. 8. При всички положения, ако националните власти са направили необходимия минимум, който разумно може да се иска при специфичните обстоятелствена всеки отделен случай, за да осигурят съдействието на родителите при изпълнението на решението, Съдът не е намирал нарушение на чл. 8. Във всички споменати по-горе ситуации особена тежест се придава на времеви елемент, тъй като последиците на забавянето са необратимиза заинтересуваните лица,<sup>206</sup> особено когато то е съчетано с липса на възможности членовете на семейството да подхранват връзката си, например поради липсата на сериозни и постоянни усилия от страна на социалните служби да спомогат за събирането или поради ограничения, наложени на правото на достъп на родителя. Това може да бъде показателно за намерения на националните органи да засилят връзката на детето по-скоро с упражняващите заместващите грижи, отколкото със семейството, от което то произхожда, което е в очевиден контраст с позитивните задължения, произтичащи от чл. 8.<sup>207</sup> Обратно, след изтичането на значителен период от време от момента на раздялата, интересът на детето фактическото му семейно положение да не бъде още веднъж променено може да вземе връх над интересите на родителите семейството да се събере отново.<sup>208</sup>

Държавите са задължени да опазват семейния живот винаги, когато чл. 8 е приложим: по делото *Moretti and Benedetti* Съдът е намерил нарушение на позитивното задължение на държавата, тъй като искането на жалбоподателите да бъде постановено решение за специално осиновяване на детето, настанено при тях в качеството им на приемно семейство веднага след раждането му, за период от пет месеца, не е било разгледано внимателно и експедитивно, преди бебето да бъде обявено за свободно за осиновяване и да бъде избрана друга двойка. Като са признали, че задачата на Съда не е да замести със своята собствена преценка тази на националните власти, що се отнася до мерките, които е трябвало да се вземат, за да се осигури благосъстоянието на детето, страсбургските съдии са отбелязали, че слабостите в националното производство са имали пряко въздействие върху семейния живот на жалбоподателите.

Позитиви задължения съществуват често и в случаи по чл. 8, свързани с международното отвлечение на деца и в ситуации, касаещи имигранти. В светлината на тяхното обезпокояващо нарастване, както и на комплексните последици, които имат, включително и в международноправна перспектива, те са разгледани в Част IV по-долу, на стр.52.

### При защитата от външни заплахи

Член 8 съдържа задължение за властите да осигурят на личния и семейния живот на индивидите защитата, от която се нуждаят, дори и когато потенциалните заплахи идват отвътре в семейството и следователно могат да бъдат погледнати като представляващи "лична работа".<sup>209</sup> По делото *Bevacqua and S.* жалбоподателите са се оплакали, че българските власти не са

<sup>205</sup> *K. and T. v. Finland* [GC].

<sup>206</sup> *Pawlik v. Poland; Zwadka v. Poland; Bove v. Italy; Reigato Ramos v. Portugal.*

<sup>207</sup> *R. v. Finland.*

<sup>208</sup> *K.A.*

<sup>209</sup> *E.S. and others v. Slovakia.*

## СЪВЕТ НА ЕВРОПА, НАРЪЧНИЦИ ПО ПРАВТА НА ЧОВЕКА

осигурили зачитането на техния личен и семеен живот в трудното положение, създадо се в резултат на развода на г-жа Бевакуа със съпруга ѝ, който е имал насилническо поведение и чиято невъздържаност е нараснала веднага след като жалбоподателката е отправила срещу него обвинения в насилнически действия. Съдът е подчертал, че приемането на спора за "лична работа" е било несъвместимо със задължението на властите да защитят семейния живот на жалбоподателите. Пропускът на националните съдилища да определят без забавяне привременни мерки относно упражняването на родителските права в ситуация, която преди всичко е имала вредно въздействие върху благосъстоянието на детето, както и недостатъчните мерки, взети в отговор на поведението на бившия съпруг на жалбоподателката, са довели до заключението за нарушение на чл.8 от гледна точка на семейния живот.

Съдът е разгледал заедно отнасящите се до личния и семейния живот аспекти на чл. 8 по делото *Av. Croatia*, по което той е намерил нарушение на чл. 8 от гледна точка на личния и семейния живот, тъй като националните власти не са приложили много от мерките, разпоредени от съдилищата в рамките на множество наказателни производства, за да защитят жалбоподателката от съпруга ѝ (ветеран, страдащ от пост-травматично стресово разстройство, параноя, мъчително безпокойство и епилепсия) или да се занимават с неговите психиатрични проблеми, които явно са били причината за насилническото му поведение. Отказът на националните съдилища да постановят нова защитна мярка, която да попречи на бившия ѝ съпруг да я дебне и тормози, с мотива, че не е доказала непосредствен риск за живота си, също е бил приет за съставляващ нарушение на въпросната разпоредба. Пропускът на властите да осигурят задържане за психиатрично лечение на проявяващи насилие членове на семейството е бил приет за съставляващ нарушение на Конвенцията и по делото *Hajduović*, където жалбоподателката, заедно с детето си, е потърсила убежище в кризисен център, след като е била нападната публично и заплашена със смърт от бившия ѝ съпруг. След освобождаването на последния от болницата, без да е преминал изискваното лечение, заплахите са били подновени. По-късно националните съдилища са отхвърлили оплакването на жалбоподателката от пропускателна мъжът да бъде лекуван в болница. Съдът, като е подчертал отново позицията си, че Словакия има задължението да защитава физическия и психологически интегритет на лицата, особено на онези, които са в уязвимо положение, е намерил нарушение на чл. 8 от гледна точка както на личния, така и на семейния живот: макар бившият съпруг на жалбоподателката да не я е нападнал действително след освобождаването му от болницата, страхът ѝ, че е възможно заплахите му да бъдат осъществени, е бил основателен и властите не са изпълнили задължението си да осигурят задържането му за психиатрично лечение.

Като счита, че поради анонимния му характер интернет може лесно да бъде използван за престъпни цели, и като има предвид какво зло е сексуалната злоупотреба с деца, Съдът е изяснил, че едно от позитивните задължения на държавата по чл. 8 е да разполага със система за защита на непълнолетните от опасността да станат прицел на педофили чрез уебпространството. По делото *K.U. v. Finland* той е заключил, че държавата не е успяла да защити личния живот на жалбоподателя, тъй като, при липсата на правна рамка, примиряваща конфиденциалността на доставчиците на интернет услуги с предотвратяването на безредици или престъпления и със защитата на правата на индивида, тя е дала предимство на личния характер на услугата пред физическото и морално благосъстояние на малолетния.

### При защитата на жилището

Съдът е бил сезиран да се произнесе по сравнително малък брой оплаквания, свързани с пропуск на властите да изпълнят позитивните задължения, произтичащи от чл. 8 от Конвенцията по отношение на "жилището". В повечето случаи оплакванията са касаели накърняване на правото на жилище на дадено лице от други частни лица или от длъжностни лица. Що се отнася до вмешателството спрямо нечие жилище от страна на властите, становището на Съда е ясно: неговата компетентност не включва разглеждане на националното законодателство и политика абстрактно, дори и когато прилагането им би попречило на традиционния начин на живот на лица, принадлежащи към етническо малцинство.<sup>210</sup> Като естествена последица от това може да се твърди, че държавите не са длъжни да прилагат определена политика относно жилищното устройство. Съдът обаче, когато е разглеждал дела, свързани с намеса на трети лица при ползването от дадено лице на жилището му, е имал възможността да идентифицира следните ситуации като способни да доведат до нарушение на позитивните задължения, които се съдържат в чл. 8. Това са:

- ❖ Небрежно прилагане на закона. По делото *Novoseletskiy* Съдът не е бил убеден, че националните юрисдикции, натоварени със случая, са използвали всички средства, които са имали на разположение, за да защитят личния и семейния живот на жалбоподателя в течение на продължилото три години производство относно правото му на стопанисване. На Съда е направил особено впечатление фактът, че националните съдилища са отхвърлили иска на жалбоподателя за обезщетение за вредис мотива, че "обезщетение за неимуществени вреди в споровете между наемодател и наемател не е предвидено от закона", докато претенцията на жалбоподателя е надхвърляла строго наемните отношения, тъй като той е поискал съдилищата да разгледат загубата, която е претърпял в резултат на продължителната невъзможност да обитава апартамента си. При задълбоченото изследване на решенията на националните власти Съдът е намерил също така, че националният съд не е обсъдил законността на предоставянето на апартамента на разположение на трети лица, в отсъствие на жалбоподателя, въпреки че значението на този въпрос е било ясно и неоспоримо, нито пък прокуратурата е провила какъвто и да било интерес към въпроса.
- ❖ Продължително и неоправдано забавяне при принудителното изпълнение на съдебно решение, отнасящо се до правото на собственост или владение. По делото *Surugiu* Съдът е намерил за особено впечатляващ факта, че едва година и

<sup>210</sup> Chapman.

## ЗАЩИТА НА ПРАВОТО НА ЗАЧИТАНЕ НА ЛИЧНИЯ И СЕМЕЙНИЯ ЖИВОТ

половина след отмяната на титула на трето лице, му е било наложено административно наказание, докато правото на жалбоподателя да ползва необезпокоявано жилището си явно е било нарушавано ежедневно.

- ❖ Липсата на държавен надзор върху жилищни фондове, уредени в националното законодателство. В цитираното по-горе *Novoseletskiy* жалбоподателят в крайна сметка си е възстановил апартамент, който е бил негоден за човешко обитаване. Органът, натоварен с владението и управлението на държавните жилищни фондове, нито е предприел колкото е възможно по-бързо ремонтните работи, необходими за поправяне на щетите, нито е направил стъпки, за да установи какво се е случило и да преследва лицата, отговорни за сериозното увреждане на част от жилищния фонд.

По делото *Moreno Gómez* жалбоподателката, за разлика от *López Ostra* и *Hatton and others*, се е оплакала, че правото ѝ на зачитане на нейното жилище е било нарушено поради това, че властите са останали пасивни по отношение на сериозните неудобства, причинявани на жилището ѝ от постоянния нощен шум, предизвикан от близките нощни клубове. Бездействието е причинявало, в течение на много години, сериозно разстройство на съня на жалбоподателката. Тук Съдът не само е намерил нарушение на чл. 8, но е изразил и принципната позиция, че правото на зачитане на жилището на дадено лице, както то е защитено от чл. 8, трябва да се разбира като "не просто правото на действителното физическо пространство, но също и на спокойното ползване на това пространство", което може да бъде възпрепятствано не само от конкретни или физически посещения, но също и от шум, емисии, мириса или други форми на намеса. Съдът е отбелязал, че нощните клубове са получили разрешения от общината въпреки експертно становище, което тя е възложила и чиито заключения са били, че е налице положение на "акустично насищане", създадено от ниво на шума, значително надхвърлящо законовите граници. Поради това той е намерил нарушение от страна на общината на позитивните задължения, произтичащи от чл. 8 на Конвенцията.

Но усилията, които се изискват от договарящите държави, за да изпълнят позитивните си задължения, зависят много от специфичните обстоятелства на случая. Следователно е трудно да се определи праг, валиден за всички ситуации. Продължителността във времето и интензивният на излагането на шум или мизантропията са се оказали решаващи при определянето на отговорността на държавата, като са взимали превес над съображения за сложност на случая, например свързана с въпроси на инфраструктурата и намирането на баланс между еднакво важни интереси, като тези на ползвателите на пътищата или на жителите на определен градски район.<sup>211</sup>

През 2005 г., по важно дело, касаещо ромите,<sup>212</sup> Съдът е разгледал условията на живот на жалбоподателите през призмата на понятията за личен живот, семеен живот и жилище и е намерил Румъния в нарушение на чл. 8, наред с други разпоредби, за пропускане да раздаде правосъдие във връзка с насилническо нападение. Случаят се отнася за убийството от тълпа хора (сред които е имало и членове на местната полиция) на трима роми, а след това и разрушаването на четиринадесет ромски къщи и имущество, както и с унижителните обстоятелства, при които жертвите са били принудени да живеят след инцидента. Изгонени от селото и жилищата си, жалбоподателите са били заставени да живеят, и някои от тях все още са живеели, натясно и в неподходящи условия (мазета, курници и обори) и често са сменяли местоживеенето си, нанасяйки се при приятели или роднини при условия на изключителна пренаселеност.

При преценката дали националните власти са предприели адекватни мерки, за да прекратят нарушенията на правата на жалбоподателите, Съдът е отбелязал, наред с другото, че

- ❖ Въпреки участието на държавни служители в изгарянето на къщите на жалбоподателите, прокуратурата не е започнала наказателно производство срещу тях, като по този начин е попречила на националните съдилища да установят отговорността на тези длъжностни лица и да ги накажат;
- ❖ националните съдилища дълги години са отказвали да присъдят обезщетение за имуществени вреди вследствие на разрушаването на вещите и мебелите на жалбоподателите;
- ❖ едва десет години след събитията е било присъдено обезщетение за разрушените къщи, но не и за вещите;
- ❖ в присъдата по наказателното дело срещу обвинените съселани са били направени дискриминационни забележки относно ромския произход на жалбоподателите;
- ❖ исконите на жалбоподателите за обезщетение за неимуществени вреди също са били отхвърлени на първа инстанция, като гражданските съдилища са приели, че събитията – изгарянето на къщите им и убийството на членове на семействата им – не са били от такова естество, че да причинят каквито и да било нематериални вреди;
- ❖ като е разглеждал искането на една жалбоподателка за присъждане на сума за издръжката на малолетното ѝ дете, чийто баща е изгорял жив по време на инцидента, окръжният съд е присъдил сума, равна на ¼ от минималната работна заплата, и е решил да намали тази сума наполовина с мотива, че починалите жертви са предизвикали престъплението;
- ❖ три къщи не са били построени отново, а наново построените от властите къщи са били негодни за обитаване;
- ❖ повечето жалбоподатели не са се завърнали в селото си и са живеели разпръснати из Румъния и Европа.

Съдът е изразил мнението, че тези елементи, взети в съвкупността им, показват общо отношение от страна на румънските власти, което е затвърдило чувството на несигурност на жалбоподателите след размирицата и е засегнало правата им на зачитане на техния личен и семеен живот и на жилищата им. Като е взел под внимание прякото въздействие на действията на държавни служители върху правата на жалбоподателите, Съдът е приел, че отговорността на правителството е ангажирана по отношение на по-нататъшните условия на живот на жалбоподателите. Съдът е заключил, че отношението и повтарящите се неуспехи на властите да сложат край на нарушенията на правата на жалбоподателите съставляват сериозно нарушение на чл. 8 от продължаващо естество.

<sup>211</sup> *Deés v. Hungary*.

<sup>212</sup> *Moldovan and others*.

## СЪВЕТ НА ЕВРОПА, НАРЪЧНИЦИ ПО ПРАВАТА НА ЧОВЕКА

### При защитата на кореспонденцията

Свойствено на правото на задържаните лица на зачитане на кореспонденцията им, както го гарантира чл. 8 от Конвенцията, е правото да бъдат снабдявани с необходимите материали за писане. Това правило е било установено съвсем ясно по делото *Cotlet*, представило на вниманието на Съда ситуация, в която задържан е имал право на два безплатни пощенски плика месечно – количество, което се е оказало недостатъчно за нуждите на кореспонденцията му със Съда в Страсбург. В действителност Съдът е получил няколко писма, в които жалбоподателят е обяснявал трудностите, с които се сблъсква, за да получи пликове от други затворници. Съдът, в светлината на конкретните обстоятелства, илюстрирани по-горе, и като е взел предвид, че жалбоподателят е направил множество искания, които систематически са били отхвърляни, е приел, че властите не са изпълнили позитивното си задължение да снабдят жалбоподателя с всички материали, необходими му за да кореспондира със Съда, като по този начин са нарушили чл. 8. Това обаче не означава, че на задържаните е дадено неограничено право да имат достъп до избор на материали за писане или че всички разходи за кореспонденцията на затворниците трябва да се поемат от държавата. Но ограниченията не трябва да бъдат такива, че да възпрепятстват на практика правото на кореспонденция. Позитивните задължения обхващат и предотвратяването на разкриване на тайната на такива лични комуникации.<sup>213</sup>

---

<sup>213</sup> *Craici v. Italy* (no. 2).

## Част IV – Подбрани проблемни области

Тази част предлага преглед на приложението на чл. 8 в три проблемни области, а именно околната среда, международното отвлечане на деца и имиграцията. Те са подбрани, защото предизвикват у Съда нарастваща загриженост, поради увеличаващия се брой на относимите случаи, представени на вниманието му.

### Защитата на околната среда по Конвенцията

#### Член 8 и правото на околна среда

Позоваване на чл. 8 е правено в разнообразни случаи, свързани със загрижеността относно околната среда, но той не е нарушен всякога когато е настъпило влошаване на екологичните фактори: право на запазване на природата като такова не е включено сред правата и свободите, гарантирани от Конвенцията. По делото *Kyrtatos* Съдът е отбелязал, че

нито чл. 8, нито която и да било от другите разпоредби на Конвенцията са замислени специфично, за да предоставят обща защита на околната среда като такава; в тази насока други международни актове и националното законодателство са по-относими към разглеждането на въпросния специален аспект.

Тази все още е валидна позиция сочи, че когато се обсъжда защитата по Конвенцията на правата на лицата на определена околна среда, се възприема предпазлив подход. Анализът на съдебната практика по този въпрос показва, от една страна и на първо място, че защитата на околната среда представлява общ интерес, който следователно може да оправдае намеса при упражняването на някои права и свободи, гарантирани от Конвенцията. От друга страна обаче, тя представлява индивидуален интерес, пораждащ ситуации, в които гаранциите на Конвенцията, установени най-вече в чл. 8, са били нарушени поради лоши екологични условия.

По отношение на първия аспект Съдът приема, че държавите се ползват с широка свобода на преценка, когато определят баланса между изискванията на общия интерес на населението и тези на защитата на основните права на индивида. На националните власти не се налага да сочат “достатъчни” съображения, предполагащи практическата липса на по-малко засягаща правата средства, чрез които може да се постигне легитимната цел. Следователно колективният интерес, свързан с околната среда, представлява легитимна цел, оправдаваща индивидуални ограничения на правата, гарантирани от чл. 8. По делото *Buckle* жалбоподателката – британска гражданка от ромски произход, е живееела с трите си деца в каравани, паркирани на собствената ѝ земя. Тъй като семейството на сестрата на жалбоподателката е получило по отношение на намиращ се наблизо имот лично, временно разрешение за проектиране за едно жилище, състоящо се от две каравани, жалбоподателката е подала до кметството ретроактивно искане за разрешение за проектирането отношение на трите каравани на своя имот. Искането ѝ е било отхвърлено с мотива, наред с други, че планираното използване на земята би накърнило селския и открит характер на пейзажа, противно на целта на местния устройствен план, която е да защити околността от строителство, освен крайно необходимото. Като е отбелязал, че устройствените планове на градовете и селата са свързани с упражняването на дискреционни правомощия в изпълнение на политики, приети в интерес на общността, Съдът е признал, че в касаещи устройството на територията случаи националните власти се ползват с широка свобода на преценка при определянето на най-добрата устройствена политика или най-подходящата индивидуална мярка, измежду множество местни фактори, присъщи на избора и прилагането на устройствени политики.

#### Член 8 и правото на здравословна околна среда

В Конвенцията не съществува изрично право на чиста и тиха околна среда, но когато дадено лице е пряко и сериозно засегнато от шум или друго замърсяване, може да се постави проблем по чл. 8. За да стане това, намесата трябва да засяга директно жилището на жалбоподателя, семейния или личния му живот. По делото *Fadeyeva* Съдът е припомнил позицията си, че вредните въздействия на замърсяването на околната среда трябва да достигат известно минимално ниво, за да попаднат в приложното поле на чл. 8. Преценката за този минимум е относителна и се влияе много от конкретните факти, като зависи от интензивността и продължителността на намесата и нейните физически или психически въздействия. Общото състояние на околната среда също трябва да се вземе предвид. Няма да е налице защитимо оплакване по чл. 8, ако вредата, която е негов предмет, е пренебрежима в сравнение с екологичните рискове, присъщи на живота във всеки модерен град. Следователно, за да попаднат в хипотезата на чл. 8, при оплакванията от касаещи околната среда нередности трябва да се докаже, първо, че е осъществена действителна намеса в личната сфера на жалбоподателя, и второ, че нивото на сериозност е достигнато. По делото *Moreno Gómez* жалбоподателката е твърдяла нарушение на правото на зачитане на личния живот, тъй като правото ѝ да спи през нощта е било засягано в течение на години вследствие на бездействието на общинските власти на Валенсия, които не са прекратили нощното обезпокояване. Съдът е взел под внимание, че жалбоподателката живее в район, който безспорно е бил подлаган на смущения нощно време, особено през уикендите, и е отбелязал, че общината е толерирала и дори е допринесла за постоянното пренебрегване на установените от самата нея правила, чрез надхвърляща разрешените нивасила на нощния шум, която е нарушавала спокойствието на жалбоподателката по време на ежедневието ѝ. Той е заключил, че Испания не е изпълнила позитивното си задължение да гарантира правото на жалбоподателката на зачитане на жилището ѝ и личния ѝ живот, в нарушение на чл. 8 от Конвенцията.

Общото влошаване на околната среда не е достатъчно само по себе си, за да ангажира отговорността на държавата по чл. 8. По делото *Kyrtatos*, което се отнася за несъобразяването на властите с две съдебни решения, отменящи две строителни

## СЪВЕТ НА ЕВРОПА, НАРЪЧНИЦИ ПО ПРАВАТА НА ЧОВЕКА

разрешения за издигане на сгради близо до имота на жалбоподателите, като по този начин според тях е било причинено разрушаването на тяхната физическа околна среда и е бил засегнат животът им, Съдът е разграничил два аспекта. Като е отхвърлил довода, че строителството е унищожило мочурището, с което граничи техният имот, и че местността, в която се намира жилището им, е загубила цялата си природна красота, той е посочил, че тежкото замърсяване на околната среда може да засегне благосъстоянието на хората и да им попречи да ползват жилищата си по такъв начин, че да навреди на техния личен и семеен живот, дори и без да съществува сериозна опасност за здравето им. За да влезе в действие чл. 8 обаче, трябва да са налице вредни последици за личната или семейна сфера на дадено лице: при конкретните обстоятелства Съдът е намерил, че обезпокояването в околността на имота на жалбоподателите вследствие на застрояването на района не е достигнало достатъчна степен на сериозност, за да бъде взето под внимание от гледна точка на чл. 8.<sup>214</sup>

Отказът на националните власти да се съобразят със съдебните решения, защитаващи правото на жалбоподателите на зачитане на техния личен и семеен живот, може да доведе до отговорност по чл. 8, защото лишава процедурните гаранции, охраняващи жалбоподателите, от всякакъв полезен ефект. Общо взето това е билключовият въпрос по делото *Taşkın*, оплакването по което се е отнасяло до дейността на дружество с ограничена отговорност, на което е било дадено разрешение да експлоатира златна мина, като използва свързана с отроватехнология. Нарушение е било констатирано, тъй като решенията на административния съд, отменящи разрешението на основание рисковете за здравето и рисковете от замърсяване на подпочвените води и разрушаване на местната екосистема, не са били изпълнени вследствие на преки инструкции на Министерството на околната среда и горите.

### Прилагането на член 8 в имиграционни случаи

Прилагането на чл. 8 в имиграционни случаи е от особено значение: в последните години континентална Европа и особено нейните погранични области станаха направление на масиран наплив на икономически и принудителни имигранти, нарастващ брой от които подават жалби пред Съда във връзка със статута си, като по този начин стимулират развитието на правото относно правата на човека. Изправен пред голям брой значими дела, касаещи статуса на дългосрочно пребиваващи чужденци, Съдът постепенно признава свързаните с правата на човека последици на подобни ситуации що се отнася до приложното поле на чл. 8. Това има очевидно въздействие върху положението на законните и незаконни имигранти, които живеят в държави – членки на Съвета на Европа. Като се има предвид, че в последните години много европейски страни се опитват да ограничат не само правото на достъп, но също – и най-важно, правото на узаконяване на положението на лицата на чужда територия, позицията на Съда става от особен интерес, защото тя отразява значителните промени, които обществата преживяват поради излизането на сцената на нови актьори. При първоначалното прилагане на чл. 8 от Комисията беше ясно, че никога не може да бъде прието оплакване относно отказсемейството да се събере отново в приемащата страна, тъй като от чужденците се очакваше да установят семейния си живот у дома, вместо в приемащата страна.<sup>215</sup> С течение на годините обаче понятието за семеен живот по Конвенцията се е развило, в съответствие с характера ѝ на жив инструмент, като по този начин е обхванало много въпроси, свързани с имиграцията, които по политически съображения първоначално са били оставени извън Конвенцията.<sup>216</sup> За целите на настоящия труд бързото развитие в прилагането на понятието за семеен живот е интересно с това, че Конвенцията се превръща в инструмент за предоставяне на защита, особено на статута на дългосрочно пребиваващи, който имат имигрантите от второ поколение – т.е. или родени в европейската страна, дестинация на техните родители, или дошли в Европа като деца и незавърнали се в страните си по произход.

### Експулсиране и депортиране

Предварителното уточнение, което Съдът обикновено прави, когато разглежда имиграционни случаи, е признанието, че държавите имат, “по силата на добре установеното международно право и при спазване на задълженията им по международните договори, правото да контролират влизането, пребиваването и експулсирането на чужденци”.<sup>217</sup> Анализът на съдебната практика и по-специално на най-скорошната юриспруденция, разгледана по-долу, показва, че на практика Съдът настоява да има думата при упражняването на това право, особено когато става въпрос за пребиваване и експулсиране. През 1991 г. от Съда за първи път е било поискано да разгледа депортирането на чужденец през призмата на чл. 8.<sup>218</sup> Едва след десетилетие обаче страсбургските съдии са извели от тази разпоредба задължението на държавите да уважават исканията за събиране на семейството, направени от чужденци с живеещ в чужбина член на семейството.<sup>219</sup> Скорешни решения показват, че Съдът е навлязъл в нова фаза, предоставяйки все по-силна защита на правата на имигрантите. Началото на тази тенденция е поставено по делото *Slivenko and others* – случай, който се отнася за трудното положение на рускоезичното малцинство в прибалтийските държави. Жалбоподателите – бивш офицер от армията на Съветския съюз\* и неговото

<sup>214</sup> Неизпълнението на решение за затваряне на шумен компютърен клуб, функциониращ в съседство с апартамента на жалбоподателките, е довело до нарушение на чл. 8 по делото *Mileva and others v. Bulgaria*.

<sup>215</sup> *X and Y v. Liechtenstein* (dec.).

<sup>216</sup> Тук се има предвид правото на убежище.

<sup>217</sup> Тази стандартна формулировка е използвана за първи път по делото *Moustaquim v. Belgium*.

<sup>218</sup> *Moustaquim*. Въпреки значителния брой на присъдите на жалбоподателя, Съдът е заключил, че е налице неоправдана намеса в правото му да бъде с родителите си и с братята и сестрите си, всичките родени в Белгия. Почти едновременно с това, в *Cruz-Varas v. Sweden* Съдът е разпрострял върху експулсирането и депортирането на чужденци екстратериториалното приложение на чл. 3, прието по делото *Soering* относно екстрадицията.

<sup>219</sup> *Sen v. the Netherlands*.

\* По отношение на него жалбата е била обявена за недопустима (Бел. прев.)

## ЗАЩИТА НА ПРАВОТО НА ЗАЧИТАНЕ НА ЛИЧНИЯ И СЕМЕЙНИЯ ЖИВОТ

семеен живот, са живели в Латвия през по-голямата част от живота си. След като исканията им за право на пребиваване по силата на Руско-латвийския договор от 1994 г. за оттеглянето на войските са били отхвърлени, те са се оплакали от депортирането си пред Европейския съд. За разлика от случаите, които са достигали до Съда до този момент, въз основа на предишната, добре установена практика на Съда не е могло да се каже, че общият семеен живот на жалбоподателките е бил засегнат, тъй като цялото семейство е било депортирано. Въпреки това Съдът е заключил, че депортирането е довело до нарушение на чл. 8, защото е представлявало разпадане на личния живот и дома на жалбоподателките. Тъй като жалбоподателките

по този начин са били откъснати от страната, в която са развивали, без прекъсване от момента на раждането си, мрежата от лични, социални и икономически отношения, които формират личния живот на всяко човешко същество [...], Съдът не може да приеме друго, освен че отстраняването на жалбоподателките от Латвия е съставлявало намеса в техния "личен живот" и тяхното "жилище" по смисъла на чл. 8, параграф 1 от Конвенцията [...]. [Съществуването на "семеен живот" не може да бъде твърдено по отношение на възрастните родители на първата жалбоподателка – пълнолетни лица, които не са принадлежали към същинското семейство и за които не е доказано да са били финансово зависими членове на семейството на жалбоподателките, тъй като аргументите на жалбоподателките в това отношение не са достатъчно подкрепени.

От една страна решението е стеснило понятието за това, което винаги е било дефинирано като "същинското" семейство или "семеен ядро", съставено от съпрузите и непълнолетните им деца. От друга страна обаче, то е разширило предоставената от чл. 8 защита, така че да обхваща и цялата мрежа от социални, лични и икономически отношения, които формират живота на човека.

Възможно е заповедите за експулсиране да са се основавали само на информация, която не е била разкрита на жалбоподателя, например класифицирана като "тайна", или пък да не са подлежали на някаква форма на състезателно производство пред независим орган или съд, действително способен да изследва ефективно съображенията за насочените към експулсиране мерки и да разгледа относимите доказателства – ако е необходимо, с подходящи ограничения при използването на класифицирана информация. В такива случаи е вероятно Съдът да намери нарушение на принципа за законност, установен в първия параграф на чл. 8, тъй като законът не осигурява защита срещу произволни действия от страна на държавния орган.<sup>220</sup> Същите заключения ще бъдат направени, когато националните съдилища се ограничават до чисто формално разглеждане на решението за експулсиране на чужденец.<sup>221</sup>

### Експулсиране след присъда: "критериите *Boultif*" и тяхното развитие

В много случаи Съдът е бил сезиран с въпроса дали експулсирането и депортирането на чужденец, по-специално след осъждането му за престъпление, ще накърни семейния живот на лицето, като попречи на съвместното живеене на членовете на семейството.<sup>222</sup> До 2003 г. Съдът е имал случай да реши само ограничен брой дела, в които главната пречка за експулсиране са били трудностите за съпрузите да останат заедно и, по-специално, за съпруг и/или деца да живеят в страната по произход на другия. Възможността за изсяняване на този спорен въпрос се е представила с делото *Boultif*, по което Съдът е извялкъл ръководните принципи, които да бъдат използвани при преценката дали експулсирането на чужденец, осъден за престъпление, ще накърни правата му на семеен живот. Така наречените "критерии Бултиф" са идентифицирани от Съда като елементите, срещу които да се претегля заповедта за депортиране. Те включват:

- ❖ тежестта на престъплението;
- ❖ продължителността на престоя в приемащата страна;
- ❖ времето, изминало след извършването на престъплението, и поведението през този период;
- ❖ гражданството на различните засегнати лица;
- ❖ семейното положение на жалбоподателя;
- ❖ дали съпругът е знаел за престъплението, когато са започнали връзката;
- ❖ възрастта на децата;
- ❖ сериозността на трудностите, които съпругът има вероятност да срещне в страната по произход.

Най-напред Съдът е преценил доколко извършеното от жалбоподателя престъпление показва степента на опасността, на която са били изложени общественият ред и сигурност. В това отношение той е отбелязал, че преди да започне да изтърпява наказанието си лишаване от свобода, жалбоподателят получил професионално обучение като сервитьор и е работил като бояджия. Поведението му в затвора е било безупречно, както показва и предсрочното му освобождаване. След реинтегрирането му в обществото е работил две години, с възможност да продължи да работи. Резултатът е, че докато извършеното престъпление (грабеж и повреждане на имущество) е могло да предизвика известни страхове, че в бъдеще той може да представлява опасност за обществения ред и сигурност, на практика обстоятелствата в случая са смекчавали тези опасения. Анализът продължава с оценка на възможността на жалбоподателя и съпругата му, швейцарска гражданка, да установят семеен живот другаде. Съдът е обсъдил на първо място дали двойката може да живее заедно в Алжир (страната по произход на жалбоподателя). Въпреки че съпругата е говорела френски език и е имала телефонни контакти със свекърва си в Алжир, тя никога не е живяла там, не е имала други връзки с тази страна и не е говорела арабски език. При тези обстоятелства, следователно, не е могло разумно да се очаква тя да последва съпруга си в Алжир. Що се отнася до

<sup>220</sup>Националното законодателство е било намирано за противоречащо на върховенството на закона, ако свободата на преценка, предоставена на изпълнителната власт, е неограничена – *Musa and others v. Bulgaria*; *Lupsav. Romania*; *Kayav. Romania*; *C.G. and others v. Bulgaria*.

<sup>221</sup>*Kaushal v. Bulgaria*.

<sup>222</sup>*Moustaquim. B Cruz-Varas* Съдът е приел, че отговорността за предизвиканото разделяне не може да бъде вменена на държавата, а е на самия жалбоподател.

## СЪВЕТ НА ЕВРОПА, НАРЪЧНИЦИ ПО ПРАВАТА НА ЧОВЕКА

алтернативата да живеят другаде, по-специално в Италия, където жалбоподателят е пребивавал преди да влезе в Швейцария и където е живеел, макар и не законно, по време на разглеждането на делото в Страсбург, Съдът е приел, че не е било установено както жалбоподателят, така и съпругата да могат да получат разрешение да пребивават там законно и, следователно, да водят там семейния си живот. Поради това Съдът е заключил, че на жалбоподателя е била създадена сериозна пречка да установи семеен живот, тъй като за него е било практически невъзможно да води семейния си живот извън Швейцария, въпреки че към момента, когато властите са му отказали да остане в страната, той е представлявал относително ограничена опасност за обществения ред. Следователно решението на швейцарските власти е съставлявало несъразмерна намеса в семейния живот на жалбоподателя, която е нарушила чл. 8 от Конвенцията.

Ако семейната ситуация се промени в периода между заповедта за експулсиране/забрана и решаването на делото от Съда в Страсбург, Съдът ще направи преценката си в светлината на положението към момента на влизане на заповедта в сила. По делото *Олиг* Съдът не е приел, че експулсирането на жалбоподателя – турски гражданин, осъден за грабеж, е нарушило чл. 8, тъй като се е убедил, че той, неговата партньорка (британка) и техните много малки деца са могли всички да се установят в Турция без изключителни трудности. В това отношение, въпреки че Съдът

не би искал да подценява практическите трудности, с които преместването в Турция е свързано за жалбоподателя или за партньорката му, не са представени доказателства, които да показват, че за тях би било невъзможно или изключително трудно да го направят.

По делото *Отюджиджобаче* Съдът е отбелязал, че

съпругата на жалбоподателя е била пълнолетна, когато е напуснала Нигерия, и следователно е вероятно да бъде в състояние да се приспособи отново към живота там, ако трябва да се върне да живее с жалбоподателя. Тя обаче е живяла в Обединеното кралство двадесет и четири години и връзките ѝ с Обединеното кралство са силни. Двете ѝ най-малки деца са родени в Обединеното кралство и са живели там през целия си живот. Те не са на възраст, в която биха се приспособили, и вероятно биха срещнали значителни трудности, ако трябва да се преместят в Нигерия. За най-голямото дете на практика би било невъзможно да се премести в Нигерия.

Експулсирането на жалбоподателя, осъден за непристойно сексуално посегателство (престъпление, което според Съда не е сред най-тежките в спектъра на сексуалните престъпления), извършено след като на жалбоподателя е било даден безсрочно разрешение за пребиваване, не може да се счита за пропорционално на преследваната легитимна цел. Мотивите следват тези, вече развити по делото *Beldjoudi*. По делото *A.W. Khan* Съдът е обяснил, че тежестта на престъплението винаги трябва да се съпоставя с цялостното поведение на жалбоподателя и с криминалното им минало – обстоятелства, които са от основно значение при установяване на риска, който субектът представлява за обществото, и на които трябва да се придава същата тежест, както и на другите критерии.

Съдебната практика относно експулсирането на чужди граждани е била преразгледана от Голямото отделение през 2006 г., по делото *Üner*. При преценката дали такова решение е нарушило правото на жалбоподателя на зачитане на семейния му живот, Голямото отделение е доразвило два от критериите, които се подразбират още в *Boultif*:

най-добрите интереси и благосъстоянието на децата, по-специално сериозността на трудностите, които деца на жалбоподателя е вероятно да срещнат в страната, в която той трябва да бъде експулиран; здравината на социалните, културни и семейни връзки с приемащата страна и със страната по местоназначение.

По отношение на първия въпрос Съдът е отбелязал, че

това вече е отразено в съществуващата съдебна практика [...] и е в съответствие с Препоръка на Комитета на министрите Рес (2002) 4 за правния статут на лица, приети за събиране на семейството.<sup>223</sup>

По отношение на втория въпрос,

въпреки че жалбоподателят по делото *Boultif* вече е бил пълнолетен, когато е влязъл в Швейцария, Съдът е приел “критериите Бултиф” за приложими на още по-голямо основание (à plus forte raison) към дела относно жалбоподателя, които са родени в приемащата страна или които са се преместили там на ранна възраст.

Основанията за такъв подход лежат в предположението, че колкото по-дълго лицето е пребивавало в дадена държава, толкова по-здрави са връзките му с тази държава и по-слаби с онази, на която е гражданин, особено когато жалбоподателят е пристигнал в ранното си детство и е получил образованието си там. Поради това е било прието за необходимо да се осигури по-силна защита на личния живот, особено като се има предвид, че не всички имигранти, независимо от колко време живеят в приемащата страна, непременно имат семеен живот по смисъла на чл. 8. В зависимост от конкретните обстоятелства в случая, следователно, Съдът би могъл да се съсредоточи и върху индивидуалната социална идентичност на установилите се имигранти, за да прецени дали експулсирането след осъждането им за престъпление е съобразно с Конвенцията.

В друго решение на Голямото отделение<sup>224</sup> Съдът е доразвил въпроса и е отбелязал, че

докато критериите, които се очертават от практиката му и са изяснени в решенията *Boultif* и *Üner*, са предназначени да улеснят прилагането на чл. 8 от националните съдилища в касаещи експулсиране случаи, тежестта, която трябва да се придава на съответните критерии, неизбежно ще варира в съответствие със специфичните обстоятелства на всеки отделен случай [...] В случай като настоящия, в който подлежащото на експулсиране лице е млад пълнолетен, който още

<sup>223</sup> Парламентарната асамблея на Съвета на Европа е препоръчала Комитетът на министрите да прикани държавите-членки, *inter alia*, да гарантират, че дългосрочните имигранти, които са родени или отглеждани в приемащата държава, не могат да бъдат експулсирани при никакви обстоятелства. Съдът в Страсбурге отхвърлил идеята за абсолютна защита, като е приел, че по чл. 8 трябва да се прави баланс, но е подчертал нуждата от надлежна преценка на специалното положение на онези, които са били в приемащата държава още от детството си.

<sup>224</sup> *Maslov. Austria* [GC].



## ЗАЩИТА НА ПРАВОТО НА ЗАЧИТАНЕ НА ЛИЧНИЯ И СЕМЕЙНИЯ ЖИВОТ

не е създал собствено семейство, релевантните критерии са: естеството и тежестта на престъплението, извършено от жалбоподателя; продължителността на пребиваването на жалбоподателя в страната, от която подлежи на експулсиране; времето, изминало от извършването на престъплението, и поведението на жалбоподателя през този период; здравината на социалните, културни и семейни връзки с приемащата страна и със страната по местоназначение.<sup>225</sup>

В разглеждания случай жалбоподателят е влязъл в Австрия законно, на 6-годишна възраст. Бил е експулсиран след като е изтърпял малко по-малко от 3 години лишаване от свобода. Макар да е подчертал значението, отдавано на ниската възраст, на която жалбоподателят е извършил престъпленията (между 14 и 15-годишен), и на тяхното несвързано с насилие естество, Съдът е разгледал в подробности всичките приложими критерии, преди да заключи, че

налагането на забрана за пребиваване, макар и с ограничен срок, е било непропорционално на преследваната легитимна цел, „предотвратяване на безредици или престъпления“.

Ако има категорични доказателства за примерно поведение на жалбоподателя, насочено към поправка и реинтегриране в обществото след престъпление, което е извършил като непълнолетен, Съдът ще изисква от държавата да изложи убедителни аргументи, подкрепящи твърдението ѝ, че може разумно да се очаква жалбоподателят да предизвика безредици или да се заеме с престъпна дейност, които да правят депортирането необходимо в едно демократично общество.<sup>226</sup>

От цитираните по-горе дела става ясно, че при преценката дали депортирането или забраната за пребиваване на извършило престъпление лице е съобразна с Конвенцията, трябва да се отдаде дължимото внимание на всички елементи и да се постигне справедлив баланс. Решението, в крайна сметка, се влияе много от конкретните факти. Например по делото *Benhebbat* твърдението на жалбоподателя е било отхвърлено, тъй като Съдът е намерил, че мярката, от която той се оплаква, е била пропорционална на преследваните цели. И наистина, жалбоподателят е бил тежък рецидивист, който през период от 8 години е осъден на близо 7 години лишаване от свобода. Макар да е пристигнал във Франция, когато е бил на две години, и да е живял, работил и получил образованието си там, като е създал повечето от социалните си и семейни връзки, и не е имал други връзки със страната по произход, освен гражданството си, Съдът е приел, че отношенията между пълнолетни не се обхващат непременно от чл. 8 на Конвенцията, освен ако има доказателства за допълнителни форми на зависимост, извън нормалните емоционални връзки. Въпреки здравината на връзките на жалбоподателя с приемащата страна, като е взел предвид временния характер на мярката и тежестта на извършените престъпления (трафик на наркотици), Съдът е заключил, че наложената му временна забрана за пребиваване с основание може да се счита за необходима за предотвратяването на безредици или престъпления. По подобен начин, по делото *Grant*, макар че престъпленията, извършени от жалбоподателя като пълнолетен, не са били особено сериозни, Съдът е придал значителна тежест на факта, че той е показал сериозна тенденция към извършване на престъпления. Обратно, по делото *Nunez* Съдът е дал значително предимство на благосъстоянието на децата, като е намерил, че ако жалбоподателката бъде експулсирана и ѝ бъде забранено да влиза в страната за две години, ще бъде извършено нарушение на чл. 8. Там случаят се отнася за гражданка на Доминиканската република, която е влязла в Норвегия на 22-годишна възраст. По-късно експулсирана, тя е нарушила двегодишната забрана за повторно влизане, като се е върнала в Норвегия след четири месеца. За да влезе отново в страната, умишлено е дала заблуждаваща информация относно самоличността си, предишното си пребиваване в Норвегия и предишните си осъждания и така е успяла да се сдобие с разрешения за пребиваване и работа, на каквито не е имала право. Тя е живеела и работела в Норвегия незаконно, след повторното влизане в страната, и следователно не е могла разумно да очаква да остане законно там. В Норвегия е имала връзка с друг гражданин на Доминиканската република и е родила две деца. Като е изследвал най-добрия интерес на децата на жалбоподателката, Съдът е отбелязал, че предимно г-жа Нунез е била тази, която се е грижела за тях от раждането им до 2007 г., когато родителските права са били предоставени на баща им. Освен това, съгласно решенията на националните съдилища, децата са щели да останат в Норвегия, където са живели през целия си живот и където е живеел баща им – установил се имигрант. В допълнение на това, децата със сигурност са страдали в резултат на раздялата на родителите им, както и от преместването от дома на майка им в този на баща им и от заплахата майка им да бъде експулсирана. Следователно за тях е щяло да бъде трудно да разберат причините, поради които биха били разделени от майка си. Освен това, макар г-жа Нунез да е признала пред полицията, че е влязла в Норвегия незаконно, властите са разпоредили експулсирането ѝ почти четири години по-късно, което не може да се счита за бърз и ефикасен имиграционен контрол. С оглед на продължителната и силна връзка на децата с майка им, решението за предоставяне на родителските права на баща им, стреса, който са преживели, и дългото време, което е трябвало на властите, за да решат да експулсират г-жа Нунез и да ѝ забранят да влиза отново в страната, Съдът е заключил, че „при конкретните и изключителни обстоятелства в нейния случай“, ако г-жа Нунез бъде експулсирана и ѝ бъде забранено да влиза в страната за срок от две години, това би имало прекомерно отрицателно въздействие върху нейните деца. Следователно такова решение не би отразявало справедлив баланс между обществен интерес от осигуряване на ефективен имиграционен контрол и нуждата на г-жа Нунез да остане в Норвегия, за да продължи да осъществява лични отношения с децата си, както налага чл. 8.

### Правото на имигрантите да се съберат със семействата си

Конвенцията не включва изрично правото на събиране на семейството, нито изисква държавите да зачитат избора на брачното местоживееене, да разрешават събиране на семейства на територията си или да гарантират на лицата право да

<sup>225</sup> Възрастта на лицето, за което става въпрос, не е напълно ирелевантна при прилагането на критериите, особено когато се преценяват естеството и тежестта на престъпленията, тъй като в случаите на непълнолетни трябва да се възприеме по-снизходително отношение. Виж също *Jakupovic v. Austria*.

<sup>226</sup> A.A.\*

## СЪВЕТ НА ЕВРОПА, НАРЪЧНИЦИ ПО ПРАВАТА НА ЧОВЕКА

избират най-подходящото място, където да водят семеен живот.<sup>227</sup> При ограничен кръг обстоятелства обаче възниква задължението да се осигурят споменатите по-горе аспекти на семейния живот. Позитивното задължение на държавите да осигурят зачитане на правата на мигрантите да се съберат отново с членовете на семействата сище бъде доста строго, когато жалбоподателят може да докаже, че съществуват непреодолими обективни пречки, които не позволяват семейния живот другаде. В този контекст Съдът ще вземе предвид и причините за напускане на страната по произход или местоживееене без други членове на семейството: в общия случай бягането от война и/или търсенето убежище са се оказвали силни аргументи.<sup>228</sup> Изискванията да се докажат достатъчни независими и трайни доходи или да се поемат насъщните разходи за издръжката на членовете на семейството, с които се търси събиране, не са били приети от Съда за неразумни от гледна точка на чл. 8.<sup>229</sup>

Първото решено от Съда дело относно събирането на семейство е *Abdulaziz, Cabales and Balkandali*. Жалбата е била подадена от три мигрантки, постоянно и законно установили се в Обединеното кралство, на чиито съпрузи е било отказано разрешение да останат с тях или да се присъединят към тях Обединеното кралство, поради по-строгите имиграционни правила, въведени от Министерството на вътрешните работи по отношение на влизането и пребиваването на съпруг или годеник от мъжки пол с цел да се присъедини или да остане с партньорката си – пребиваваща в Обединеното кралство. Дотогава на такива молители от мъжки пол обикновено е било позволявано да се установят, след изтичането на определен срок. След въвеждането на новите правила обаче, разрешение за влизане или оставане обикновено би било дадено на съпрузи на граждани на Обединеното кралство на съпругите на мигранти – чужденци от мъжки пол, постоянно установени в Обединеното кралство. Основният аргумент на правителството пред Съда е бил, че тъй като и трите жалбоподателки са могли да се установят наново, заедно със съпрузите си, съответно в Португалия, Филипините и Турция, всъщност те са претендирали право да изберат страната, в която да живеят. В крайна сметка Съдът е санкционирал прилаганата от британското правителство практика, дискриминираща между съпрузи от мъжки и от женски пол, но не е намерил нарушение на самия чл. 8. Той обаче не е изключил напълно чл. 8 да може, с оглед на конкретните обстоятелствата на даден случай, да наложи на държавата задължение да позволи влизането на чужденец с цел събиране на семейство. Изглежда, следователно, че дали чл. 8 дава право на даден жалбоподател да твърди право на събиране на семейството, ще зависи от конкретните обстоятелства на случая, а именно от трудностите, с които лицата биха се сблъскали при установяване на семейния си живот извън приемащата страна.

Общо може да се каже, че Съдът винаги е бил по-склонен да защити семейните права във връзка с експулсиране/депортиране, отколкото във връзка с влизане. Така нареченият “подход на другото място” (което означава, че от семейството разумно се очаква да води семейния си живот в друга държава) е бил приложен много стриктно по делото *Gül*, което се отнася за турски гражданин, живеещ в Швейцария на хуманитарно основание. Искането на жалбоподателя за събиране с двамата му сина, които да се присъединят към него в Швейцария, е било отхвърлено – главно на основанието, че апартаментът му не е подходящ и че средствата му са недостатъчни, за да издържа семейството си. Съдът е приел, че щом е напуснал Турция, когато един от синовете му е бил само на три месеца, жалбоподателят носи лична отговорност за прекъсването на семейната връзка. Посещенията, които наскоро е направил на сина си, показват, че първоначалните му основания да иска политическо убежище вече не са валидни. Освен това, според правителството, по силата на споразумение за социално осигуряване, сключено между Швейцария и Турция, жалбоподателят може да продължи да получава обикновената си инвалидна пенсия, ако се върне у дома. Преместването на съпругата на жалбоподателя в Турция – страна, която е посещавала със съпруга си, е по-проблематично, но не е установено, че не би могла да получава нужното ѝ лечение там. Освен това, макар че жалбоподателят и съпругата му живеят законно в Швейцария, те нямат постоянно право на пребиваване. Стриктно погледнато, няма пречки, които да не им позволяват да установят семеен живот в страната си по произход, където непълнолетният им син винаги е живял. Съдът е признал, че положението на семейство Гюл е много трудно от човешка гледна точка, но е намерил, че Швейцария не е осъществила намеса в семейния живот на жалбоподателя. Следователно не е извършено нарушение на чл. 8. По делото *Ahmut*<sup>230</sup> Съдът е приел, че решението на баща да остави детето си в страната по произход, след като е уредил то да учи в училище – пансион, е показвало, че родителят е планирал пълните грижи за детето да се полагат там, и следователно отказът на националните власти да издадат на непълнолетния разрешение за пребиваване не разкрива нарушение на чл. 8. Пет години след *Gül* Съдът в Страсбург е смекчил подхода си, като е задължил договаряща държава да допусне събиране с член на семейството, живеещ в страната по произход. По делото *Sen* жалбоподателите са се оплакали от отхвърлянето на искането им за разрешение за пребиваване на тяхната дъщеря, която по този начин е била възпрепятствана да се присъедини към останалата част от семейството (родители и две други деца) в приемащата страна. Съдът е признал, че холандските власти имат позитивно задължение да разрешат на момичето да живее с родителите си на тяхната територия: въпреки че към момента на подаването на искането то е било на много ниска възраст, прекарало е целия си живот в Турция и е имало силни връзки с езиковата и културна среда на страната си, в която все още има роднини, е съществувала важна пречка останалата част от семейството да се завърне в Турция. Първите двама жалбоподатели са се установили като двойка в Холандия, където са пребивавали законно от много години, и две от трите им деца винаги са живели в Холандия и са ходели на училище там. Следователно на интереса на жалбоподателите от събиране

<sup>227</sup> *Gül v. Switzerland*.

<sup>228</sup> *Tuquabo-Tekle and others v. the Netherlands*.

<sup>229</sup> *Haydarie and others v. the Netherlands (dec.)*.

<sup>230</sup> *Ahmut v. the Netherlands*.

## ЗАЩИТА НА ПРАВОТО НА ЗАЧИТАНЕ НА ЛИЧНИЯ И СЕМЕЙНИЯ ЖИВОТ

на семейството е следвало да се даде предимство пред конкуриращия интерес на държавата от контролиране на имиграцията.

Когато се касае за семейното събиране на възрастни и деца, Европейският съд обикновено взема предвид възрастта на децата, за които става въпрос, тяхното положение в страната им по произход и степента, в която са зависими от родителите си. По делото *Tuquabo-Tekle* Съдът е намерил, че „непреодолима пречка“ за семеен живот извън приемащата страна съществува, защото майката, която е искала събиране с детето си, оставено в страната по произход, е имала и второ дете в страната по дестинация, което е било отгледано там. Като е взел предвид трудностите, които преселването на цялото семейство в страната по произход би причинило на второто дете, Съдът е намерил, че събирането на семейството в страната по дестинация би било най-подходящото разрешение за изграждането на семеен живот.

Ако бежанец или лице, нуждаещо се от международна закрила, поиска събиране на семейството, Комитетът на министрите на Съвета на Европа препоръчва искането да бъде разгледано „по позитивен, хуманен и експедитивен начин“ и да бъде установен безпристрастен и независим защитен механизъм за контрол.<sup>231</sup> Бежански програми, предписващи задължително местоживеење в определен район на страната, на основата на справедливо разпределение на бежанците в рамките на територията ѝ по икономически съображения, които са възпрепятствали значително поддържането на семейни връзки между двама бежанци, са били приети за нарушаващи правото на семеен живот по чл. 8.<sup>232</sup>

### Условия за издаване на разрешения за пребиваване и узаконяване на положението на дългосрочно незаконно пребиваващи лица: приложим ли е член 8?

Условието за издаване на разрешения за пребиваване и узаконяване на положението на дългосрочни незаконни имигранти представляват последните граници, които Съдът изследва, когато разглежда практическото прилагане на чл. 8 по отношение на имигрантите. Първото дело, по което Съдът е разширил приложението на чл. 8 в тази посока, е *Aristimuño Mendizabal*. Жалбоподателката е испанска гражданка, на която е бил даден статут на бежанец във Франция през 1976 г. По-късно този статут е бил отменен вследствие на политическите промени в нейната страна. Жалбоподателката е продължила да получава временни разрешения за пребиваване, чийто срок е варирал между няколко седмици и една година. В течение на периода от 14 години, които Съдът е трябвало да разгледа, тя е получила общо 69 подновявания. В крайна сметка ѝ е била издадена *carte de séjour*, в качеството ѝ на работеща в рамките на Общността. Оплакването, представено на вниманието на Съда, не е касало нарушение на семейния живот (съпругът ѝ, за когото се е твърдяло, че е член на терористична група на ETA, е бил екстрадиран в Испания), нито за правото да пребивава във Франция. Вместо това, то е било фокусирано върху условията за издаване на разрешение за пребиваване. През 80-те и 90-те години на XX век оплакването вероятно щеше да бъде отхвърлено като недопустимо *ratione materiae*. През 2006 г. обаче Съдът е застанал на различна позиция. Въпреки че решението припомня лаймотива му в тази материя, т.е. че чл. 8 от Конвенцията

не гарантира на заинтересуваните лица правото на определен вид разрешение за пребиваване (безсрочно, временно или друго), щом предложено от властите решение на въпроса позволява ефективно упражняване на правото им на личен и семеен живот,

Съдът е намерил, че е уместно да обсъди оплакването от гледна точка на въздействието на положението на нестабилност и неизвестност, което жалбоподателката е търпяла дълго време и което е имало значителни последици за нея в материален и психологически аспект (като случайно и несигурно наемане на работа, социални и финансови затруднения, невъзможност да започне търговска дейност). Изводите и възможното отражение на това решение са ясни, въпреки че Съдът не е направил обстоен анализ на аргументите, свързани с теста за пропорционалност, тъй като случаят е илюстрирал очевиден недостатък на френската система (отказът на *carte de séjour* бил в нарушение на правото на Общността).

По делото *Sisojeva* обаче Голямото отделение е отхвърлило твърдението, че предложението от латвийските власти начин на узаконяване – чрез подлежащи на подновяване временни разрешения за пребиваване, е бил недостатъчен.<sup>233</sup>

Член 8 не може да се тълкува в смисъл че гарантира, като такова, правото на определен тип разрешение за пребиваване. Когато националното законодателство предвижда няколко различни вида, Съдът трябва да анализира правните и практически последици от издаването на конкретното разрешение. Ако то позволява на титуляра си да пребивава на територията на приемащата страна и там да упражнява свободно правото си на зачитане на личния и семеен живот, издаването на такова разрешение представлява по принцип мярка, достатъчна за да отговори на изискванията на тази разпоредба. В подобни случаи Съдът не е овластен да се произнася дали на заинтересуваното лице трябва да се предостави един или друг конкретен правен статут, защото този избор е в изключителната компетентност на националните власти.

Потенциалът на чл. 8 да осигури право на дългосрочно незаконно пребиваващите лица положението им да бъде узаконено е подчертан по делото *Rodrigues da Silva and Hoogkamer*. В случая става въпрос за типична ситуация на незаконна имиграция: първата жалбоподателка е влязла в страната с туристическа виза, която е просрочила. След това към нея се е присъединил синът ѝ. От връзката ѝ с холандски гражданин се е родило момиченце (втората жалбоподателка). Призната от бащата, дъщерята е придобила холандско гражданство. След влошаване на отношенията, упражняването на родителските права е

<sup>231</sup>Препоръка на Комитета на министрите R (99) 23.

<sup>232</sup>*Mengsha Kimfev, Switzerland.*

<sup>\*</sup>Фр. – карта за постоянно пребиваване (Бел. прев.)

<sup>233</sup>Жалбоподателите са твърдели, че имат право на безусловни права на пребиваване, съгласно руско-латвийския договор за оттегляне на войските.

## СЪВЕТ НА ЕВРОПА, НАРЪЧНИЦИ ПО ПРАВАТА НА ЧОВЕКА

било предоставено на бащата, на базата на експертно заключение, според което за детето би било травматизиращо преживяване, ако бъде откъснато от Холандия и разделено от баща си и неговите родители. Действително, поради небрежност жалбоподателката е пропуснала да уреди положението си в течение на връзката и всичките ѝ по-нататъшни опити да получи разрешение за пребиваване са били отхвърляни на основание, че не плаща данъци и социални осигуровки, тъй като е работела незаконно. Националните съдилища са приели, че интересите на икономическото благосъстояние на страната натежават в сравнение с правото на жалбоподателката да пребивава в Холандия. Въпреки заповедта да напусне, първата жалбоподателка е продължила да живее и да работи в Холандия, като се е грижела за дъщеря си съвместно с родителите на бащата, с които се е редувала. Подала е жалба в Страсбург с оплакване, че отказът да ѝ бъде издадено разрешение за пребиваване може, наред с другото, да доведе до разделянето ѝ с нейната дъщеря и така да наруши чл. 8. Съдът е отбелязал, че фактическите грижи, които майката полага за бебето, могат да се приемат за достатъчни, за да осигурят на ситуацията защита по чл. 8, тъй като понятието за семеен живот е въпрос на съществуване, а не на формата (упражняването на родителските права). По съществуване на делото Съдът е намерил, че експулсирането на жалбоподателката би имало широкообхватни последици за нейния семеен живот с малката ѝ дъщеря (която по това време е била на три години) и очевидно в най-добрия интерес на детето е майката да остане в Холандия. Поради това Съдът е приел, че икономическото благосъстояние на страната не натежава в сравнение с правата на първата жалбоподателка по чл. 8, въпреки че към момента на раждането на дъщеря ѝ тя е пребивавала в Холандия незаконно. В мотивите си Съдът е установил някои общи стандарти относно събирането на семейството, които са сходни с "критериите Бултиф", разработени от Комисията и експулсирането и депортирането на чужденци. Тези стандарти включват преценката

дали семейният живот е бил създаден в момент, когато заинтересуваните лица са били наясно, че поради имиграционния статут на някой от тях просъществуването на този живот в приемащата държава ще бъде несигурно от самото начало.

Ако е така, то

само при най-изключителни обстоятелства има вероятност отстраняването на члена на семейството, който не е гражданин на тази държава, от нейната територия да съставлява нарушение на чл. 8.

Като е подчертал отново, че всеки, който,

без да се е съобразил с действителната нормативна уредба, изправя властите на договаряща държава пред свършения факт на своето присъствие в страната, [...] няма] право да очаква, че ще му бъде предоставено право на пребиваване,

все пак Съдът е признал известна възможност за това. Като са претеглили различните засегнати интереси, страсбургските съдии са отбелязали, по-специално, че детето е отглеждано съвместно от майка му и родителите на баща му и има много близка връзка с тях. Следователно експулсирането на майка му би направило невъзможно то да поддържа редовни лични отношения с нея, което е сериозен проблем. Широкообхватните последици за семейния живот на жалбоподателката са били претеглени внимателно от Съда и той е решил с единодушие, че в очевидността с интереса на детето е майка му да остане в Холандия, което категорично натежава в сравнение със съображенията, приети от националните органи за имиграционна предимство.

## Взаимодействие между член 8 и Хагската конвенция за гражданските аспекти на международното отвлечение на деца

Едностранното прехвърляне на деца през границата, обикновено от един от родителите, както и тяхното задържане през международните граници е аспект на глобализацията, който предизвиква нарастваща загриженост и все повече е поставян на вниманието на Съда. Тъй като повечето държави – членки на Съвета на Европа са и страни по Хагската конвенция за гражданските аспекти на международното отвлечение на деца от 1980 г. (наричана по-нататък Хагската конвенция), Съдът е сезиран все по-често и по-често да се произнася по съобразността с Конвенцията на действията/или бездействията, осъществявани в изпълнение на хагските задължения. Хагската конвенция съдържа предимно процедурни разпоредби и не е предназначена да даде материалноправна уредба на упражняването на родителските права. Нейната главна цел е да се бори с противоправното прехвърляне на деца в чужбина и отказа да бъдат върнати, като осигури незабавното връщане на децата, задържани или прехвърлени незаконно, възстанови предишното положение и осигури пълното спазване на правата на упражняване на родителските права и на лични отношения във всички държави – страни по Хагската Конвенция. Като предотвратява избора да бъде сезирана онази от компетентните юрисдикции, от която се очаква най-благоприятно решение, Хагската конвенция играе и възпираща роля по отношение на родителите. Въпреки че страсбургските органи нямат юрисдикция по отношение на Хагската конвенция, истината е, че създаденият от Конвенцията механизъм е в състояние да даде отговор дали вътрешни решения, взети по силата на Хагската конвенция, съответстват и на Европейската конвенция за правата на човека. В големия брой случаи оплакванията касаят съобразността с чл. 8 на вътрешните решения и мерките, предприети след отвлечение на дете от единия родител. Липсата на консенсус на европейско ниво що се отнася до грижите за децата и легитимността на осъществяването на намеса е довела до признаване на широката свобода на преценка, с която държавите обикновено разполагат, когато решават такива случаи. Границите ѝ обаче не съответстват на сериозността на положението и на засегнатите интереси: изглежда, че свободата на преценка е по-голяма при обстоятелства, свързани с необходимостта дете да бъде настанено извън семейството и по-малка, когато спорът касае правото на лични отношения или други гаранции, необходими за охраняване на правото на семеен живот.

От 1980 г. до прекратяването на съществуването ѝ, Комисията е разгледала само шест дела, свързани с Хагската конвенция. Ограниченият брой решени от нея дела не е дал възможност да се установи тенденция. Това, което се вижда от практиката от въпросния период, е че Комисията е дала доста широко тълкуване на свободата на преценка, така че никога не е стигнала до заключение за нарушение на Конвенцията. За разлика от това многобройните констатации на нарушения от страна на Съда, откакто действа като постоянен, са допринесли за създаването на динамична съдебна практика във връзка с Хагската

## ЗАЩИТА НА ПРАВОТО НА ЗАЧИТАНЕ НА ЛИЧНИЯ И СЕМЕЙНИЯ ЖИВОТ

конвенцията 1980 г., касаеща главно изпълнението на решения за връщане и за упражняването на родителските права и правото на лични отношения. След делото *Ignaccolo-Zenide*, по което Съдът е изяснил, че чл. 8 от Конвенцията трябва да се тълкува в светлината на Хагската конвенцията 1980 г. (ако съответната държава е ратифицирала последната<sup>234</sup>), в *Bianchi* Съдът установил нарушение на чл. 8 от страна на Швейцария вследствие на пропуската да вземе адекватни мерки в изпълнение на целта и задачите на Хагската конвенцията 1980 г., след отвлечането на малолетен от майка му, възпрепятстващо неговото събиране с баща му. По делото *Monory* Съдът се е намесил дори във връзка с прилагането на Хагската конвенция на вътрешно ниво, като е санкционирал по чл. 8 от Конвенцията превратното ѝ прилагане от националните власти. Съдът признава на Хагската конвенция толкова централна роля, че се ръководи от нея дори когато на национално ниво никой не се е позовал на разпоредбите ѝ.<sup>235</sup>

В последно време Съдът е имал много поводи да подчертае позитивните задължения, които произтичат от чл. 8 както в случаи на отвлечения на деца, така и в случаи относно трансгранично упражняване на личните отношения. Той е намирал нарушения, когато държавите не са предприемали всички необходими стъпки, за да улеснят изпълнението на заповеди за връщане по Хагската конвенция, или не са действали експедитивно, за да изпълнят такава заповед. Обратно, оплаквания от страна на родители, че мерките за изпълнение, включително принудителни действия, са осъществили намеса в правата им на семеен живот, са били отхвърляни поради приоритета на опазването на най-добрия интерес на детето, който е твърдо установен в страсбургската юриспруденция принцип.<sup>236</sup> Преценката на Съда е съсредоточена върху процедурния аспект, който може да бъде разгледан *aposteriori*, като усърдието на властите, възможностите, дадени на заинтересуваните лица да защитят интересите си, справедливостта на процедурата, излагането на достатъчни и адекватни основания за намесата по отношение на семейния живот. Само в редки случаи Съдът е критикувал пряко решението по съществуващото на въпроса, прието от националните власти.<sup>237</sup>

Водещият пример в това отношение е скоростното решение на Голямото отделение по делото *Neulinger and Shuruk*, в което Съдът е дал много подробно и всестранно определение на принципа за най-добрия интерес. Делото е заведено от майка и малкия ѝ син, който е роден в Израел и е бил прехвърлен незаконно от майката на двегодишна възраст. След отиването им обратно в Швейцария, бащата е поискал връщане на детето, но майката е твърдяла, че самата тя не може да се върне в Израел, защото ще се изложи на риска да бъде преследвана наказателно и осъдена за отвлечане. Така евентуалното връщане на момчето е било възможно единствено самичко. Тъй като то не е било виждало баща си от две години, а поведението на бащата е било, меко казано, проблематично, това би било противно на най-добрите интереси на детето. В крайна сметка Федералният съд, след като е отменил предишни решения, е разпоредил връщане в рамките на девет дни. За да постанови това решение, Федералният съд приел, че изключенията от задължението за връщане, предвидени в Хагската конвенция, трябва да се тълкуват стеснително и че майката не се е справила с доказателствената тежест, като не е подкрепила твърденията си за възможно наказателно преследване и за липсата на средства за съществуване в Израел. През януари 2009 г. отделение на Съда е произнесло решение, като е приело с мнозинство от четири срещу три гласа, че не е извършено нарушение на чл. 8. През юли 2010 г. Голямото отделение, в което делото е било внесено за преразглеждане, не е споделило заключението на отделението. То е разгледало пряко фактите по делото и всъщност практически е предотвратило връщането на детето в Израел. Времето е било ключовият фактор по това дело. Подобно на случаите, в които разглежда заповеди за депортиране, Съдът е възприел подхода на настоящия момент, като е разгледал положението и интересите на всеки от жалбоподателите към момента на постановяване на решението си, което е станало близо три години след решението на Федералния съд и 5 години след незаконното прехвърляне на детето.

В действителност Съдът е инкорпорирал в своята юриспруденция по чл. 8 изискванията за бързина и усърдие, формулирани в Хагската конвенция, воден от съзнанието за отрицателното и често необратимо значение, което изтичането на време придобива в случаите на отвлечане на дете.<sup>238</sup> В *Neulinger and Shuruk* обаче не е имало твърдение за липса на усърдие от страна на швейцарските или израелските власти. Всъщност голямата част от горния период е изминала в течение на процедурата по разглеждане на делото от отделението и от Голямото отделение в Страсбург. Съдът очевидно е счел, че би било несправедливо страните да понесат последиците от това, тъй като положението не е било в тяхната власт. Водено преди и над всичко от мисълта за най-добрите интереси на детето, Голямото отделение е разгледало положението на момчето в момента и последиците, които би предизвикало връщането му. От другата страна на везните, ползите от връщането на детето без майка му в една твърде несигурна семейна ситуация в Израел, са ги наклонили много малко. С мнозинство от 16 гласа срещу един, Голямото отделение е приело, че връщането на детето в Израел не би било в неговите най-добри интереси, така че ако се изпълни решението на Федералния съд, би имало нарушение на чл. 8 от Конвенцията. Съдът е подчертал също така, че в такива случаи националните съдилища трябва да правят задълбочено изследване на цялостното семейно положение и на дълга редица фактори, по-конкретно от фактическо, емоционално, психологическо, материално и медицинско естество, и да извършват балансирана и разумна оценка на съответните интереси на всяко лице, с постоянната загриженост да определят

<sup>234</sup> *Bajrami v. Albania*.

<sup>235</sup> *Iglesias Gil and A.U.I v. Spain*.

<sup>236</sup> *Hokkanen v. Finland; Pini and Bertani and Manera and Atripaldi v. Romania; Voleski v. the Czech Republic; Bove*, в които заключението за нарушение се основава или на слабости на националното право, или на неуспех на националните власти да използват механизма на Хагската конвенция от 25 октомври 1980 г.

<sup>237</sup> *Haase v. Germany*.

<sup>238</sup> *Sylvester v. Austria; VMaire v. Portugal* Съдът е направил и крачката да определи на шест седмици срока, след който бездействието може да даде основание за искане да бъдат съобщени причините за забавянето.

## СЪВЕТ НА ЕВРОПА, НАРЪЧНИЦИ ПО ПРАВАТА НА ЧОВЕКА

кое би било най-доброто разрешение за отвлеченото дете при направено искане за връщането му в страната по произход. В съответствие с изводите по делото *Neulinger and Shuruk*, Съдът не е намерил нарушение в *Raban*,<sup>239</sup> като е приел, че националният съд е взел правилното решение, когато е претеглил внимателно успешното интегриране на децата в новата им среда в страната на майката.

## Индекс на делата

Делата са цитирани с датата на решението по същество или съответно решението по допустимостта (dec.).

Когато и двете решения са споменати в текста, в индекса са посочени и двете дати.

Решенията по същество, които не са станали окончателни към момента на написване на наръчника, са означени със звездичка.

За повече информация, моля посетете в интернет базата данни HUDOC, <http://hudoc.echr.coe.int/>.

### A

*A v. Croatia*, 21, 42  
*A, B, and C v. Ireland* [GC], 13  
*A., B. and C. v. Ireland*, 30  
*A.A. v. the United Kingdom*, 22  
*A.A.\**, 49  
*A.W. Khan*, 48  
*Abdulaziz, Cabales and Balkandali*, 27, 50  
*ADT v. the United Kingdom*, 26  
*Ahmut*, 50  
*Albanese, Vitiello and Campagnano*, 22  
*Aliev*, 28  
*Amman v. Switzerland*, 12  
*Anayo v. Germany*, 14  
*Andreou Papi v. Turkey* (dec.), 19  
*Aristimuño Mendizabal*, 51  
*Association 21 December 1989 and others v. Romania*, 11  
*Association for European Integration and Human Rights and Ekimdzhiiev*, 25  
*Atripaldi*, 53

### B

*B. v. France*, 10, 36  
*B.C. v. Switzerland* (dec.), 20  
*Babylonová*, 22  
*Backlung v. Finland*, 14  
*Bajrami*, 53  
*Beard*, 6  
*Beldjoudi*, 48  
*Bensaid v. the United Kingdom* (dec.), 15  
*Berrehab*, 17, 18, 26  
*Bertani*, 53  
*Bevacqua and S.*, 41  
*Bianchi*, 53  
*Bigaeva v. Greece*, 7  
*Boso v. Italy* (dec.), 13  
*Botta*, 9  
*Boughanemi*, 17, 18  
*Boultif*, 47, 48  
*Bove*, 41, 53

*Brândușe*, 21, 39  
*Brüggeman and Scheuten* (dec.), 13  
*Brüggeman and Scheuten v. Germany* (dec.), 10  
*Buckley*, 19, 21, 26, 45  
*Burghartz*, 10  
*Bykov*, 21

### C

*C.G. and others*, 47  
*Camenzind*, 20  
*Campbell and Fell*, 21  
*Chapman*, 6, 11, 19, 42  
*Chappell*, 21, 27  
*Chave née Jullien v. France* (dec.), 12  
*Chelu*, 19  
*Christie*, 19  
*Clubotaru v. Moldova*, 10  
*Codarcea*, 21, 35  
*Copland*, 13, 19  
*Costello-Roberts*, 7, 15  
*Costello-Roberts v. the United Kingdom*, 7  
*Coster*, 6  
*Cotlet*, 43  
*Craxi No.2*, 28  
*Craxi v. Italy (no. 2)*, 44  
*Cruz-Varas*, 46, 47  
*Cyprus v. Turkey* [GC], 21

### D

*Dadouch v. Malta*, 8  
*Dankevich*, 28  
*Deés*, 43  
*Demades*, 18  
*Demopoulos and others*, 19  
*Dickson*, 14, 28  
*Dickson v. the United Kingdom*, 14  
*Doorson*, 28  
*Dubetska and others*, 39  
*Dudgeon*, 10, 26, 34

<sup>239</sup> Искането на жалбоподателя за изпращане на делото в Голямото отделение, необичайно подкрепено от две държави (Германия и Обединеното кралство, които са били на мнение, че делото има важни отражения от гледна точка на може би несъответстващи на Хагската конвенция позитивни задължения) е било отхвърлено.

## ЗАЩИТА НА ПРАВОТО НА ЗАЧИТАНЕ НА ЛИЧНИЯ И СЕМЕЙНИЯ ЖИВОТ

### E

*E.B.*, 6, 9  
*E.S. and others*, 15, 41  
*Ebcin*, 16  
*Elli Poluhas Dödsbo*, 9, 28  
*Elli Poluhas Dödsbo v. Sweden (dec.)*, 9  
*Enea*, 24  
*Erdem*, 28  
*Eriksson*, 23  
*Ernst and others*, 17  
*Estate of Kresten Filtenborg Mortensen v. Denmark (dec.)*, 8  
*Evans*, 13, 14, 28

### F

*Fadeyeva*, 37, 45  
*Florea*, 15  
*Foka*, 12  
*Frérot*, 20  
*Fretté v. France (dec.)*, 9  
*Friedl*, 28  
*Friend and Countryside Alliance and others*, 9, 19  
*Funke*, 21

### G

*G. v. the Netherlands*, 18  
*Gardel*, 32  
*Gaskin*, 37  
*Genovese*, 8  
*Giacomelli*, 38  
*Gillan and Quinton*, 12, 25  
*Gillan and Quinton v. the United Kingdom*, 12  
*Gillow*, 18, 26  
*Gillow v. the United Kingdom (dec.)*, 18  
*Giorgi Nikolaishvili*, 11  
*Girard v. France*, 9  
*Glass*, 14, 15  
*Glass v. the United Kingdom*, 14  
*Gnahoré*, 30  
*Goodwin*, 36, 40  
*Grant*, 49  
*Guerra and others*, 6, 38  
*Guerra and others v. Italy [GC]*, 6  
*Guillot*, 10  
*Gül*, 50  
*Gülmez*, 24  
*Gurgenidze v. Georgia*, 11

### H

*Haas v. Switzerland*, 6  
*Haase*, 53  
*Hadri-Vionnet v. Switzerland (dec.)*, 9  
*Halford*, 20  
*Handyside*, 27  
*Haralambie*, 12, 21  
*Haralambie v. Romania*, 12  
*Hartung v. France (dec.)*, 19  
*Hatton and others*, 6, 26, 34, 42  
*Hatton and others v. the United Kingdom [GC]*, 6  
*Haydarie and others v. the Netherlands (dec.)*, 50  
*Hokkanen*, 53

### I

*I. v. Finland*, 22  
*I. v. the United Kingdom*, 36  
*Iglesias Gil and A.U.I.*, 53  
*Ignaccolo-Zenide*, 53

### J

*Jäggi v. Switzerland*, 14  
*Jakupovic*, 49  
*Jallah*, 14, 15  
*Jallah v. Germany [GC]*, 14  
*Jane Smith*, 6  
*Jankauskas*, 28  
*Janković*, 35  
*Johnston*, 17  
*Jolie and Lebrun*, 17

### K

*K.A.*, 10, 30, 41  
*K.A. v. Finland*, 30  
*K.U. v. Finland*, 42  
*Karassev v. Finland (dec.)*, 8  
*Kaushal*, 47  
*Kaya*, 47  
*Keegan*, 17, 26  
*Kennedy*, 22  
*Kerkhoven and Hinke v. the Netherlands*, 8  
*Khokhlich*, 28  
*Klass*, 6, 19, 21, 22, 26, 31  
*Kopp*, 20  
*Krušković*, 37  
*Kutzner*, 30  
*Kuznetsov*, 28  
*Kyrtatos*, 45

### L

*L. v. Lithuania*, 36  
*L.C.B.*, 38  
*L.L. v. France*, 29  
*Laskey, Jaggard and Brown*, 10, 26  
*Leander*, 11, 21, 26  
*Leander v. Sweden*, 11  
*Lee*, 6  
*Liberty and other organisations*, 25  
*Liu and Liu*, 25  
*Loizidou*, 19  
*López Ostra*, 6, 15, 34, 38, 42  
*López Ostra v. Spain*, 6  
*Luordo*, 27  
*Lupsa*, 47

### M

*M. v. Switzerland*, 22, 29  
*M.C. v. Bulgaria*, 15  
*M.S. v. Sweden*, 27  
*M.S. v. Sweden*, 12  
*Maire*, 53  
*Malone*, 19, 22, 23  
*Manera*, 53  
*Marcckx*, 16, 17, 35, 39  
*Margareta and Roger Andersson*, 18, 19, 27

## СЪВЕТ НА ЕВРОПА, НАРЪЧНИЦИ ПО ПРАВТА НА ЧОВЕКА

Maslov, 48  
Matter v. Slovakia, 15, 22  
McCann, 18  
McGinley and Egan, 38  
McKay-Kopecka, 18  
Mengesha Kimfe, 51  
Menteş and others v. Turkey (dec.), 18  
Merger and Cross, 17  
Messina (No. 2), 28  
Mianowski, 24  
Mikulić, 14, 31  
Mikulić v. Croatia, 14  
Mileva and others, 46  
Mizzi, 31  
Moldovan and others, 19, 43  
Moldovan and others v. Romania (no. 2), 19  
Monory, 53  
Moreno Gómez, 42, 45  
Moretti and Benedetti, 41  
Mosley, 11, 37  
Mosley v. the United Kingdom, 11  
Moustaquim, 46, 47  
Murray v. the United Kingdom, 11, 21  
Musa and others, 47  
Muscio v. Italy (dec.), 20  
Mustafa and Armagan Akin, 41

### N

Narinen, 19  
Nazarenko, 28  
Negrepontis-Giannisis, 32  
Neulinger and Shuruk, 53, 54  
Niedbala, 24  
Niemetz v. Germany, 8  
Niemietz, 13, 18, 19  
Nnyanzi, 25  
Norris, 21, 22  
Novoseletskiy, 42  
Nunez, 49

### O

Olsson, 17, 21, 23, 29, 40  
Omojudi, 48

### Ö

Öneryıldız, 38

### O

Onur, 48

### Ö

Özpınar, 21, 33

### P

P.G. and J.H., 12, 19, 25  
P.G. and J.H. v. the United Kingdom, 12  
Panullo and Forte v. France, 9  
Pawlik, 41  
Peck, 12, 29  
Peck v. the United Kingdom, 12

Peev, 13  
Petrina, 11, 29  
Petrina v. Romania, 11  
Pfeifer v. Austria, 11  
Phinikaridou, 40  
Pini, 53  
Pla and Puncernau, 17  
Ploski, 28  
Poltoratskiy, 28  
Powell and Rayner, 6, 34  
Powell and Rayner v. the United Kingdom, 6  
Pretty, 9, 10  
Pretty v. the United Kingdom, 9  
Prokopovich, 18, 19  
Prokopovich v. Russia (dec.), 18

### R

R. v. Finland, 41  
R.R. v. Poland, 13  
Raban, 54  
Rainys and Gasparavicius v. Lithuania (dec.), 8  
Raninen, 15  
Rasmussen v. Denmark, 14, 27  
Rees, 27, 36  
Refah Partisi (the Welfare Party), 27  
Reigato Ramos, 41  
Reklos and Davourlis, 11, 21  
Roche, 23, 38  
Rodrigues da Silva and Hoogkamer, 51  
Rotaru v. Romania [GC], 11

### S

S. and Marper, 11, 12, 26, 28, 32  
S. and Marper v. the United Kingdom [GC], 11  
S.H. and others, 30  
Sahin, 40  
Salapa, 24  
Schalk and Kopf v. Austria, 8, 16  
Schlumpf v. Switzerland, 10, 36  
Schonenberger and Durmaz, 21  
Schüth, 33  
Sciacca v. Italy, 11  
Scozzari and Giunta, 29  
Segerstedt-Wiberg and others v. Sweden, 12  
Sen, 46, 50  
Şerife Yiğit, 17  
Shimovolos, 23  
Shofman, 40  
Sidabras and Džiautas v. Lithuania (dec.), 8  
Sidiropoulos, 22  
Silver, 20, 24  
Silver and others, 20, 24  
Sisojeva, 51  
Slivenko and others, 46  
Smirnova, 22  
Smith and Grady, 26  
Söderbäck v. Sweden, 17  
Soering, 46  
Stés Colas Est and others, 13, 19  
Stubbings, 35  
Sunday Times, 23  
Surugiu, 42  
Sylvester, 53  
Szuluk, 24, 28



## ЗАЩИТА НА ПРАВОТО НА ЗАЧИТАНЕ НА ЛИЧНИЯ И СЕМЕЙНИЯ ЖИВОТ

<b>T</b>	<i>William Faulkner</i> , 24 <i>Wisse v. France</i> , 12 <i>Worva v. Poland</i> (dec.), 15	<b>X</b>
<i>T.P. and K.M.</i> , 24 <i>Taşkin and others v. Turkey</i> , 6 <i>Tatar</i> , 38 <i>Taylor-Sabori</i> , 19 <i>Ternovszky</i> , 14 <i>Toma</i> , 21 <i>Tuquabo-Tekle</i> , 50, 51 <i>Tuquabo-Tekle and others</i> , 50 <i>Turek v. Slovakia</i> , 12 <i>Tysiqç</i> , 35	<i>X and Y v. Liechtenstein</i> (dec.), 46 <i>X and Y v. Switzerland</i> , 26 <i>X and Y v. the Netherlands</i> , 35 <i>X v. Belgium</i> (dec.), 12 <i>X v. Germany</i> (dec.), 9 <i>X v. Iceland</i> , 8 <i>X v. Switzerland</i> , 8, 17 <i>X v. the United Kingdom</i> , 8, 11, 13, 17, 18, 20 <i>X v. the United Kingdom</i> (dec.), 1 юли 1977 г., 17 <i>X v. the United Kingdom</i> (dec.), 13 май 1980, 13 <i>X v. the United Kingdom</i> (dec.), 6 октомври 1982, 8, 11 <i>X, Y and Z</i> , 18, 40 <i>X, Y, and Z v. the United Kingdom</i> , 16	
<b>U</b>		<b>Y</b>
<i>Uzun</i> , 24		<i>Y.F.</i> , 14, 15 <i>Y.F. v. Turkey</i> , 14 <i>Yazgul Yilmaz</i> , 15 <i>Yousef</i> , 18, 40
<b>V</b>		<b>Z</b>
<i>V.C.</i> , 22, 35 <i>V.C. v. Slovakia</i> , 22 <i>Van Kück</i> , 10, 36 <i>Velcea and Mazăre</i> , 17 <i>Voleski</i> , 53 <i>Von Hannover</i> , 11, 37 <i>Von Hannover v. Germany</i> , 11	<i>Z v. Finland</i> , 12 <i>Zaunegger</i> , 40 <i>Znamenskaya v. Russia</i> , 9 <i>Zwadka</i> , 41	
<b>W</b>		
<i>Wagner and J.M.W.L.</i> , 18 <i>Wainwright v. the United Kingdom</i> (dec.), 14 <i>Wakerfiel v. the United Kingdom</i> , 8 <i>Weber and Saravia v. Germany</i> (dec.), 25 <i>Wieser and Bicos Beteiligungen GmbH</i> , 20		

Ивана Роаня е адвокат по наказателни дела и експерт по правата на човека/върховенството на закона. Тя е работила в Съвета на Европа, включително в Европейския съд по правата на човека, както и като представител на ОССЕ в Босня и Херцеговина.

Понастоящем работеща като старши специалист по обучението в UNICRI, тя е развила обучителни програми и е осъществила обучения по правото на човешките права и европейските стандарти за професионалисти от Италия, Египет, Бразилия и Ангола, както и за членове на мироопазващите мисии на ООН и ЕС.